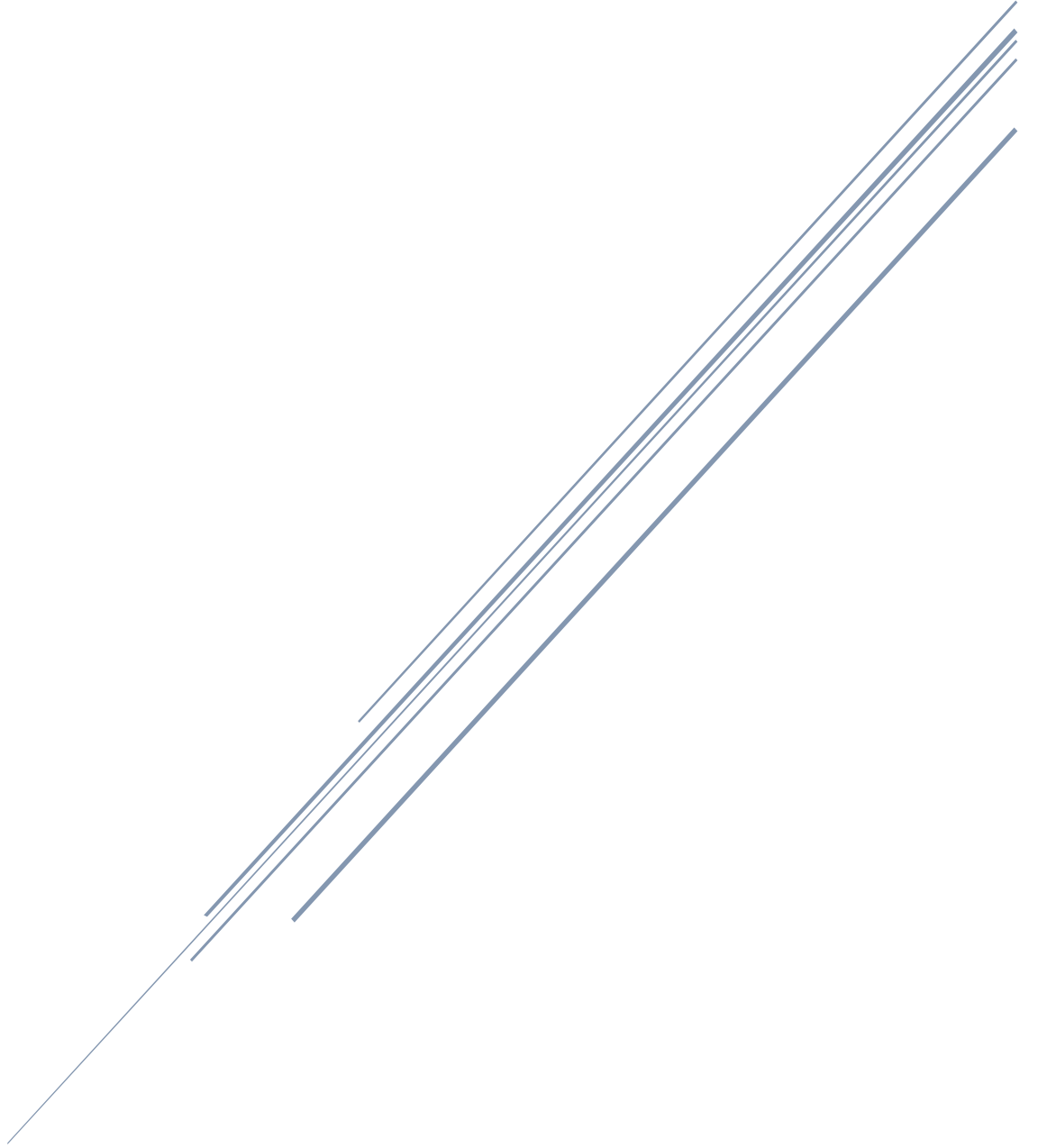

YÜKSEKÖĞRENİM SİSTEMİNDE UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMİ

Öğretim Üyeleri, Akademik Yöneticiler, Araştırma Görevlileri
ve Öğrenciler

2021-ÜNİVDER

This project is funded by
the European Union.

Bu proje Avrupa Birliđi tarafından
finanse edilmektedir.

**Bu Rapor Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliđi desteği ile hazırlanmıştır.
İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Ünivder'e aittir ve Avrupa Birliđi'nin ve/veya Haklara Destek
Programı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.**

İçindekiler

GİRİŞ	5
Yöntem	6
BÖLÜM 1: ÖĞRETİM ÜYELERİ VE AKADEMİK YÖNETİCİLER	8
1.1. Sınıftan Ekran: Pedagojinin Dönüşümü	9
1.1.1. Öğretim Üyeleri ve Akademik Yöneticilerin Zorunlu ve Acil Uzaktan Eğitime Geçiş Deneyimleri.....	9
1.1.2. Online Eğitimde Teknolojik Yetersizlikler ve Teknolojiye Uyum Sorunları	10
1.1.3. Ders Verme Alışkanlıklarının, Yöntemlerinin ve Tarzlarının Değişimi	14
1.1.4. Online Derste Sınıf İçi Etkileşim: Sınıftan “Saklanan” Öğrenciler.....	18
1.1.5. Online Eğitimde Ölçme Değerlendirme ve “Kopya” Gerçeği ile Yüzleşmek	22
1.2. Pandemi ve Akademide Yeni Çalışma Rejimi.....	25
1.2.1. Pandemi ve Evden Çalışma.....	25
1.2.2. Özlük Hakları.....	28
1.3. Pandemide Akademik Üretim ve Özerklik.....	30
1.3.1. Pandemi Sürecinde Akademik Çalışmalar	30
1.3.2. Pandemi Sürecinde Akademisyenler Üzerindeki Baskılar	32
1.3.3. Pandemi ve Akademisyenler Üzerinde Dijital Denetim	33
1.4. Pandemide Akademik Yöneticilerin Karşılaştığı Sorunlar.....	35
1.4.1. Pandemide İşe Gitme Sorunu.....	35
1.4.2. Pandemide Artan Yönetimsel Sorumluluklar ve Sorun Çözme Mercii Olmak	37
1.4.3. Pandemide Yönetici Akademisyenlerin Akademik Performansı	40
BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ	42
2.1. “Eski Normal”de Araştırma Görevlisi Olmak	43
2.2. Pandemi Sırasında Araştırma Görevlisi Olmak	46
2.2.1. Artan İş Yükü.....	47
2.2.2. Azalan İş Yükü	51
2.2.3. Yönetici Etkisi	51
2.3. Yeni Çalışma Rejimi.....	53
2.3.1. Esnek ve Aşırı Çalışma	53
2.3.2. Evin Çalışma Alanı Haline Gelmesi	55
2.3.3. Özlük Hakları.....	56
2.4. Akademik Çalışmalar.....	57
BÖLÜM 3: ÖĞRENCİLER.....	60

3.1.	Dijital Eğitim Uygulamaları ve Öğrenci Deneyimi.....	62
3.1.1.	Dersin Değişimi.....	62
3.1.2.	Ölçme Değerlendirme	66
3.1.3.	Öğrencinin Yeni Kaygısı: “İnternetim Kesilirse”	69
3.1.4.	Dijital Eğitimin Sınıf, Bölüm ve Alanlara Yansımaları	70
3.2.	Dijital Eğitim Sürecinde “Eskisiyle ve Yenisiyle” Eşitsizlikler.....	73
3.2.1.	Teknolojik Eşitsizlikler.....	73
3.2.2.	Yükseköğrenimin Ekonomik Maliyeti	76
3.2.3.	Ev ve Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler	78
3.3.	Pandemi Sonrasında Öğrencilik Hali, İlişkiler ve Yeni Gündelik Yaşam.....	79
3.3.1.	Öğrencilik Hali Aşınırken	79
3.3.2.	Eve Sığınan Üniversiteli	84
	SONUÇ.....	87
	KAYNAKÇA	92
	EK 1	94

GİRİŞ

COVID-19 salgını nedeniyle 2020 Mart ayında Türkiye’de tüm okullarda yüz yüze derslere ara verilmiş ve bir haftalık bahar tatili öne çekilerek iki haftaya uzatılmıştır. Bu iki haftalık süreçte ülkede eğitim-öğretimin nasıl devam edeceği konusunda hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de YÖK çeşitli kararlar almıştır. Bu süreçte yükseköğretime nasıl devam edileceği konusunda üniversitelerin ve meslek yüksek okullarının yöneticileri de kendi çözüm yollarını aramış ve çeşitli kararlar almışlardır. Eğitimin dijital platformlar aracılığı ile uzaktan yapılması gerekliliği farklı donanımdaki üniversitelerin farklı araçlar kullanarak online eğitimin alt yapısını oluşturmaya çalışmışlardır.

İki haftalık tatil sonrasında yeniden başlanan eğitim-öğretimde yükseköğretimde yeni bir eğitim modeli ve yeni bir çalışma rejiminin başlangıcına tanık olunmuştur. Eğitim-öğretim ve çalışmanın beklenmedik ve yeterince hazırlıklı olunmayan bir biçimde dijitalleşmesi üniversitenin bileşenleri olan öğrenciler, öğretim üyeleri, yöneticiler ve idari personeli farklı düzeylerde ve biçimlerde etkilemiştir.

2020 Mart ayındaki COVID-19 izolasyonları yükseköğretimde bahar döneminin ortasına denk geldiği için, başlamış olan derslerin nasıl devam edeceği ve yaklaşan ara sınav döneminde sınavların nasıl yapılacağı ilk dönemin en acil sorunu olmuştur. Bu dönemden sonra gelen yaz tatili ve sonrasındaki güz döneminde üniversiteler bu yeni sisteme görece uyum sağlamakla birlikte pek çok yeni yapısal sorunun ortaya çıktığı ve bu dönüşümün sancılarının devam ettiği görülmektedir.

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği pandemi sürecinde zorunlu olarak başlayan uzaktan eğitimin ve bu dijital dönüşümün üniversite bileşenleri üzerindeki etkisini araştırmak üzere elinizdeki araştırmayı gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda üniversite öğrencileri, öğretim üyeleri, araştırma görevlileri ve üniversitenin akademik yöneticilerinin bu süreci nasıl deneyimledikleri üzerinden niteliksel bir veri oluşturulmaya çalışılmıştır. Pandemi sürecinde üniversitenin akademik işleyişinde yaşanan bu ani ve radikal dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlar ve bunlara üretilen çözümlere dair bir veri oluşturmanın yanı sıra, bu yeni eğitim sistemi, üniversite hayatı

ve çalışma rejiminin üniversite bileşenleri üzerindeki uzun vadeli etkilerine dair bir yaklaşım ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmada bir niteliksel veri toplama tekniği olan odak grup toplantısı yöntemi benimsenmiştir. Bu kapsamda üniversite bileşenlerini temsil eden dört farklı grupla toplam beş odak grup toplantısı yapılmıştır. Bunlar öğrenciler, araştırma görevlileri, öğretim üyeleri ve akademik yöneticilerdir. Burada üniversitenin bir diğer değişkeni olan idari personel araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu yeni çalışma rejiminin üniversite çalışanlarının tamamını etkilediği ve idari personelin de bunun dışında kalmamasına karşın, bu daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiği için bu grubun bu araştırma içine alınmaması uygun bulunmuştur.

Odak grup toplantıları salgından yaklaşık sekiz ay sonrasına denk gelen, 2020 yılı Aralık ayında gerçekleşmiştir. Salgının aktif olarak devam etmesi nedeniyle odak grup toplantıları görüntülü-sesli görüşmeye izin veren dijital uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerle iki, diğer gruplarla bir odak toplantısı gerçekleştirilmiş ve toplam 36 katılımcıya ulaşılmıştır. Her grupta üniversitelerin kamu-vakıf olma niteliği, cinsiyet ve farklı alanların/bölümlerin temsili gözetilerek dengeli bir dağılım oluşturulmaya çalışılmıştır. Pandemi sonrasında dijital eğitim sürecine geçişle beraber yaşanan pedagojik dönüşüm, çalışma koşulları ve ilişkileri, yeni dönemin akademik çalışmalara yönelik etkisi ve yaşam şartlarına yönelik sorularla toplantıların tematik çerçevesi oluşturulmuştur. Toplantıların tümü katılımcıların izniyle kayıt altına alınarak tam deşifre yöntemiyle çözümlenmiştir.

Odak grup görüşmeleri NVIVO nitel analiz programında açık kodlama yöntemiyle analiz edilmiştir. Yönetici öğretim üyeleri ile öğretim üyeleri birleştirilerek öğretim üyelerinin deneyimleri birlikte irdelenmiş, yönetsel görev ve sorumlulukların etkileri ayrıca bir başlık altında değerlendirilmiştir. Araştırma görevlilerinin deneyimleri ile öğrencilerin katıldığı iki odak grup toplantısı ise bağımsız olarak ele alınmıştır. Açık kodlar alt ve ana temalarda kümelenmiştir. Görüşmecilerin isimleri ve görev yaptıkları kurumlar anonimleştirilmiş ve EK1'de katılımcıların tam listesine yer verilmiştir.

Bu rapor üç ana bölümden oluşmaktadır. Öğretim üyelerinin, araştırma görevlilerinin ve öğrencilerin deneyimlerdeki farklılıkları ve özgünlükleri korumak amacıyla ilgili aktörlerin salgın dönemine dair aktarımları müstakil bölümler biçiminde sunulmuştur. Ancak akış ve

içerikte pandemi sürecinin ortak keseni olarak öne çıkan tema ve olgular belirlenerek, aktörler arasındaki ilişki ve bağlar gözetilmiştir.

BÖLÜM 1: ÖĞRETİM ÜYELERİ VE AKADEMİK YÖNETİCİLER

“Dersin ortasında duruyorum; “Arkadaşlar herkes beni görüyor mu? duyuyor musunuz?” sorusunu soruyorum, çıt çıkmıyor. Biri yazsın bari, gören biri yazsın da haberim olsun.. “Haybeye mi konuşuyorum?” Biri yazıyor... “Görüyoruz hocam” diye... Devam ediyoruz” (Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Önceden kaydedilmiş dersleri öğrencinin izleyebileceği, her şeyin bir paket olarak yüklendiği bir sistem olarak dizayn edebilirlerse, kendileri için de daha ucuza gelecek... Bu da mesleğimizin geleceği açısından ne demek? Onu da düşünmek lazım” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

COVID-19 salgını nedeniyle yükseköğretimde hazırlıklı olunmadan geçilen uzaktan eğitim, evinde ekran karşısında ders verecek öğretim üyeleri ve bu eğitim-öğretimin yürütülmesinden sorumlu olan akademik yöneticiler için yeni bir deneyimdir. Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen odak grup toplantısına katılan öğretim üyeleri ve akademik yöneticilerin deneyimlerine dayanılarak yapılan niteliksel çözümlemede, bu süreçte akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlar, çözüm ve uyum süreçleri belirli başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1.1. Sınıftan Ekran: Pedagojinin Dönüşümü

1.1.1. Öğretim Üyeleri ve Akademik Yöneticilerin Zorunlu ve Acil Uzaktan Eğitime Geçiş Deneyimleri

COVID-19 pandemisinin başladığı 2020 Mart ayından, izolasyonların gevşemeye başladığı 2020 Haziran ayına kadar geçen süre pandeminin birinci aşaması olarak kabul edilirse, bu dönemde yüksek öğretim kurumlarının iki hafta tatil ilan ederek tam kapanma sonrasında uzaktan (dijital) eğitime geçtikleri görülür. Bu geçiş çok hızlıdır. Bu ani değişim için ne üniversitelerin teknolojik alt yapısı, ne ders verecek hocaların ders verme teknikleri ve tarzları, ne de üniversite yöneticilerinin deneyimleri yeterli değildir. Bütün bu yetersizliklere rağmen uzaktan eğitim teknolojilerini kullanarak yeniden başlayan eğitimde pek çok sorun yaşanmıştır. Bu sorunların bir kısmı pandeminin ikinci dönemi olarak ele alınabilecek 2020-Eylül ayından sonra da devam etmektedir.

Pandeminin birinci döneminde yaşanan en önemli sorunlar: Ders saatlerinin kısaltılması, ölçme ve değerlendirmede yüz yüze yapılamayan sınavların yerini ödevlerin alması, öğretim üyelerinin dersleri için video kayıtları hazırlayıp bunları sisteme yükleyerek öğrencinin izlemesinin sağlanması (asenkrone dersler) sırasında yaşanan zorluklar ve aksamalar, üniversite yöneticilerinin öğrencinin ders geçme şartlarını kolaylaştırıcı tavsiyeleri ile öğretim üyelerini yönlendirmesi, yeni teknoloji kullanma konusunda donanımlı olmayan öğretim üyelerinin yaşadıkları gerilim ve zorluklar, ders verme alışkanlıkları ve tekniklerinin kullanılamaz olmasından kaynaklı olarak yaşanan yetersizlik duyguları, motivasyon kayıpları ve performans kayıplarıdır.

Bu dönemi eğitimin bir dijital uzaktan eğitim sistemi olarak hızla yapılandırılmaya çalışılmasından kaynaklanan kaotik bir süreç olarak görmek abartılı olmaz. Bu kaotik süreçten görece daha hızlı çıkan ve uzaktan eğitime adaptasyonu daha hızlı sağlayan üniversiteler ise

teknolojik alt yapısı, akademik sermayesi ve mali olanakları daha iyi olan kurumsallaşmış üniversiteler olmuştur. Yeni kurulmuş kamu ve vakıf üniversitelerinin uzaktan eğitim sistemlerini rayına oturtmalarının zaman aldığı görülmüştür.

Pandeminin ikinci aşaması olarak ele alınan 2020 Eylül-2021 Ocak dönemi ise uzaktan eğitim sisteminin görece yerleştiği, asenkron derslerden senkron derslere geçişin teknolojik alt yapısının hemen hemen bütün üniversitelerde kurulduğu, ders saatlerindeki kısıtlamaların görece serbestleştiği, bazı üniversitelerde ve bazı bölümlerde belli derslerin uzaktan, belli derslerin yüz yüze yapıldığı hibrit bir yapıya geçildiği, özellikle vakıf üniversitelerinde öğretim üyesi ve öğrencinin yüz yüze derse zorlandığı bir dönem olarak tarif edilebilir. Akademisyenlerin yaşadıkları bu pedagojik dönüşüm süreci her iki döneme ait deneyimleri ile aşağıdaki başlıklar altında irdelenmektedir.

1.1.2. Online Eğitimde Teknolojik Yetersizlikler ve Teknolojiye Uyum Sorunları

Derslerin sanal ortamda yapılmaya başlanmasıyla birlikte öğretim üyeleri teknolojik sorunlar, ders anlatma alışkanlıklarının değişimi (ekran karşısında tahta kullanmadan ders anlatmak, ders notlarını sisteme yüklemek, görsel malzeme hazırlamak için teknoloji kullanımı, ders için slayt hazırlamak) ve ders saatlerini yeniden düzenlenmesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Öğretim üyesinin verdiği dersin içeriğinden bağımsız olarak ortaya çıkan bu zorunlu değişime uyum ise, farklı koşullara sahip üniversitelere ve öğretim üyesinin teknoloji kullanma becerisine göre değişik düzeylerde gerçekleşmiştir. Ancak derslerin yapılması sırasında yaşanan teknolojik aksaklıklar üniversitenin olanaklarına ve teknolojik alt yapısına göre farklılık gösterse de ortak sorun alanlarından biri olarak işaret edilmiştir.

“Bizi geçen dönem serbest bıraktılar isteyen ders anlatmadı. Video dediler, bir sistem önerdiler. İsteyen canlı anlatmayıp ders notu yolladı, ben geçen dönem ders notu göndererek yani o işle uğraşamam ben deyip idare etmiştim. Ama bu sene başlayınca hepsini zorunlu kıldılar. Şimdi bir kere şunu söyleyeyim altyapı yetersiz... Yani mesela diyelim ki [Üniversite İsmi] Üniversitesi’nde bir Salı günü saat 09:30’da 20.000 öğrenci sisteme bağlanıyor ama bununla ilgili daha önceden bir hazırlık yok, dolayısıyla sistemde korkunç bir tıkanma ortaya çıkıyor. Mesela ben de öğrenciyi sisteme alamamaktan dolayı çektiğim sıkıntının haddi hesabı yok. Korkuyorum yani, acayip bir şekilde resmen bir [sisteme] bağlanma fobim var. Ya bağlanabilecek miyim acaba falan. Asistan devreye giriyor, hoca geliyor, bir yere kıyılamayın

bekleyin falan diyor... Böyle bir durum. Bu bir kere konsantrasyonunuzun yarısını götürüyor. Yani bir ders anlatacaksınız ama karşıda hani donuk bir sistem. Bu sistem içerisinde siz 15 dakikayı böyle bir bağlanma meselesiyle geçiriyorsunuz. Onun da ötesinde, ben şimdi artık bağlandıktan sonra hiçbir şeye dokunmuyorum, hiçbir şeye. Mümkün olduğu kadar dokunmamaya çalışıyorum bir kenarda duruyorum gözüm kamerada...” (A)man bir şeye dokunurum da kesilirim, bir daha bağlanmaya tekrar baştan başla...” (Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Yani geçen dönemle bu dönem çok farklı. İlk dönemde şaşkınlık... Ders kaydı yaptık. İşte bir dersi 15 dakika kaydedip yükledik onu izledik onlar [öğrenciler] da istedikleri zaman izlediler. Ama orada teknik olarak çok sıkıntı ile karşılaştık. Çünkü gönderdiğimiz videonun boyutu sıkıntı oldu. Öğrencinin internet hakkı çok kısıtlı. Hele ki yani bizim oralarda. Köye dönen var, internet erişimi ile ilgili çok ciddi sıkıntılar yaşayanlar vardı. Yani bir sürü program indirmek zorunda kaldılar. Telefonuma ayrı programlar, bilgisayarım ayrı programlar, nasıl yani o dosyayı en küçük haline getireceğim de erişilebilir bir formata sokacağım diye. İkinci yarıda yani Eylül'den itibaren canlı ders yapmaya başladık. ...45 dakikalık ders 30 dakikalık olarak planlandı. Açıkçası benim açımdan çok rahatlatıcı bir şey oldu. Öğrencinin orada olmaması kayıt yapmak çok daha beter bir şey bence. En azından bir grup öğrenci ile iletişim halinde kalabildim. Hepsini görüyorsunuz ama bir kısmı derse katılıyor...” (Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Özel bir şey kiraladılar ve geçen dönemden itibaren yani salgının başından itibaren neredeyse 2 hafta sonra işler kılmaya başladılar. Canlı video, yani o anda çekiyorsun ve kendisi videoyu kaydediyor ve izleyebildiler öğrenciler. En azından salgından 3 hafta 4 hafta sonra izleyebildiler. (...) Hala devam ediyor, nispeten sorunsuz çalışıyor. Çok fazla öğrenci olmadığı için büyük bir ihtimalle. Biz de çok bağlanma sorunu yaşanmadı. Video gösteriminden işte slayta, hatta denklem yazmaya kadar şeyleri uygulayabilen bir şeyi harekete geçirdiler. Normalde bizim UZEM gibi özel bir şeyimiz yok, mesela [Kent İsmi] (...)’nun özel bir UZEM birimi var, birkaç yıldır çalışıyordu. Bizimki vardı ama daha yeniydi salgın sırasında birden aslında hızlı bir şekilde platforma uydu. Dolayısıyla öyle çok fazla sorun yaşamadık” (Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“İnternete bağlanma sorunu tabii ki bizim öğrencilerimizde de çok oldu. Özellikle köyüne gitmek zorunda kalan ve işte oradan bağlanamayanlar...” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

Derslerin online olarak yapılmasındaki teknolojik sorunları teknik üniversiteler ve mühendislik bölümleri ile COVID-19 pandemisinden önce uzaktan eğitim deneyimine ve dijital altyapıya sahip üniversitelerin daha az yaşamakta olduğu görülmektedir.

“İşte Teknik Üniversite, teknoloji konusunda bir sorun yaşanmadı. 2 hafta bir duruldu, bir iki araştırma yapıldı. Kaynağı var hani malum kaynak kısıtının az olduğu bir yer, teknoloji kaynağı açısından ama masrafı büyük falan derken, Zoom’a, ben şahsen kullanıyordum eskiden beri, geçildi. Biz 3 saat ders yapıyoruz. Geçen dönemde öyle yaptık bu dönemde yaptık. 3 kredi 3 saat ders yapıyoruz. Blok yapıyoruz, 10 dakika ara veriyoruz. Yani bizim için hiçbir şey değişmedi hayatımızda, öğrencinin de değişmedi, ödevler arttı. Gayet dijital ikiz şeklinde yaşıyoruz yani. Fiziksel hayatımızın dijital ikizini yarattık” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bizimkiler BigBlueButton denen teknolojiyi kullanıyor [du]. İki tane yeni platform kullanmaya başladık ders için. İşte bir tanesi okulunki BigBlueButton, birisi de Zoom. Okul bize teknik olarak laptopu olmayana laptop verdi. Özellikle bazı hocalarımızın laptopları bazı performansları sağlamıyormuş, onları desteklediler. Teknolojik olarak okul altyapı yatırımını hızlı yaptı. İlk başlarda sorunlar yaşadık. Hala daha yaşayabiliyoruz. Özellikle internetten kaynaklanan, hız düşürümünden kaynaklanan” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Online eğitim açısından üniversitede çok fazla bir sorun olmadı Çünkü daha önceden beri ufak ufak hazırlıklar vardı zaten. Yani uzaktan eğitime belli derslerde geçmek veya yüksek lisans doktora programlarında daha fazla kullanmak için. Böyle bir eğilim vardı. Dolayısıyla geçiş süreci çok da sancılı olmadı açıkçası Tıp fakültesinde. EYS Sistemi kullandığımız sistem. Zoom’a entegre edemedik fakat bazı hocalarımız kendi kendine ürettikleri yöntemler ile o dönemden başlayacak şekilde etti. Şu anki sistemde Zoom zaten entegre durumda” (Seda, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Biz ilk süreçte hemen online eğitime geçtik. Çoğu hoca uzaktan eğitim programlarında olduğu için yüksek lisansta[n] buna alışık ve deneyimliydi. Dolayısıyla o kaymayı yapabildik. Ama bazı hocalar [daha önce deneyimi olmayanlar] için çok ciddi sinir ve stres kaynağı oldu” (Ahmet, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

Diğer yandan salgın nedeniyle okulların tamamen kapanması yönünde resmi karar belli oluncaya kadar ve sonrasında eğitime nasıl devam edecekleri konusunda karar verecek olan yönetsel görevleri olan akademisyenler için en önemli sorun alanlarının başında yine teknolojik yetersizlikler ve teknolojiye uyum sorunları gelmektedir.

“Başlangıçta bir bocalama dönemi yaşandı nasıl yürüteceğimize dair üniversitede ama ondan sonra doktora, master dersleri Skype ve Zoom üstünden yürütmeye çabaladık. Öğrenciler Tıp öğrencileri zaten. İlk intörnler de dâhil, son sınıflar da dâhil, hepsi tatil edilmişti. Sonra yaz dönemi intörnlerin derslerini de kayıtlar şeklinde yapmaya çabaladı dekanlık. Bizden kayıtları topluyordu asenkron bir şeyle yüklüyor bir sisteme ve oradan izliyordu arkadaşlarımız. Sonra intörnler için son sınıf öğrencileri gelmeye başladı ama COVID sayıları artar artmaz hemen onların da yine online eğitimine geçildi. Bizim bölüm geçti ama klinik branşlarda son sınıf öğrencileri çalışıyor ve eğitimleri de sürüyor. Şimdi tabii böyle bir süreçte kayıt yaparak öğrenciye göndermek sıkıntılı bir şeydi... [Uzaktan Eğitim Merkezi'nin İsmi] (.....) diye bir sistem içerisinde işte öğretim üyelerini eğitmeye çalışıyorlardı ve şu anda da o sistem içerisinde yapıyor üniversite” (Ebru, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Biz Mart ayı senatosu toplantısında, o zaman işlerin ne kadar ciddi olduğu anlaşılıyordu ve bence çok uygun bir kararla o senato toplantısında bahar tatili öne çekildi ve bir hafta uzatıldı. Bir haftalık bir bahar tatilimiz vardı. O bize iki haftalık süre kazandırdı. Üniversite yönetimi böyle bir karar alınca, o süreyi işte bir hazırlık için kullandık. O arada öğretim üyelerimiz uzaktan eğitim araçları, öğretim teknolojileri konusunda bilgi aldılar, hepimiz aldık. Öğrencilerimizin de teknik zorlukları için internet bağlantıları olsun tablet ya da bilgisayar ihtiyaçları olsun, bir kampanya düzenlendi onlara destek olmak açısından. Bence bunlar olumlu kararlardı. Ondan sonra da işte dersleri çevrimiçi olarak sürdürmeye başladık. Bu yönetici olarak benim de yakından izlediğin bir süreçti. Ondan sonra başladık tabii teknik zorluklarda oldu ama...”(Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“İşin açıkçası biz de hazırlıksız yakalandık doğal olarak. Ama iki hafta verilen arada hızlı bir şekilde biz de UZEM üzerinden, kendi uzaktan eğitim merkezimiz üzerinden online eğitime başladık. Tabii ki türlü türlü aksaklıklar çıktı. Öğrenciler bağlanamıyordu, hocalar bağlanamıyordu. Öğrenciler de hazırlıksız gitmişti. Kiminin bilgisayarını bile yoktu. Kimi köyüne döndü, internet yoktu. Ciddi problemlerle karşılaştık. Sürekli bize yazıyorlar işte hocam ben izleyemiyorum ne olacak? Son sınıfım kalacak mıyım? Mezun olacak mıyım? Bir sürü tedirginlikleri vardı. Rektörlüğümüz mutlaka her öğrenciye not ulaştırılmı diye bir karar çıkardı. Biz hem online ders yapıyorduk, hem online dersten önce de anlatacaklarımızı bir doküman halinde, power point halinde bir sunum haline getiriyorduk. Bunun özellikle altını çizmek istiyorum bir sunum dayatması vardı. Yani ders notu yükleyin gibi bir dayatma değildi, sunum dayatması vardı mutlaka sunum hazırlanacak diye. Yine hocalardan çok ciddi tepkiler geldikten sonra, Nisan sonuna doğru tamam artık ders notu yükleyebilirsiniz boyutuna geldiler yavaş

yavaş. ... Hiçbir şekilde internete ulaşamayan öğrenciler de vardı. Onlar için de öyle bir karar aldık; sınavlarını bir A4 kâğıt yazacaklardı. Yani ödevlerini A4 kâğıdına el yazısıyla yazıp göndermek gibi bir olanak sunduk. Yine bu da tabii ki rektörlüğün direktifi ile gerçekleşti” (Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Herkes aslında yüz yüze olarak dizayn ettiği bir dönemin ortasında birden bire online eğitime geçmek zorunda kaldı. Hepimiz bocaladık. Teknik olarak nasıl yapabileceğimizi bilemedik falan. Bizim avantajımız şuydu; zaten var olan bir uzaktan eğitim altyapısı vardı okulun. [Ama] bütün dersler neredeyse UZEM üzerinden verilmeye başlanınca o biraz teknik olarak imkânları zorladı. İşte bağlantı sorunları falan yaşadığımız oldu başlangıçta... Online eğitim ile ilgili bir komisyon kuruldu. Her fakülteden bir temsilci seçildi. Ve o temsilciler bir online eğitim eğitimi aldılar. (...) Bildiğimiz, alıştığımız şekilde ders vermemiz mümkün değil, olmayacak. Onun yerine başka bir şeyler yapmamız lazım. Adapte olmamız lazım. Ama tabii herkes aynı şekilde adapte olamıyor. Olmak istemeye de bilir tabii, o da var” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Biz üniversite olarak hazır değildik. Bizim okulumuzda da vardı uzaktan eğitim sistemi. Uzaktan eğitim ile belli dersler veriliyordu. Ama bütün derslerin bu şekilde dönüştürülmesi ciddi sorunlar yarattı ve dönem dönem sistemler çöktü. Hocalarımız bu şekilde ders verme sistemine hazır değillerdi; ki kendi başına uzaktan eğitim sistem olarak vardı. ... Ama bizim hocalarımızdan hiçbiri buna hazır değildi. Ve sonuçta normal ders verir gibi, sisteme yükleyip... tek taraflı asenkron dersler verildi bizim fakültede. Uygulamalı derslerimiz çok olmadığı için diğer fakültelerden gözlemlediğim kadarıyla çok büyük sıkıntı yaşamadık. Bir dizi uygulamalı dersleri olan fakülteler; hemşirelik olsun, fizyoterapi olsun, diş hekimliği olsun. Bizim fakültenin de diğer uygulamalı derslerinde ciddi sorunlar yaşadılar. Yapamadılar uygulama derslerini. Ve boşluk oluştu. Ve bu boşluk halen devam etmekte. Ama sonuçta söylemek istediğim bu sisteme hazır olmamız hem teknik olarak, eğitim teknolojisi olarak, hem öğretim üyeleri olarak ve biz uzaktan eğitimin nasıl verileceğini bilmeyen öğretim üyeleri olarak bir boşluğa düştük. Herkes kendi çabasıyla bir şeyler yapmaya çalıştı... Bir dizi hoca araştırma görevlileri üzerinden derslere destek istiyor” (Firat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

1.1.3. Ders Verme Alışkanlıklarının, Yöntemlerinin ve Tarzlarının Değişimi

Online ders yapmak, pek çok akademisyenin pandemi ile birlikte ilk kez deneyimledikleri bir durum olmuştur. Ders anlatma alışkanlıklarının değişimi (ekran karşısında tahta kullanmadan ders anlatmak, ders notlarını sisteme yüklemek, görsel malzeme hazırlamak için teknoloji

kullanımı, ders için slayt hazırlamak) ve ders saatlerini yeniden düzenlenmesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Öğretim üyesinin verdiği dersin içeriğinden bağımsız olarak ortaya çıkan bu zorunlu değişime uyum sağlayabilmek ise farklı koşullara sahip üniversitelere göre değişik düzeylerde gerçekleşmiştir.

Online eğitime geçişle birlikte ders verme alışkanlıklarının farklılaşması hocaların ders performanslarında da önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Yüz yüze derslerin kredilerine bağlı olarak oluşmuş ders saatlerinde önemli kısıtlamalar, hocaların derslerini bu sisteme uygun olarak yeniden planlamalarını gerektirmiştir. Hocalar ders verirken kullanılacak materyaller, dersin anlatımında görsel malzeme kullanımı, ders anlatım tarzı ve öğrencilerle iletişim alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Tüm bunlar öğretim üyeleri için zorlayıcı olmanın yanı sıra kendilerini yetersiz hissetmelerine, verdiği derslerin kalitesinin bozulduğunu ve performanslarının düştüğünü düşünmelerine neden olmuştur. Akademisyenlerin sınıfta sahip oldukları motivasyon oluşturma güçlerinin ekran karşısında ders yaparken azaldığı için, öğrencilerinin psikolojik durumlarını (ev ortamındaki koşullar, vd.) anlama ve destek olma gereksinimi ortaya çıktığı için ve öğrencilerle ilişkinin yeniden ve farklı bir biçimde kurulması konusunda özel çaba göstermeleri gerektiği görülmektedir.

“Ben genelde üç saatlik dersi iki uzun blok halinde yapardım ve ilk saat daha çok teorik ve o teorinin etrafındaki pratik paylaşımlar. İkinci saatte öğrencilerle birlikte ele aldığımız bir “case” değerlendirmeyi katılımcı bir şekilde işlerdim. Yani tarzım oydu. ...Dersler tabii ki çok etkilendi. İlk kapatılma ve uzaktan eğitim başladığında bize sadece 50 dakika verdiler. 50 dakika içinde o üç saatlik konuyu sığdırmamızı istediler. Bu dönem biraz değişti bu dönem isteyen hocalar üç saati kullanıyorlar. Yalnız hepimiz yine üç saat kullanamıyoruz... Öğrenci katılımı tamamıyla neredeyse olmayacak düzeyi düştü, “case studi”ler ya da tartışma kısmı çok kırıldı” (Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi) .

“Geçen dönem acil uzaktan öğretim olduğu için mesela ben derslerde daha çok ders anlatırken “Nasılsınız? İy misiniz? Sağlık koşullarınız nasıl? İnternet erişimi olmayanlar?” mutlaka öğrenmeye çalışırdım... Ama şimdi artık bu dönemde, ders başına 20-30 dakika dendi. Video bundan daha fazlası izlenmiyor diye... Videoya olacaksınız, siz kaydedeceksiniz diyorlardı eskiden. Şimdi kendileri otomatik kayıt yapıyorlar ders[i] mutlaka kaydediliyor... İyi bir uzaktan eğitim, çok iyi bir ön hazırlığı gerektiriyor ve o ön hazırlığın araçlarının olması lazım.

Uygulamalar öğrencileri derse interaktif katabilecek bir şey. Bunlar olmadığı için, apar topar girdiğimiz için ilk başta sorunlar yaşadık” (Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bizim şöyle bir şey[imiz] var: Dönem ortasında yani gelecek haftadan itibaren derslerin bir kısmı yüz yüze olacak. Ben de onlardan biri seçildim. Ben de yüz yüze başlayacağım. Fakat şunu istiyorlar: Hem yüz yüze yap orada. Hem de geri dönüp eve gelince de gelemeyenler için online olarak tekrar yap. Şimdi bunu yapmamanın teknik yollarını arıyorum ama nasıl olacak bilmiyorum. Yani oraya gitsem de tahtayı kullanmaya çalışsam kaydedemeyeceğim çünkü tahtanın üstünde o kamerayı falan öyle düzenekler yapmamışlar. Yani illaki bizim iki kere aynı şeyi anlatmanızı istiyorlar” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Hepsi için değil ama muhtemelen çok sayıda ders için şu dezavantajı en başta yaşadım. Tahtayı kullanamamak çok önemli bir dezavantajdır. Yani benim derslerimde sadece olan bir şey olduğunu düşünmüyorum. Bir deneyin gelişimini, bir düşüncenin gelişimini, aşamalarını tahtada göstermek çok çok önemli. Bundan yoksun kaldık. Ben de slayt çok az kullanan birisiyim. Ama kullansak da kullanmasak da tahta olmazsa olmaz. Hem öğrencinin dikkatini öğretim üyesinde tutuyor, hem de hakikaten anlamak isteyen öğrenciye muazzam bir avantaj sağlıyor. Bu en önemli dezavantaj bence...” (İdris, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Her şeyin ötesinde başka bir mantıkla tasarlanmış bir ders bambaşka bir hale dönüştü” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“[Online ders yapmak] (V)erimliliği düşüren de bir şey. Öğrencinin ne aldığından hiç emin olmadığımız, izlediklerinden emin olmadığımız. Yani bakıyoruz işte yeşil gözüküyor, öğrenci bağlı... Ama ben o kadar şey anlatıyorum, hocam ders notu gelecek mi? Dersin sonunda gelen soru bu, başka bir şey değil... Bu geri beslemenin olmaması yani öğrenciye bir soru sorup oradan da yanıt almama durumu gerçekten bunca zamandır alışkanlıklarımızın hepsinin ortadan kalkması demek” (Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Biz iktisatta grafik falan da göstermek durumunda olduğumuz için teknik olarak da çok sıkıntı oldu. Yani grafikleri çizerek anlatmazsanız çok zor oluyor... Onlara da nasıl çizeceklerini göstermeniz gerekiyor” (Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Ben mesela bir tane tablet satın aldım. Kalemle onun üstüne yazıyorum Böylece tahta kullanma becerisini devam ettirmeye çalışıyorum ama iki tane bilgisayar kullanıyorum bir tanesi laptopum, diğesinde ise öğrencilerin yazdıklarını oradan okuyorum” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Hocalık bir bütün. Öğrencilerle ilişki kurmak, dersteki o interaksyon, hani soru cevap, espriler vesaire... [Ekran karşısında] kesinlikle aidiyet hissetmiyorum. Çok severek yaptığım işimden, büyük bir tutkuyla yaptığım mesleğimden oldukça uzaklaşmış hissediyorum. Ve gerçekten varoluşsal sorunlar içerisindeyim” (Seda, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

Online eğitime teknolojik olarak daha kolay uyum sağlamalarına karşın eğitimin içeriği açısından en olumsuz yönde etkilenen alanlar mühendislik ve tıp gibi uygulamalı derslerin yoğun olduğu bölümler olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu alanlarda ders veren akademisyenlerin bir kısmı laboratuvarlarda ve atölyelerde uygulamalı olarak verdikleri dersleri ekran karşısında vermeleri mümkün olamamıştır. O nedenle verilen eğitimin eksik olduğunu düşünmektedirler.

“Eskiden laboratuvar derslerini şöyle yapıyorduk; Öğrenci zaten laboratuvara gelmeden bilgisayarda simülasyonunu yapıyordu ve sonuçları ile geliyordu. Sonra laboratuvarında ölçüyordu ve bu ikisini kıyaslıyordu. Şimdi o iş tamamen bitti. Ve bu çok büyük bir problem. Şöyle bir problem; laboratuvarın amacı simülasyon ile aynı sonucu elde etmek değildir, orada bir sorun çıkmasıdır. O çocuğun da hakikaten osiloskobu, işte komponentleri, kabloları, sinyal jeneratörünü, spektrumu, işte teknik aletleri kullanma becerisidir. Yarın öbür gün bu çocuk fabrikaya gittiğinde, orada bir şey olduğunda ona simülatör göstermeyecekler. Onun için bu çok ciddi bir problem. Benzer bir problem, projelerde var. Özellikle elektrik-elektronik mühendisliğindeki öğrencilerimiz motor yapıyor, bağlıyor, çalıştırıyor robot yapıyor. Hareket eden, hani ekipmanları bir araya getiren, mekanik parçalar da var. Bunları yapamadılar geçen dönem, çok zorlandılar” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Ben tıp fakültesindeyim. O yüzden eğitim modelitemiz biraz farklı. Bir pre-klinik dönemimiz var, bir klinik dönemimiz var, bir de intern dönemimiz var biliyorsunuz. Her biri için farklı durumlar söz konusu...Klinikte klinisyenlerin öğrencileri ile usta-çırak ilişkisi şeklinde götürmeleri gereken derslerde çok ciddi sıkıntılar var” (Seda, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“[Özellikle] Bizde uygulama eğitimleri çok fazla. Meslek Yüksekokulu olması ve aynı zamanda ..... Üniversitesi'nin şöyle bir bakış açısı var. Beceriye geliştirmeye yönelik olması. Bu yüzden çok fazla uygulama eğitimimiz vardı. Geçtiğimiz dönem bahar döneminde dönemin sonlarına doğru uygulama eğitiminde farklı farklı yöntemler denemek zorunda kaldık” (Dilek, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Öğrenciler, hani siz bakmayın, bunlar Z kuşağı, bunlar dijital. Öyle bir şey değil. Bunların dikkati çok çabuk dağılıyor... Bir taraftan da çok acayip bir şekilde, klavye ile yazı yazamıyorlar. Belki de bunlar video izledikleri için sürekli, tuşları kullanmıyorlar. O yüzden klavyede bir şey yaz dediğimizde yazamıyorlar” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“[Yoksa] Çocuklar hepsini yazılım ile yapacaklar. Bunu küçük görmüyorum, kötü görmüyorum gereksiz demiyorum ama o havaya ile lehim yapıp, kablonun bağlantısını yanlış yapıp, transistorun kokusunu duyup, ha ben bunu yaktım demesi de lazım” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

1.1.4. Online Derste Sınıf İçi Etkileşim: Sınıftan “Saklanan” Öğrenciler

Üniversitede derslerin online olarak yapılması sürecinde akademisyenlerin yaşadıkları deneyimin özellikle öğrencilerle etkileşimin radikal bir biçimde değişmesi en önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Dijitalleşmenin ders verme alışkanlıklarında/tarzlarında meydana getirdiği dönüşümler içinde en zorlayıcısı, sınıf içindeki hoca-öğrenci etkileşiminin neredeyse yok olmasıdır. Hemen hemen bütün üniversitelerde ve bölümlerde yaşanan deneyim, öğrencilerin derse online olarak katılmakla birlikte “varlık” olarak derste olmamalarıdır. Derse online olarak katıldıktan sonra kamerasını ve sesini kapalı moda getiren öğrencinin, gerçekten orada olup dersi izlediğini hocanın takip edebilmesi de çeşitli teknik ve duygusal engeller nedeniyle gerçekleşmemektedir.

Bir yandan dersin hocası, kısalmış ders saatlerini verimli değerlendirmek için öğrencilerle çok fazla diyaloga girememekte, diğer yandan da öğrencilerin derse katılım isteği çok zayıf olduğu için dersler çoğu zaman bir monolog ve tekdüzelik içinde geçmektedir. Hocalar, ekranda online olduğunu gördüğü öğrencilerinin “orada” olduklarından ve dersi dinlediklerinden emin olamamaktadırlar. Öğrenciler bilgisayarlarından ya da mobil telefonlarından derse bağlanmakla birlikte kendilerini saklama imkanına sahiptirler. Hocanın öğrencinin derse katılmasını sağlayabilmesi ise ancak ses ve görüntüsünü açmasını istemekle mümkün olabilmektedir. Bunun yapılması ise öğrencinin farklı nedenlerle saklandığı yerden çıkmaya zorlanarak, yaşadığı evin (ya da bulunduğu başka bir yerin), sosyal-sınıfsal konumunun ve aile ilişkilerinin deşifre olması anlamına da gelmektedir. Bu da özel alanın deşifre edilmesi riskini eş zamanlı olarak üretmektedir. Nitekim akademisyenler bu zorlamayı yaptıklarında

karşılaştıkları durumlar nedeniyle bu konuda dikkatli davranma gereği duyduklarını ifade etmektedirler.

“Tabii ki yüz yüze eğitim gibi olmadı hiçbir zaman. Teknik arızaların yanı sıra aynı şekilde sınıf etkileşimi farklı bir şey... Sınıfta öğrenci ile yüz yüze iletişim kurmak, yazmak, çizmek göstermek... Onların aktif bir şekilde derse katılımını sağlamak başka bir süreç...”(Ebru, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Öğrenciler kamera açmıyor. Sınıfta (yüz yüze eğitimde) bir şekilde dinlemese bile başka bir işle uğraşamaz. Ya da anlamadığını anlarsınız öğrencinin gözünden. Burada bunu anlamıyorsunuz. Ben geçen ilkbahar döneminde zorla -daha doğrusu rica ettim- çocuklar da kamerayı açtılar. Güvenlik açısından kameranın önünde oturdular. Şunu gördüm, bazı öğrencilerimizin çalışma ortamı uygun değil. Bir çalışma masası ve sandalyesi yok, hatta belki de orada bir başkası oturuyor... Böyle bir şey istemiyor, çünkü evin hali ne anlıyorsunuz, çocuğun halinden anlıyorsunuz, iyi kötü... Bu bir ekonomik mesele değil. Bir de ekonomik tarafı var. Aynı ev içerisinde 5-6-8 kişinin yaşadığı evler var. Bundan dolayı açıkçası her öğrencinin yaklaşımı da aynı değil” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Bizde ne yazık ki hala kamera açmıyor öğrenciler. Zoom’a geçmemize rağmen, açabilecek olmalarına rağmen. Zorlayamıyoruz da onları. Onların isteğine bırakıyoruz. Güvende hissetmiyorlar, belki rahat hissetmiyorlar ve açmıyorlar. O nedenle karşılıklı etkileşimi çok aza indirdi bu süreç...” (Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi) .

“Bir taraftan ülkenin ekonomik koşulları çok kötü, onların koşulları da çok kötü. Bir kısmının çalıştığını fark ettim. Yani sanayide olduğu için kamera açamayan öğrenci oldu mesela... İlk ders, tanışmak istedim ben idrak edememiştim nereden bağlanıyorlar, yani mikrofon açmak istemedikleri için açmıyorlar diye düşünmüştüm. Görüntü hiç istemedim ama mikrofon en azından bir kendinizi tanıttın dedim. Orada bile telefondan bağlandığı için mikrofonu olmayan o nedenle de hocam çok kusura bakmayın yazmak durumundayım... [dedi] İsteyen yazsın dedim sonradan durumu anlayınca, bir sürü öğrenci telefonun mikrofonu olmadığı için yazarak derse katılmak durumunda kaldı” (Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi) .

“(Derse) katılmıyorlar, fark ediyorsunuz zaten. Hem mahremiyet koşulları hem bilgisayarların olmaması. Birkaç öğrencimin kardeşleri de kullanıyor büyük ihtimalle bilgisayarı EBA'dan şundan bundan dolayısıyla katılmıyor... Onu ancak siz zorlayınca söylüyorlar ama çok büyük bir kısmı çalışıyor... Yazmak zorunda kalıyorlar. Sesli bağlanamıyorlar. Görüntü zaten yok.

Dolayısıyla dersin verimini etkileyen temel bir faktör oluyor. Çok fazla zorluyor aslında öğretim üyesini. Radyoya anlatır gibi anlatıyorsunuz...”(Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Uzun sessizlikler oluyor. Eğer yeteri kadar sabredip beklerseniz birisi utanıp sıkılıp belki şey yapabiliyor, hani sorduğunuz soruya cevap verebiliyor” (Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Zaten öğrenci ortada yok. Olsa da görüntü yok. 100 tane öğrencim var bir derste, bakıyorum bir liste gözüküyor, 15 tane öğrenci var” (Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bir kere bağı kuramıyoruz öğrencilerle. Benim verdiğim dersler dördüncü sınıf dersleri referans mektubu istediklerinde ben tanımadığım için zorlanıyorum. Daha önceden de tanımiyorum çünkü o öğrencileri... Ders başlayınca telefonu açık bırakıp gidiyorlar. Nasıl olsa kaydediliyor diye katılım da göstermiyorlar. Bu stresin [pandemi stres] ortasında sınavla ödevle niye uğraşıyoruz hocam? Siz niye sınavsız, ödevsiz seçenekler bulmuyorsunuz? diye bize de yükleniyorlar” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

Online eğitime geçiş yükseköğretim sisteminde bir eğitim politikasının parçası olarak, planlanmış ve yapısal bir değişim ile yaşama geçmemiştir. COVID-19 pandemisi nedeniyle aniden, kapatılmayla birlikte uygulanmasının öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri online ders veren hocalar tarafından izlenmektedir. Evde kapalı olmak, arkadaşlarıyla sosyalleşmemek, evde olumsuz koşullar varsa, onlara daha çok muhatap olmak ve evdeki olumsuz ekonomik ve sosyal koşullarının deşifre olmasından tedirgin olmak bunlardan bazılarıdır. Katılımcı hocalar, ders sırasında öğrencilerin kameraları kapatarak etkileşimi minimum düzeyde tutmasının, öğrencinin kameranın arkasındaki gerçekliğin deşifre olmasından kaçınması ile ilişkili olduğu konusunda hem fikirdir.

“Ev koşulları... Ev içinde şiddet, yani babanın anneye şiddet uyguladığı bir evde yaşayan bir öğrencim vardı mesela. Kız öğrenci ve tekrar eve tıkmış olmaktan dolayı artık kütüphaneye de gidememekten dolayı çok sıkıntı çektiğini söylüyordu. Evin içinde odaklanmak çok zor... Yani evdeyken konsantrasyon sorunu çok yaşıyoruz diyenler oldu. [Öğrencilerin] birbirleriyle olan diyalogları da zaten çok iyi değildi. Bir akran zorbalığı vardı biraz da. Birbirlerine karşı acımasız olduklarını düşünüyorum sosyalleşmedikleri için... Mesela birdenbire bazı programlarda sınıftakini dersten atma seçeneği var ben onu sonradan engellemeyi başardım. Beğenmediği bir şey söyleyince atıyor çocuğu...”(Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Depresyonda olanlar olduğunu öğrendim ve bu konuda üniversite yönetimlerinin hiçbiri PDR’yi hiç devreye sokmadılar. Yani bu çocukların yalnızlığı öğrencinin yalnızlığı ile ilgili ne yapmamız gerektiğini PDR ile bir gün bir araya gelip bir toplantı yapmadık biz. Niye yapmadık? Biz niye kendi kendimize haddimiz olmadan pedagoji ya da psikoloji uzmanı kesilmek durumunda kaldık? Onu da anlamadım. Yani desteksiz kendi başımıza gemiyi götürmeye çalıştık diye düşünüyorum. Öğrencilerin de bizden çok etkilendiğini gördüm. Yani ilgi göstermediğimizde aldığımız tepki ilgi gösterdiğimizde aldığımız geri besleme arttı. Yalnızlıktan diye düşünüyorum” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

Diğer yandan üniversiteye yeni başlayacak birinci sınıf öğrencileri ile hocalar ve yöneticiler arasında önemli iletişim sorunları doğmaktadır. Birinci sınıflar liseden sonra üniversiteye geçişi yaşayamamışlardır. Üniversitesinin nasıl bir yer olduğunu, oradaki hocalar, asistanlar ve yöneticilerle nasıl ilişki kuracaklarını öğrenebilecekleri bir oryantasyon mümkün olmamıştır. Oysa pandemiden önce bütün üniversiteler birinci sınıf öğrencileri için oryantasyon programları yaparak; onlara üniversitenin nasıl bir yer olduğuna, derslere, sınavlara, diğer ölçme değerlendirme biçimlerine, öğrenci işlerine dair, mediko-sosyal ve diğer sosyal haklarını nasıl kullanacaklarına dair bilgiler verirler. Birinci sınıflar yüz yüze eğitimde bile ancak belli bir oryantasyon sonucunda üniversite eğitimine alıştırılırlar. Pandeminin özellikle, 2020 Güz dönemine denk gelen, ikinci döneminde birinci sınıf öğrencisi olarak üniversiteye gelen öğrencilerin yaşadığı aksaklıklar ve uyum meselesi yönetici akademisyenlerin çözmesi gereken önemli sorun alanları olmuştur.

“Birinci sınıflardan kayıt döneminde bizim bölüme yeni kayıt yaptırmış bir tane öğrenci fakülteye faks çekiyor... Ben Mardin ili Kızıltepe ilçesinin bilmem ne köyünde yaşıyorum bırakın interneti benim köyümde telefon bile çekmiyor. Dolayısıyla “Ben ne yapacağım” diye dilekçe yazmış. Dekanlık [dilekçeyi] bunu çocuk sosyoloji öğrencisi diye bana yönlendirdi. Ben ne yapabilirim bu duruma? Bir şekilde bilgisayar ayarlayalım gönderelim tamam... Ama interneti nasıl çözeceğiz? Tabi ki yapamadı öğrenci, kaydını dondurdu. Çok trajik bir olaydı... Liseden yeni gelmiş olanlar bu sürece adapte olamadılar... Üniversite öğrencisi gibi görünüyorlar ama üniversiteyi henüz görmediler bile. Dolayısıyla motivasyonları ciddi anlamda eksik. Derslere nasıl katılacaklarını bilmiyorlar, sınavlara...” (Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

Ancak olanakları daha iyi olan birinci sınıf öğrencilerinin ise üniversiteye yeni başlamanın heyecanı ile online sistemlere daha merakla katılmış oldukları da ifade edilmektedir.

“İkinci sınıf ve birinci sınıf farkı... Zannediyorum ikinci sınıflar [yüz yüze eğitimle] başlayıp sonradan uzaktan eğitime geçtikleri için sanki adaptasyon sorununu daha fazla yaşıyorlar. Çünkü [ikinci sınıflar] bir buçuk sene örgün eğitim aldıktan sonra uzaktan eğitime geçtikleri için, birinci sınıflar ise direkt uzaktan eğitime geçtikleri için bu sisteme adaptasyonları birazcık daha fazla. Notları ya da derse katılımları, hocalardan gelen geri dönüşler çerçevesinde söylüyorum, daha aktif oldukları yönünde oldu bizim tespitlerimiz...” (Dilek, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Ben iddia ediyorum; şu anda bazı özel okullarda bu iş çok daha verimli yapılıyor. Liselerde lise seviyesinde. O yüzden o liselerden gelen çocuklar üniversitelere geldiklerinde bu işi çok normal karşılayacaklar. Hatta birinci sınıflar daha normal karşıyorlar. Ama üçüncü sınıftaki öğrenci daha bir çekinik duruyor” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

1.1.5. Online Eğitimde Ölçme Değerlendirme ve “Kopya” Gerçeği ile Yüzleşmek

Pandemi nedeniyle uzaktan eğitime geçişteki aciliyet, bu eğitim sisteminin taşıdığı bütün risklerin bir anda ortaya çıkmasına neden olmuştur. Normal koşullarda uzaktan eğitime geçiş yükseköğretimde bir reform/dönüşüm politikası olarak kurgulanmış olsaydı bu riskler hesaplanmış, denenmiş ve görelilik olarak çözümlenmiş olabilirdi. Ancak pandemi nedeniyle duran eğitim-öğretimin devam edebilmesi için hali hazırda ve sınırlı sayıda üniversitede var olan uzaktan eğitim sistemleri tüm yükseköğretim kurumlarına adapte edilmeye çalışılmıştır. Üstelik burada ölçme ve değerlendirme açısından sınavların da yüz yüze yapılamayacak olması UZEM (Uzaktan Eğitim Merkezi) ve AÖF (Açık Öğretim Fakültesi) sistemlerini de yetersiz bırakmıştır. Ölçme ve değerlendirmenin yapıldığı ödev ve sınavlarda ciddi bir uygulama ve güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. Derslerin sanal ortamda yapılmaya başlanmasıyla birlikte öğretim üyelerinin teknolojik sorunlardan ya da yeni teknolojilere uyum sağlamaktan dolayı yaşadıkları sorunların zamanla azalmasına karşın, online eğitim ile birlikte ortaya çıkan ölçme ve değerlendirme konusundaki sorunlar devam etmektedir.

Bu sorunlar; sınavların nasıl yapılacağı ile ilgili olarak öğrencilere verilen bilgilerin yetersizliği, uygulamada çıkacak aksaklıkların önceden tahmin edilememesi, sınav yerine ödev verilmesinin ölçme ve değerlendirmede yarattığı eşitsizlikler, öğrencilerin kopya çekmesinin

kolaylaşması ve buna karşı geliştirilen önlemlere rağmen uzaktan eğitimde öğrencinin yeni kopya teknikleri geliştirmesinin yüz yüze sınava göre daha mümkün olması, öğrencinin sınav sonrası geri bildiriminin ortadan kalkması olarak ifade edilmektedir.

Pandemi izolasyonlarının başladığı ilk dönemde henüz ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı konusunda tartışmalar sürerken, en hızlı ve yaygın yöntem olarak sınavları ödev şeklinde gerçekleştirmeye başvurulmuştur. Ancak bunun palyatif bir çözüm olduğu ve ödevlerin kes-yapıştır yöntemi ile yapıldığı ya da ödevlerin büyük çoğunluğunun aynı elden çıktığı anlaşılmıştır.

“Çok sıkıntılıydı ödev vermek, sınav yapmak... Geçtiğimiz dönem çok verimsiz oldu. O kadar çok öğrencim var ki yani benim. O öğrencilerin ödevlerini kim kimden almış, copy-paste mi yapmış bunları denetlemem mümkün değil, kimin kimden aldığını nasıl denetleyeyim? Kaç tanesini tespit edebilirim? O yüzden ilk başta bu olağanüstü bir süreç, onlar da olağanüstü bir şey yaşıyorlar diye düşündüm. O yüzden biraz rahat olmak gerekiyor diye düşündüm. Ama tabii ki bunlar eğer bu süreç uzayacaksa bundan sonraki zamanlarda daha dikkate alınması gereken şeyler. Sonuçta bir eğitim veriyoruz iddiasında da bulunuyoruz.” (Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Pedagogik olarak ölçme değerlendirmeyi çok zor hale getirdi. Whatsapp’tan grup kurma, anında foto çekme... Ödev yapan sitelerde parayla yaptırma...”(Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Matematik sınavına son iki-buçuk dakika içerisinde girip 100 alan öğrencilerin olduğundan bahsediliyor” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

Online eğitimde ölçme ve değerlendirmenin de online olarak ve öğrencinin bulunduğu yeri tam olarak denetleme olanağı olmadan yapılacak olması, bazı denetim sistemlerinin devreye sokulmasına rağmen kopyayı önlemekte genel olarak başarılı olamamaktadır.

“Özellikle fizik ve matematik gibi derslerde, orada kopya çekilmesi korkunç boyutlara ulaşmış. İşte bu bayağı bir konuşuldu. Geçen dönem işte hocaların, fakültelerin büyük derdi, “Biz öğrencilerin kopya çekmesini nasıl önleriz?”. Artı bir de bizim okul kopya konusu ile alakalı “Respondents” diye bir program satın aldı. Böyle biraz büyük birader seni gözetliyor tarzı, panoptikon gibi bir program anladığım kadarıyla... Öğrencinin bilgisayarına bir program indirmesi gerekiyor sınava girebilmesi için. Program browserı, tarayıcıyı kilitliyor başka hiçbir

yere öğrenci giremiyor. Kamera da açık oluyor bu arada. Mesela çok fazla kırırdarsa, şüpheli hareketler yaparsa sistem sizi uyarıyor” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Hangi teknolojiyi, hangi sistemi kullanırsanız kullanın, ana fikri çalışan ile çalışmayanı ayırt etmek olan sınavlar, bence en keskin şekilde başarısı düşen öge oldu bu online’da... Avcı ne kadar av bilir, ayı o kadar yol bilir. Şimdi bu sınavlarda fazlaca iddialı olmamak lazım... Sınavlar bu koşullarda önemini ve değerini keskin bir şekilde kaybetti” (İdris, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Uzaktan eğitimde en önemli aksama ölçme değerlendirme noktasında yaşandı. Birçok hoca problem yaşadı öğrencilerle. Benim aynı dersi alan 54 öğrencim vardı. Bunun 42’si aynı ödevi gönderdi mesela... Sadece isimlerini değiştirmişler” (Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

Ölçme ve değerlendirmedeki sorunları nispeten çözebilen üniversiteler ise, uzaktan eğitim sistemine sahip ve Eğitim Bilimleri alanında uzmanlaşmış bölümleri olan üniversiteler olmuştur.

“Öğretim olarak bir şekilde üniversitemiz bunu kotardı diye düşünüyorum. Ama en büyük zorluk aslında ölçme değerlendirme kısmında. Hala çalışıyoruz ölçme değerlendirme projelerimizde, bunu nasıl yaparız diye. Orada bir sorun var ama hakikaten yeterince uğraşılıp teknik destekte yerinde olduğu zaman... Yani bizim üniversitemizde mesela bu hazırlık sınıfının sınavı bayağı kalabalık bir şekilde yapılabildi ve onun sonuçlarını izledik. Yani geçtiğimiz yıllara çok benzer sonuçlar... Bu sınavın başarı oranı yüzde altmış yıllar içerisinde bakıldığında. Bu yıl çevrimiçi yapıldığında yine benzer bir sonuç alınması bizi bayağı rahatlattı” (Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Biz Mart’ta yani pandeminin başlaması ile beraber diğer okullar gibi bir hafta tatil verdikten sonra sürece tam gaz devam ettik. Çünkü hali hazırda uzaktan eğitim sistemimiz var. Ve bazı programlarımız zaten uzaktan eğitim yöntemi ile yapılıyordu. Bizde şöyle sistemler var. Her dönem yedinci haftada öğrenciler için memnuniyet anketleri düzenliyoruz. Dokuzuncu haftada başarı analizleri düzenliyoruz. Öğrencilerin not ortalamalarını bir önceki sene ile karşılaştırıp hem öğretim elemanlarından hem de öğrencilerden geri dönüş alıyoruz. Şimdi notlara baktığımızda evet bir yükselme olabiliyor. Hepimiz bunun neden yükseldiğini de biliyoruz.

Derslerin verimliliğini gerçekçi bir şekilde değerlendirmek maalesef mümkün olmuyor” (Dilek, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

1.2. Pandemi ve Akademiye Yeni Çalışma Rejimi

1.2.1. Pandemi ve Evden Çalışma

COVID-19 pandemisi ile üniversitelerin uzaktan eğitime geçmek zorunda kalması akademisyenlerin ve tüm üniversite personelinin çalışma rejimlerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Sanayi toplumu ile birlikte birbirinden ayrılmış olan işyeri ve konut yeniden birleşmek zorunda kalmıştır. Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte belli sektörlerde yaygınlaşmaya başlayan “evden çalışma” pandemi ile birlikte üniversite çalışanları için de yeni bir çalışma rejimi anlamına gelmiştir. Akademisyenler evden çalışmanın hem mesleki hem de özel hayatlarında önemli değişiklikler yarattığını ifade etmektedirler. Bu değişiklikler akademisyenlerin evlerinin fiziksel koşullarına, hane tipine, aile içi sorumluluklarına ve sosyal destek mekanizmalarına göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla evden çalışma pek çok olumsuzluğu barındırdığı gibi bazı akademisyenler, öznel koşulları nedeniyle, evden çalışmanın olumlu etkilerinden söz etmişlerdir.

1.1.1.1. Evden Çalışmanın Getirdiği Mekânsal ve Sosyal Olumsuzluklar

Akademisyenlerin evden çalışma sürecinde yaşadıkları en önemli sorunlardan biri evin rutinleri ve sorumluluklarıyla akademik zorunlulukları aynı mekânda yürütme mecburiyetidir. Bütün akademisyenler evlerindeki rutinlerini ve sorumluluklarını bu yeni çalışma düzenine göre yeniden biçimlendirmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda işin gerektirdiği zamansal zorunluluklar ve yoğunlaşma ihtiyacı evdeki diğer bireylerin yaşamlarını da etkilemektedir. Bu nedenle evde çalışma, evin fiziksel koşulları, hane halkının özelliği ve hane içi sosyal ilişkilere de bağlı olarak aşağıdaki handikapları içermektedir.

- Ev ve işe ait meseleleri eş zamanlı olarak düşünmek
- Evin koşullarından kaynaklanan dikkat dağınıklığı-odaklanamama-bölünme
- Ofis ortamındaki işle ilgili donanımlara evde sahip olamama
- Ekran karşısında uzun saatler oturarak ders vermek ve diğer akademik ve idari toplantılara katılmaktan kaynaklanan bel/ boyun ağrısı gibi fiziksel sorunlar

- Özellikle kadın akademisyenlere toplumsal cinsiyet rollerine bağılı olarak atanmış aile içi bakım işleri ile akademik işlerin bir arada olmasının zorluğu.

“Her şeyi evde yapmak zorundayız. Bir kapatılmışlık ve kendini derse adama ya da çalışmana adama gibi bir alan olmuyor ne yazık ki evin içind”e (Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Nasıl olsa evdeyiz, işte şunu da yapayım, şu maile de cevap vereyim, işte saat beş-altı’yı geçti ama hani yarına da hazırlık olsun, şunu da yapayım derken gecenin bir vakti olmuş ve ben hala bilgisayarın başındayım...”(Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Çalışma saatleri evet birbirine girdi. Beni daha çok küçük çocuk sahibi olmak çok etkiledi bu dönemde... Kreşler kapandı, durum yine fena. Deniz [çocuğunun ismi] o yönden çok memnun tabii sürekli beraberiz ama bizim halimiz harap. Bedenen çok harap olduğumu düşünüyorum. 10 kilo aldım çok kötü hissediyorum” (Yıldırım, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“En büyük sorun benim için bel ağrısı. Şöyle bir çözüm buldum. Ütü masasının üstüne bir kutu koyup bilgisayarı ona koyup, ayakta çalışıyormuş gibi, böyle bir çalışma ortamı yaptım, zaman zaman ayakta ütü masasının üstünde zaman zamanda oturarak...” (Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Sınır, zaman ve mekân çizgilerinin ortadan kalkmasının çalışma sürelerini kontrol edilemez şekilde artıracığı belliydi ama biz akademisyenler olarak bence çok naif davrandık yani gelen fırtınayı görmemişiz” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

Salgının farklı alanlarda toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl deneyimlendiği son bir yıl içerisinde gerçekleştirilen çalışmalar ve araştırmalar tarafından ortaya konularak tartışılmaya devam etmektedir (Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2021; Aygüneş ve Ok, 2020; Columbia University The Institute for the Study of Human Rights, 2021; Öztan ve Biçer, 2021; UN Women, 2021). *Science Dergisi’nde* 2021 yılında yayımlanan makalede (Langin, 2021) ortaya konulduğu gibi, COVID-19 salgınından kadın ve erkek akademisyenler akademik çalışmaları açısından orantısız şekilde etkilenmiştir. Pandeminin ilk birkaç ayındaki yayımlardaki kadın yazarların oranının düşmesi, özellikle çocuk sahibi kadın akademisyenlerin aynı pozisyondaki erkeklere göre yayınlarının yine üçte bir oranında düşmesi gibi sayısal veriler kadın akademisyenlerin ev ve bakım görevleriyle daha fazla ilgilenmek zorunda olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmamız açısından da evden çalışmanın olumsuz etkilerinin toplumsal cinsiyete göre farklılaşması her grupta öne çıkmıştır. Özellikle eşi, çocukları ya da diğer yakınlarıyla birlikte yaşayan kadınlar için evin ofise dönmesi yeni iş yükleri anlamına gelmiştir. Kadınlar için yeni sürecin organize edilmesi kaotik bir durum yaratmıştır. Erkek akademisyenlerin evden çalışma ile ilgili şikayetleri daha çok teknolojik yetersizlikler ve ders alışkanlıklarının değişmesi iken, kadınlar ev içi sorumlulukları nedeniyle planlama, konsantrasyon, bölünme gibi zorluklardan bahsetmişlerdir.

“[Ç]ünkü o evin içinde siz çalışırken... İşte ocaktaki yemeği de düşünmek zorundasınız, temizliği de düşünmek zorundasınız. Yani orası işyeri olmuyor. Orada hiçbir zaman %100 odaklanma yaşamadım pandemi başladığından beri... Aynı anda birden fazla şeyi düşünmek ve çabalamak, onu yetiştirmeye çabalamakla geçiyor. O yüzden çalışma koşullarım çok olumsuz etkilendi diyebilirim bir kadın akademisyen olarak...” (Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“İşte yiyecek malzemelerin temin edilmesi, temizlenmesi, konmasından tutun, yemeği var bu işin... İşte yakınlarınızı koruma kollama onların bakımı vs. Bir de aynı zamanda bu rutin içinde akademik çalışmaları da gece gündüz sürdürüyoruz öyle bir yoğunluğumuz oldu” (Ebru, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Çocuğumu büyüttüm o kendi başının çaresine bakıyor ama ben de annemin yanına taşındım. 85 yaşında annem... Onunla birlikte yaşıyoruz onun sorumluluğu var ama tabii bu kalabalık bir aile ya da çocuklu sorumluluğundan nispeten daha rahat (Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

1.1.1.2. Evden Çalışmanın Olumlu Yanları

Evden çalışmanın yarattığı mekânsal kaos ve hane içi zorluklara karşın akademisyenlerin bir kısmı yeni koşulların kendilerine bazı avantajlar sağladığını düşünmektedirler. Özellikle büyük şehirlerde işe gidip gelirken yaşanan zaman kaybı ve yol harcamalarının azalması gibi maddi avantajların yanında, e-posta ve Zoom gibi uygulamalarla uzaktan yapılan görüntülü görüşmelerin yüz yüze görüşmelerden daha hızlı olması, çalışma zamanını kendisinin ayarlayabilmesi, dijital becerilerinin gelişmesi gibi avantajlardan söz edilmektedir.

“Bir saat okula git bir saat geri dön günde iki saatten kurtulduk aslında. Bu çok önemli bir şey. Çok ciddi bir şekilde zaman kazandırıcı bir şey. Yani büyük şehirler açısından düşünüldüğünde, bir yandan bunun olumlu bir şey olduğunu düşünüyorum ama sistemin kötülüğü önünü tıkıyor” (Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Yol masraflarımız çok azaldığı için mali açıdan çok düzeldik. Ev içi kavgalarımız bitti. Benim eşim de akademisyen. Meğerse bizim ev içi kavgalarımızın yüzde 80’i çocuğu okulda götürdün mü? Yola çıktın mı? Arabayı nereye park ettin? kaygılarıyla geçiyormuş” (Ahmet, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Benim açımdan her gün 2 saat yolda geçirmemek bir avantajı yarattı.” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Yurtdışındaki toplantılara artık daha kolay katılabilme imkânımız oldu. Böyle bir “fear of missing out” dedikleri bir şey var ya! Ya uzak kalırsam korkusu gibi... Şöyle bir toplantı var girebiliyorum, işte şöyle bir webinar yapmışlar seyredebiliyorum. Seyretmem lazım. Önceden mümkün değildi benim .....’den kalkıp gitmem oraya. Buna gidemeyeceğim deyip, o ayrımı yapabiliyordum. Artık öyle bir şey ortadan kalktı ve kendimi mecbur hissediyorum daha çok şeyi takip etmeye. Dolayısıyla daha fazla çalışıp daha fazla yorulduğumu hissediyorum.” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

1.2.2. Özlük Hakları

Pandemi sürecinde evden çalışma ve hibrit çalışma koşullarında akademisyenler, ücretleri, ek dersleri, ders yükleri ve ders saatleri konusunda çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Özellikle vakıf üniversitelerinde, yukarıda sözü edildiği gibi yüz yüze çalışmaya zorlanan akademisyenlerin bir kısmı bunu kabul etmediği için tam zamanlı çalışmadan yarı-zamanlı çalışmaya geçirilerek ücreti düşürülmekte; bir bölümü ücretsiz izne çıkarılmakta ya da verilen yeni iş yükünü veya yüz yüze ders yapmaya zorlanmayı kaldıramayıp kendileri işten ayrılmaktadır. Pandemi döneminde kamu üniversitelerinde özlük hakları ihlalleri daha çok ek ders ücretlerinin düşük hesaplanmasında, geç yatırılmasında ve ders yükünün artmasında ortaya çıkarken, vakıf üniversitelerinde ücretsiz izne ayırma, zam yapmama, tam zamanlı öğretim üyeliği statüsünü değiştirme ve sözleşmelerin yenilenmemesi şeklinde olmuştur. Ayrıca vakıf üniversitelerindeki özlük hakları ihlalleri de üniversitenin kurumsallaşma düzeyine göre farklılaşmıştır. Daha büyük sermaye gruplarının kurmuş olduğu kurumsallaşmış vakıf üniversitelerinde özlük hakkı kayıpları daha az yaşanırken, yeni kurulmuş vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenler pandemi sürecinde daha fazla mağdur olmuşlardır.

“[E]k ders ücretlerine ilişkin şöyle bir şey yaptılar, rapor istediler. Ben bu dersi yaptım diye imzalı kağıt yolladık idareye ve Mayıs ayının ücretlerini Ekim ayında ödediler” (Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Ek dersleri biraz gecikmeli ama yatırdılar. Kontrol ediyorlar ders saatini... Yapmış mısınız ona göre ücret vereceğiz. Yani 20 dakikaya bölüp o kadar saat yapılmış mı diye...”(Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bizim ek derslerimiz aylarca ödenmedi. Bunu birçok devlet üniversitesi de yaşadı. Neden ödenmediği açıklanmadı” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Vakıf üniversitelerinde... Biz dört ay kısa çalışma ödeneğine geçirildik. Çok sıkıntılıydı... Çünkü kısa çalışma ödeneği demek aslında sizi işsiz gösteriyorlar ve prim falan da yatmıyor. Yani ben kendi açımdan en büyük sıkıntım, benim emekliliğimden dört ay gitti... Bir kısmını İŞKUR ödüyor. Kalanını da güya okul ödedi ama zamsız şekilde. Çünkü bir yılın ortalamasını alıyorlar ve o tam da bize zam gelmişti mesela o zammı alamadık, biraz daha düşük bir maaş aldık. Şimdi burada bir kırk katır, kırk satır durumu yarattılar. Kısa çalışmaya geçince evde durmamıza izin verdiler ama dört ayın sonunda bir kez daha başvuramadılar, başvuruları kabul edilmedi. Çünkü siz küçük işletme değilsiniz deyip reddettiler. Bu sefer de bizi full mesaiye geçirdiler” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Özlük hakları açısından baktığımızda part-time’a geçirenler oldu çeşitli gerekçelerle... 15 aydan az çalışan bazı hocalar ücretsiz izne çıkarıldı. Yine tabi akademisyenlerden ibaret değil işçiler tamamen ücretsiz izne çıkarıldı” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bu kısa çalışmanın bir üniversiteye yakışmaması iyice insanları bezdirdi ve istifa eden çok oldu. COVID ile ilgili önlem alınmadığı için de çok istifa eden oldu. Çünkü söylemiyorlar gizliyorlar herkes biliyor her bölümde her fakültede mutlaka birilerin covid olduğunu, kulaktan kulağa duyuyoruz hiçbir önlem alınmıyor. Servisle gidip geliyorum ben, aracım yok... Servisler tıklım tıklım... Çünkü servis sayısını indirdiler öğrenci gelmiyor diye... Yani saatte birken iki saatte bir şimdi... İki saatte bir olunca öyle mesafe falan olmuyor. Herkes maskesini takıp tıklım tıklım bir şekilde gidip geliyoruz” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Özlük hakları konusunda ben kişisel olarak bir sorun yaşamadım. Ama bölümdeki diğer arkadaşlarımızın maaşlarını kademe kademe, peyderpey aldıklarını biliyorum. Birkaç şekilde, 3 defada mı ne alıyorlar” (İdris, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bu dönemde galiba devlet üniversitelerinde artık bir kısmımızın prekarya olacağımızdan endişe duymaya başladım... Çünkü dijitalleşme bunu getirecek gibi görünüyor” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

Pandemi sürecinde evden çalışma koşullarında dijitalleşmenin bazı maliyetlerini de akademisyenler ödemektedir. Örneğin evde uygun teknolojik koşulları olmayan ya da sınırlı olan akademisyenler bunu kendi imkanları ile dijital eğitime uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar. Online eğitim sisteminde etkinliği arttırmak için ek teknolojik gereçler, uygulamalar ve internet hizmetlerini kendileri satın almaktadırlar. Bazı kamu ve vakıf üniversitelerinin bu süreçte öğretim üyelerine bilgisayar desteği sağlamakla birlikte bu destek genel anlamda yaygınlaşmamıştır

1.3. Pandemide Akademik Üretim ve Özerklik

1.3.1. Pandemi Sürecinde Akademik Çalışmalar

Pandemi sürecinde gerek evden çalışmanın getirdiği ev ve işe dair görev ve sorumlulukların aynı mekânda yerine getirilmesi zorunluluğundan doğan karmaşanın, gerekse hastalığa yakalanma endişesi/geriliminin, akademik çalışmaları farklı biçimlerde etkilediği ifade edilmiş ise de, esas itibarıyla pandemi sürecinde akademik çalışma yapabilme olanağını akademisyenlerin evden çalışma koşulları belirlemiştir. Evden çalışma sürecinde sosyal bilimciler için akademik çalışma yapmak daha mümkünken, uygulamalı alanlarda çalışanlar için ev koşullarında çalışma yapmaları mümkün olamamıştır. Laboratuvarda/sahada çalışmaları gereken tıp, mühendislik, fen bilimleri ve bazı uygulamalı sosyal bilim alanlarındaki akademisyenlere göre; sosyal bilimler, edebiyat ve matematik alanlarında olanlar daha avantajlı durumda olmuşlardır. Ancak her durumda evden çalışma yeni bir çalışma rejimi olarak yeni bir zaman planlamasını gerektirdiği için akademisyenler, akademik çalışmaya ayıracakları zamanı planlamakta ve gerekli motivasyonu yakalamakta zorlanmışlardır.

“Bu süreçte, bir kere ortamdan koptuk. Çok ciddi bir şekilde koptuk. Yani kongre, sempozyum ve benzeri şeylerin olmuyor olması veya oralarda bir araya gelememiş önemli bir sınırlayıcılık. İnternet üzerinde yapılan çalışmalar o alıştığımız sisteme pek uyum sağlamıyor. Dolayısıyla da hani biraz kendi başımıza kalmış durumdayız. O da şöyle bir noktaya geldi: Ya nasıl olsa sabah akşama kadar boşuz, ne zaman istersen, dersten çıktıktan sonra yaparım, sabah yaparım...”(Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi) .

“Ancak yurt dışında arkadaşlarla birlikte ortak çalışma biraz sürebildi... Akademik performans düşüyor aslında salgınla birlikte” (Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Kendi açımından akademik performans diye bir şey kalmadı. ...Slayt hazırla, şu, bu, o şeyler gece gündüz çalıştım. Bu süreçte neleri reddetmek zorunda kalıyorum? Mesela hakem raporu, hepsini reddediyorum baştan. Konferans, yayın, onlar zaten yok. Bir yerde konuşmaya çağırıyorlar vakit yok. Benim bir emekli hocam var, ona armağan yapılıyor, kitaba yazamadım. Tuhaf bir şekilde, tabii öbür taraftan vakıf üniversiteleri aynı anda performans istiyor “ (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Benim de akademik çalışmalarım çok olumsuz bir şekilde etkilendi. Birincisi ortak çalışmalar nedeni ile yaptığımız yüz yüze toplantılar ortadan kalktı. Skype, Zoom her neyse... Yüz yüze temasın yerini tutmuyor. Sıklıkla ben veri toplamada, yüz yüze yöntemler kullanıyorum. Deney olsun, anket olsun kullanıyorum. Yüz yüze de yapamayınca online yapıyoruz. Ama online yöntem açısından kesinlikle en kolay, en çok uygulanan ama en sorunlu yöntemlerden birisidir Online uygulamalara çok yöneldik. Bu da bizim bilimsel araştırmamızın, çalışmamızın yöntem açısından değerliliğini yani geçerliliğini aşağıya çeken bir etken” (İdris, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Benim daha çok akademik olmayan çalışmalara zaman ayırmam gerekti... Bir de o kadar çok seminer, o kadar çok toplantı, o kadar çok kongre linki geliyor ki, artık bir heyecan duymuyorum. Hiçbirine bağlanma isteği içerisinde değilim doğrusu... Toplum bilgilendirme [COVID-19 ile ilgili] faaliyetleri akademik faaliyetlerin önüne geçti” (Seda, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Laboratuvar kullanan, fiziksel olarak ıslak laboratuvar kullananlar çok büyük bir sorun yaşadı. Bizim öyle bir derdimiz yok ama ıslak laboratuvar kullananlar uzun süre kampüslere gidemediler. Gitseler bile aynı verimle çalışamadılar. İnsanları toplayamadılar. Onun için orada ciddi bir sorun yaşandı” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

Uzaktan eğitime geçiş normal koşullar altında değil de pandeminin gerektirdiği izolasyonlarla birlikte olduğu için evden çalışan akademisyenlerin aynı zamanda diğer sosyalleşme alanları da daralmıştır. Bu daralmanın, özellikle sosyalleşmeye daha çok vakit ayıran genç akademisyenler için, evde kalarak, yazmakta oldukları tezleri varsa onlara daha fazla vakit ayırma, atama ve yükselme için gerekli akademik çalışmalarını yapabilme fırsatı yarattığı görülmektedir.

“Akademik çalışmaları olumlu etkilenenler oldu. Mesela bir tane master öğrencimiz vardı. Normalde o tezini bitiremezdi Haziran’da, Temmuz’da... Ama bu pandemiden dolayı zorla

bitirttik. Neden? Çünkü her gün internetten yazıyoruz; şunu anlat, bunu anlat... Normalde kampüste olsaydık, bu kadar olmayacaktı” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Proje başvuruları arttı. Çünkü, açık konuşayım, çalışacak ve kafamızı toplayacak zamanımız arttı” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“En azından internler için şunu söyleyebilirim. TUS’a çalışmak açısından çok büyük bir imkân yarattı” (Seda, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

1.3.2. Pandemi Sürecinde Akademisyenler Üzerindeki Baskılar

Pandeminin başlangıcında uzaktan eğitim sistemine geçen üniversitelerin evden çalışan öğretim üyeleri üzerindeki en önemli baskısı bu zor yürüyen sistemde derslerin ve sınavların nasıl yapılacağı konusunda olmuştur. Öğretim üyelerine derslerini video kaydına alarak sisteme yüklemeleri dışında power point sunum hazırlamaları, dersleri kaydetmeleri, ders saatlerini kısaltmaları, sınavları daha kolay hale getirmeleri ve öğrencinin uzaktan eğitim sisteminden kaynaklanan aksaklıklardan mağduriyetini kompanse etmek üzere sınavlarda zorlanmamaları yönünde tavsiye/baskılar yapılmıştır.

“İlk kapatılma ve uzaktan eğitim başladığında bize sadece 50 dakika verdiler. 50 dakika içinde o üç saatlik konuyu sığdırmamızı istediler” (Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi) .

“Üst yönetimden söylenen muhakkak ki öğrencilerin geçebileceği bir sistem düşünün derslerden rahatlıkla geçebileceği bir sistem. Hiçbir şekilde dersi izleyemeyen öğrencilerimiz vardı. Mutlaka her öğrenciye not ulaştırılmalı diye bir karar çıkarıldı. Biz hem online ders yapıyorduk hem online dersten önce de anlatacaklarımızı bir doküman halinde, powerpoint halinde bir sunum haline getiriyorduk. Bunu özellikle altını çizmek istiyorum. Bir sunum dayatması vardı. Yani ders notu yükleyin dışında bir sunum dayatması vardı. Mutlaka sunum hazırlanacak diye” (Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

Pandeminin ilk döneminde dersler ve sınavlarla ilgili baskılar, 2020 yaz aylarından itibaren öğretim üyelerini okula gelmeye, yüz yüze akademik ve idari toplantılara katılmaya zorlama, pandemi koşullarına rağmen akademik performans baskısı gibi başka boyutlar kazanmıştır.

“Okula gelip okulda ders vereceksiniz dendi. Yani odama gideceğim, teknik bir ekipmanla alakalı bir şey değil, kendi bilgisayarımı götürüyorum, dersleri okulda kendi odanızda vereceksiniz dendi ve bu pandemi sürecinde oldu. Okulda her gün vaka çıkıyor hocalar

arasında... Ben direttim gitmedim. İnsanlar ilçedeki bir fakülteye şehirden kalkıp servisle [gidiyorlar]. Bir de servise biniyor hocalar birkaç kişi birlikte ve okula gidiyorlar. Ben yazılı olarak bir şey gönderirseniz öyle geleceğim dedim. Yazılı bir şey gelmedi ben de gitmedim okula” (Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Dönem ortasında yani gelecek haftadan itibaren derslerin bir kısmı yüz yüze olacak. Ben de onlardan biri seçildim. Ben de yüz yüze başlayacağım. Fakat şunu istiyorlar: Hem yüz yüze yap orada, hem de geri dönüp eve gelince de gelemeyenler için dersi tekrar yap. Şimdi bunu yapmanın teknik yollarını arıyorum ama nasıl olacak bilmiyorum” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Müthiş bir performans baskısı var. Özellikle araştırma üniversiteleri üstünde. Yani araştırma üniversitesi 10 tane. Bir ödenek alıyorlar ama bu ödeneğin hiçbiri öğretim üyesine, araştırma görevlisine yansımıyor. Tam tersine, zaten evdesiniz gidip TÜBİTAK'tan proje alın deniyor. TÜBİTAK'a 2020 birinci dönemde 2000 proje başvurusu yapılmış. Git [proje] al yoksa atamam diyor” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Biliyorsunuz vakıf üniversitelerinde 9-5 mesaisi var, çok katıdır ve biz hem uzaktan eğitimi yapıyoruz hem okulda odamızda ders yapmamızı istiyorlar.. Odayı diyelim ki 2 kişi kullanıyorsa çok zor oluyor. Mesela geçenlerde bu iki kişi oturanlardan birinde COVID çıktı. O konuda hiç esnek değiller. Yani ders saati dışında okulda olmamızı hala istiyorlar” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Sosyal mesafe kurallarına göre yüz yüze yapılabilmesi için. Teorik olarak dönem başında bir bir sınıfları ölçtüler. Sınıfların kaç öğrenci alabileceğini, dolayısıyla şubeler çoğaldı. Daha önce vermediğimiz kadar ders şubesi söz konusu oldu. Part-time hoca getiremiyoruz. Çünkü inanın hiçbir hoca yüz yüze ders vermek istemiyor. Dolayısıyla evdeki hocaların derslerini yaklaşık iki katı bir seviyeye çıkartan risk ile birlikte- ama iyi tarafı öğrenci kampüse gelmedi- Tabii derslere çok fazla öğrenci gelmiyor ama iki-üç öğrenci ile haftalarca giriş yapmak zorunda kaldık. Üç tane öğrenci giriyor bir sonraki hafta değişerek geliyorlar. Karşınızdaki ekip değişiyor, çünkü hibrit adı altında bir grup sınıfta dinliyor sizi, öbür grup online banttan dinliyor. Canlı da değil, derste yapılan kaydı dinliyor” (Ahmet, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

1.3.3. Pandemi ve Akademisyenler Üzerinde Dijital Denetim

Uzaktan eğitim sisteminde kullanılan dijital yöntemler, aynı zamanda dersi hoca ile öğrenci arasındaki bir ilişki olmaktan çıkarmaktadır. Bütün derslerin kayıt altında gerçekleşmesi ve bu

kayıtların online eğitimde kullanılan dijital platformda arşivlenmesi öğretim üyeleri ve öğrencilerin sürekli olarak bu denetim altında ders yapmalarına neden olmaktadır. Bu durum bir yandan bir oto sansüre diğer yandan da öğrenci ile hoca arasındaki mahremiyetin, güven ilişkisinin sarsılmasına neden olmaktadır.

“Zaten bir denetleme mekanizması vardı. Bizde şöyle şeyler konuşuldu; Pandemiden önce: Kapılar açık ders yapılınsın. Bir kere dekan kapıyı açıp derse girdi, yüksek lisans dersinde... Burada [online derste] böyle şeyler yapmalarına gerek kalmadı. Bölüm başkanı, o da hoca olarak kayıtlı o yüzden istediği şekilde denetleyebiliyor. Dersler kayıt altına alınıyor” (Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bizim dersler kayda alınıyor, 15 gün sonra siliniyor. Ama “trash”a, çöpe atılıyor. Oradan geri çekilebiliyor. Demek üniversite tutuyor bunları yani silinmiyor aslında... Birçok hocamız rahatsız oldu. Denetim mekanizması fevkalade arttı” (Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

“Bizde de kaydediliyor tabii videolar. Mesela ben ‘Türkiye siyasetinde güncel sorunlar’ dersi veriyorum. Sadece AKP dönemini veriyorum ve öğrenciler konuşmaya çok çekiniyorlar sınıfta. Mahremiyetimiz kalmadı. Gerçekten de geri dönüp izleyen yöneticiler de oluyor, onları da biliyoruz. Kaydetmek zorunlu. Kaydetmediği için mesela bir hoca geçen dönem part-time’a geçirildi” (Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi).

1.3.3.1. Dijitalleşme Kalıcı mı?

Akademisyenler pandeminin başlangıcından itibaren geçen üç akademik dönem sonunda dijital ya da hibrit (belli oranda online, belli oranda yüz yüze) eğitimin yerleşmeye başladığı ve pandemi sona erdiğinde de bu sistemin devam edeceğine dair kaygılar taşımaktadırlar; üniversite aynı zamanda sosyalleşme ve kültür edinme mekanı olduğundan, dijital eğitimin öğrencilere bütün boyutları ile bir üniversite eğitimi ve üniversite kültürü sağlayamayacağı açısından endişeliler. Dijitalleşme bilgiye erişimde kolaylık sağlamakla birlikte ve daha demokratik bir eğitim sistemi için bir olanak taşımakla birlikte, herkesin bu teknolojiye sahip olamaması nedeniyle bunun yeni bir eşitsizlik yaratacağı düşünülmektedir.

“Pandemi sürecinin ve bunu fırsat bilen birtakım yöneticilerin dayattığı başka bir şey de var. Ve benim anladığım kadarıyla belki bizim okulda ve vakıf üniversitelerin bir kısmında bu vesile ile online eğitimi daha kalıcı hale getirmeye yönelik birtakım eğilimler var. Önceden kaydedilmiş dersleri öğrencinin izleyebileceği, her şeyin bir paket olarak yüklendiği bir sistem olarak dizayn

edebilirlerse kendiler için de daha ucuza gelecek. Bu da mesleğimizin geleceği açısından ne demek? Onu da düşünmek lazım” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Belki de akademinin de ötesinde bilgiyi tekrardan düşünmemiz lazım. “Bu dönemde, bu devirde öğrenmek ne demek, bilgi edinmek ne demek, o bilgiyi ölçmek ne demek ?Üniversite ne demek, üniveriste eğitiminden ne anlıyoruz? Üniversite kültürü ne demek?” Bunların ciddi biçimde düşünülmesi gerek... Aslında bir yandan online eğitim o bilginin demokratikleşmesi anlamında iyi bir şey olabilir. Ancak nasıl dizayn edilecek, herkes nasıl erişebilecek? Bunlar çok önemli şeyler” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

1.4. Pandemide Akademik Yöneticilerin Karşılaştığı Sorunlar

Pandemi sürecinde pek çok üniversitenin hazırlıksız olarak geçtiği uzaktan eğitim sisteminde derslerin uzaktan verilmesinde karşılaşılan, yukarıda söz edilen, sorunları çözmek ve sistemin çalışmasını sağlamak açısından yöneticilere önemli bir sorumluluk düşmüştür. Kendileri de akademisyen olan bölüm başkanları, fakülte dekanları, meslek yüksek okulu müdürleri ve diğer yöneticiler hem kendilerinin, hem öğretim üyelerinin, hem de öğrencilerin bu sisteme uyumunu sağlamaya çalışırken, bir yandan da üst yönetimin aldıkları kararları uygulayan bir ara pozisyonda kalmışlardır.

1.4.1. Pandemide İşe Gitme Sorunu

Pandeminin ilk döneminde öğretim üyeleri ve öğrenciler dersleri evden yaparlarken yöneticiler okullarına giderek görevlerine devam etmişlerdir. Bu dönemde bazı üniversiteler ise tam kapanmaya gitmiş, yöneticiler ve idari personel de evden çalışmıştır.

“[D]aha YÖK karar almadan, ilk biz okulu çarşamba sabahı, Sağlık Bakanlığı Türkiye'deki ilk korona vakasını ilan ettikten sonra, 12.00'de okulu tatil ettik. Saat 13.00'teki sınavı iptal ettiler. Kapattık. O günden beri de okula gelmeyin deniyor ve okula gitmek için neredeyse izin almamız gerekecek. İdari personeli de mesela iki hafta önce dönüşümlü çalışmaya geçirdiler. Biraz da tabii rektör ilk haftasında korona olunca... Hani olmasa da fark etmezdi, çünkü hasta olmadan önce okulu tatil etmiştik zaten. Ama bir şekilde tatil ettikten bir hafta sonra da hoca hasta oldu...” (İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi).

“Biz de kimsenin okula gitme zorunluluğu yok. Hiçbir zaman olmadı. Ben dâhil ıslak imza gerekmedikçe okula gitmiyoruz. Gittiğim zaman da ben kendi başımayım. Sekreterimiz izinde.

Tek başıma odamda oturup kendi akademik çalışmalarımı yapıyorum aslında” (Yıldırım, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Bizim okul Mart ayında kapandı ve hemen uzaktan eğitime geçtik. Hocalar olarak bizim kampüse gitmemiz talep edilmedi. Hatta yönetici olarak bile çok fazla gitmemiz talep edilmedi. Islak imza birkaç kez gerektiğinde gitmemiz gerekti” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

Tam kapanmaya giden az sayıda üniversitesinin dışındaki kamu ve vakıf üniversiteleri ise YÖK’ün tavsiyesine uyarak, bahar tatilini iki haftaya çıkararak okulları tatil etmişler ve nasıl devam edeceklerine dair planlama için zaman kazanmaya çalışmışlardır. İki hafta sonra yöneticiler tekrar işe dönmüşlerdir. Ayrıca kapalı olan pek çok üniversite de Haziran 2020’de yöneticileri yeniden okula çağırmıştır.

“İşte tabii gittik geldik. Ama yine mümkün olduğunca az kişiyi bir araya getirerek işimizi sürdürdük” (Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Devam zorunluluğu vardı genelde. Vakıf üniversitelerinde devam zorunluluğu oldu.. Ama hemen hepsi değil, önemli bir kısmında vardı. Çalışanlara. Yani hem idari personel hem de akademik [yönetici] personele... “(Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Biz yönetici olarak başlangıçta maskelerle, sınırlı süre ile toplantı yapıyorduk. Ama sonra COVID sayıları da artınca online toplantılara dönüştü yine senatolarımız falan... Şu anda da öyle devam ediyor” (Ebru, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

Üniversiteler yönetici akademik personellerinin okula gelmesi ya da evden çalışması konusunda farklı tutumlar izlemişler ancak pandeminin tekrar yükselişe geçtiği Eylül 2020’den itibaren evden çalışma ağırlıklı hale gelmiştir. Bu durum hibrit eğitime geçmek için öğrencileri de okula çağıran üniversitelerin de geri adım atmasına neden olmuştur. Eylül başından itibaren yönetsel işler de ağırlıklı uzaktan sürdürülmektedir.

“Yüz yüze ders gibi dayatma oldu birtakım üniversitelerde. Onların da yürümediğini, sorunlar yaşandığını gördük. Bir kısmı geri aldılar, bir kısmı hala dayatıyorlar. Bizim üniversitemizde devam zorunluluğu geçen hafta kaldırıldı. Daha önceden haftada üç gün, diğerlerinin iki gün gelme gibi bir düzenleme vardı. Bu tür dayatma bir dizi üniversitede halen devam etmekte... Ve hasta olan kişiler gizlenmekte... Ben dekan olmama rağmen, okul yönetim kurulunda olmama

rağmen buralara yansımadan bir şekilde üstü örtülerek süreç devam etti. Ve hemen hemen bir dizi fakülte sekreteri hasta oldu. Öğrenciler ile çok yakın ilişkileri olduğu için... Araştırma görevlilerinden de hasta olanlar oldu” (Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

1.4.2. Pandemide Artan Yönetmel Sorumluluklar ve Sorun Çözme Mercii Olmak

Pandemi sürecinde akademik yöneticilerin yaşadığı en önemli sorunlardan biri uzaktan eğitimde ortaya çıkan çok çeşitli aksaklıkların çözüm mercii olmalarıdır. Öğretim üyelerinin, öğrencilerin ve ilgili birimdeki idari personelin karşılaştıkları sorunlarda ilk başvuru mercii bölüm başkanları olmuştur. Bölüm başkanları da bu sorunların çözümü için tek yetkili olmadıklarından karar alıcı konumda olan üst yönetmel kadrolarla bu sorunları paylaşmış ve ortak kararlar alınmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çok sayıda toplantı yapılarak aksaklıklara çözüm üretilmeye çalışılmıştır.

“İşte online senatolar yapılıyor. Biz kendi elemanlarımızla da online toplantılar, akademik kurul toplantıları yapıyoruz. Ama çalışma saati diye bir şey kalmadı hiç. Hafta sonu gece, gündüz sürekli bir online toplantı halindeyiz” (Ebru, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“1 Haziran’da mesela bizim dekanlıktan bir mesaj geldi bütün bölüme; “Herkesin 1 Haziran itibariyle okulda olmasını istiyorum” gibi... Bölümdeki herkes bu defa bana mesaj atıyor: “Hocam bakıcı yok çocuklara kim bakacak?” Ben işin açıkçası bölüm olarak bütün sorumluluğu üzerime aldım. “Arkadaşlar hiçbiriniz gelmeyin. Hepiniz haklısınız, hiçbirinize verecek cevabım yok. En azından ben kendim gideceğim, orada olacağım.” İşte asistanından bütün hocalara kadar inisiyatif kullanarak hepsine izin vermek zorunda kaldım. Çünkü dekanın böyle bir dayatması vardı. Dekanla da konuştum... Yani kiminin yedi-sekiz aylık bebeği var, kiminin okula giden çocuğu var, okullar kapalı, bakıcı alamıyorlar.... Okuldaki sistem sadece yöneticiler üstünde kalmış durumda gibi duruyor” (Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Artık yeni döneme geçişteki kafa karışıklıklarına cevap veren insan pozisyondayım. Herkes her şeyi bölüm başkanımı diye bana soruyor. Çok fazla hoca var, o da bayağı bir yorucu oldu. Hala biraz öyle...” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“Bizim iş yoğunluğumuzu çok daha fazla artırdı. Biz de şöyle bir durum var. Uzaktan eğitim ve stüdyolarımızda hocalarımız ders veriyor. Stüdyolar ve ofisler sınırlı olduğu için kalabalık

olmamasına adına hocalarımızın tamamını evlere gönderildi. Bazıları kendi yaşadıkları şehirlere gittiler. İnternet bilgisayar desteği sağlanıp, oralarda ders verdiler. Pandemi başladığından beri ben aktif olarak her gün okula gidiyorum. Hafta içi sadece bir gün gitmiyorum” (Dilek, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

Bazı üniversitelerde yöneticilerin işi üniversitenin yönetim kültürünün çoğulculuğuna bağlı olarak görece daha kolay olmuştur. Karar alma süreçlerinin ve işlerin paylaşımı yöneticiler üzerindeki sorumluluğu dağıtarak onların bu süreçle daha kolay baş etmelerini sağlamıştır.

“Üniversitenin yapısı icabı, yani kararların daha çok komisyonlarda alınması gibi, yönetimde birlikte çalışılması gibi, senatoda bizler de malum yer alıyoruz, o destekle yani birazcık işler kolaylaştı. Fakülte olarak bu kararları [uzaktan eğitim] almak durumunda kaldığımız büyük bir üniversitede olsaydık biraz daha güçlük yaşanırdı diye düşünüyorum. Bu merkezi yapısı nispeten küçük bir üniversite olma nedeniyle herhalde işleri bir miktar kolaylaştırdı” (Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

Üniversitede yönetici olan akademisyenler pandemi sürecine has olarak ortaya çıkan sorunlara da bazen palyatif bazen kalıcı çözüm önerileri getirmektedirler. Palyatif çözümlerden bir tanesi bilgisayarı ve interneti olmayan öğrencilerin online eğitime katılabilmeleri için onlara bu donanımı sağlamak üzere yapılan girişimlerdir. Güçlü sermaye grupları tarafından kurulmuş vakıf üniversiteleri bunu okulun maddi imkanları ile yaparken, kamu üniversitelerinde yöneticiler bu sorunu palyatif yollarla çözmeye çalışmaktadır. Ama yeni kurulmuş ve görece olarak zayıf mali yapıda olan vakıf üniversiteleri bu çözümleri de üretememektedirler.

“Biz öğrenci arkadaşlara ara ara anket yapıyoruz. İşte ikinci anketimizi yeni yaptık, bilgisayar-internet ihtiyacını tespit ediyoruz. Bunu bir şekilde bir dayanışmayla çözebiliyoruz. Aşırı bir yığılma olmadı şimdiye kadar en azından yani yedi-sekiz bilgisayar gerekti. 8-10 öğrencimize de internet desteği sağladık. İşte bunlar bir şekilde bir kumbara oluşturduğunuzda çözülebiliyor. Üniversiteden bekledik bir süre, üniversite yapamayınca kendimiz yapmaya karar verdik. Yaptık, becerdik”(Yıldırım, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Üniversite olarak baktığımızda daha farklı ciddi sıkıntılarımız var. Yürümeyen bir sistemin parçasıyız şu anda. Kendi inisiyatifimizde, kendi imkanlarımızla birtakım sorumlulukları üstlenerek bunu aşmaya çalışıyoruz. Herkes kendi çapında bir takım bir şeyler yapmaya çalışıyor. Âmâ bu çözüm değil tabi. Yapısal bir çözümün olması gerekiyor. Üniversitelerarası Kurul’un dekanlar toplantısına katılıyorum, kimse sorunlardan bahsetmiyor. Herkes biz her şeyi

çok iyi yapıyoruz diyor. YÖK nezdinde ifade ederken... Âmâ günlük hayatta herkes bunun yürümediğini biliyor” (Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

Bazı üniversitelerde ise yöneticilerin artan sorumlulukları ve iş yükleri özellikle araştırma görevlilerinin de iş yüklerinin aşırı artışına neden olmuştur. Özellikle uzaktan eğitimde öğrencilerle iletişimin sağlanmasında, öğrencilerin sorunlarının çözümlenmesinde ve hocaların uzaktan eğitime uyumsuzluklarının çözülmesinde araştırma görevlileri devreye sokulmuştur.

“Bir dizi hoca araştırma görevlileri üzerinden derslere destek istiyor. Sunumların hazırlanmasında, uygulamaya geçene kadar kendilerinin veremeyeceği birtakım derslerde onlardan yardım istiyorlar. Araştırma görevlisi arkadaşların üzerindeki yük daha fazla artıyor. Yüz yüze bir ilişkiniz yoksa mecburen öğrenciler ile araştırma görevlileri üzerinden bir ilişki kuruyorsunuz. WhatsApp gruplarına onlar katılıyorlar, hocalar onların WhatsApp gruplarına girmiyor. Öğrencilerle ilişki bir şekilde araştırma görevlilerine devredilmiş oluyor. Ve bu ciddi bir yük yüklüyor onların üzerine... Çok fazla yazışmak zorunda kalıyorlar. Öğrencilerden gelen tepkileri ise ilk olarak onlar karşılamak zorunda kalıyorlar. Bu ciddi bir sorun. Tabi mekanizmanın, işleyişin bir sorunu... Sonuçta bize, yöneticilere bağlı bir sorun değil. Sonuçta var olan bu durumun yarattığı bir sorun...” (Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

Pandemi döneminde kamu ve vakıf üniversitelerinin uzaktan eğitime adaptasyonunda ve sorunları çözme kapasitesinde üniversitenin maddi ve teknolojik imkanlarının, idari yapısının ve kurumsallaşma düzeyinin önemli etkisi olmuştur. Demokratik yönetim geleneği güçlü olan kamu ve vakıf üniversitelerinde yöneticiler üzerindeki yük dağıtılabilmiş ve sorunlara ortak akılla çözümler üretilmiştir. Aynı şekilde maddi ve teknolojik imkanları daha iyi olan üniversiteler, daha zayıf üniversitelere göre, öğretim üyeleri ve öğrencilerin karşılaştıkları sorunların çözümünde yöneticilerin önerilerini gerçekleştirme imkanını daha fazla sağlayabilmişlerdir. Bu süreçte en çok zorlanan küçük ölçekli vakıf üniversiteleri olmuştur.

“Bizim okulumuz çok yeni, ufak bir okul. Kâr amaçlı vakıf üniversitesi olmasına rağmen bu tür yerlere yatırım yaparken çok dikkat ediyorlar. Devlet üniversitesi gibi imkanları geniş değil. Ve geri çekmek de istemiyorlar. Ve bir şekilde bu süreci çok fazla sıkıntı olmadan, maddi bir yük altına girmeden bir şekilde aşmak gibi bir amaçları var. Bu vakıf üniversitelerinin önemli bir kısmının temel sorunsalı kâr amaçlı olmaları. Kâr amaçlı olmasa bile, belli bir vakıftan destek almadan yürüyecek bir mekanizma olmak zorunda. O anlamda da eğitimin gerektirdiği

birtakım yatırımlara girmiyorlar. Bu yapısal bir sorun. Türkiye'nin vakıf üniversitelerinin yapısal bir sorunu..." (Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

Diğer yandan pandemi sürecinde derslerin yapılma biçimi konusunda öğrencilerden gelen eleştiri ve şikayetler, yöneticileri bunlara yönelik çözüm arayışına yönlendirmektedir. Bunların başında hocaların online eğitimde performanslarının düşük olması ve öğrenciyle etkin ders yapmak yerine bol okuma vererek dersten uzaklaştırmasıdır. Hocaların bu süreçte nasıl ders verecekleri konusunda eğitilmeleri gereği ortaya çıkmıştır. Bu konuda eğitim fakültesine sahip olan üniversiteler bu fakültelerinin birikiminden faydalanmışlardır. Ancak diğer üniversitelerde sorun devam etmektedir.

"Ben bunun mesela kayıtlara geçmesini isterim. Üniversiteler Eğitim Fakülteleri'ni çok da benimsemeyebiliyorlar, biraz daha arka planda kalan durumlar olabiliyor. Ama şimdi bu pandemi dönemindeki deneyimlerle aslında burada nasıl bir bilgi birikiminin olduğu ve olabileceği görülünce şimdi bu merkezin müdürlüğüne bizim çok değerli bir hocamız getirildi" (Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

"Teaching Center gibi bir şeye inanılmaz ihtiyacımız var. Ders anlatamayan hocalar var. Bundan sonra yüzde 40'a kadar online eğitim-öğretime geçilecekse, muhakkak teknolojik imkânları da kullanarak ders anlatmayı öğretmeye yönelik merkezlerin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum" (Yıldırım, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

"Pandemiden itibaren, uzaktan eğitimin verimliliğini ölçmek, uzaktan eğitimde eğitim yöntemlerini geliştirmek adına eğitimlerin düzenlenmesi, teams eğitimi, kullanılan bu uzaktan eğitim sisteminin eğitimi vesaire derken... Tabi hocaları çok fazla eğitime sokuyoruz, aslında onlar için iyi bir şey bu... Bizim için de iyi oldu" (Dilek, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

1.4.3. Pandemide Yönetici Akademisyenlerin Akademik Performansı

Pandemi ile birlikte okulda geçirdikleri zamanın azalmasına karşın uzaktan eğitimin yarattığı çok boyutlu sorunların çözüm mercii olmaları, yönetici akademisyenlerin bilimsel performanslarını düşürmüştür. Öğrenci ve öğretim üyelerinin online derslerde karşılaştıkları problemlerin çözümünün yanı sıra idari personelin aşamalı ve nöbetleşe olarak evden çalışmaya geçmesi idari işlerin yürütülmesinde mesai kavramını ortadan kaldırmıştır.

“Birdenbire okula gitmek zorunda olmayıp, saatlerimin, zamanlarımın bana kalması birden çok iyi geldi. İlk bir ay çok mutluydum ben. Çünkü daha tam oturmamıştı, herkes bir şaşkınlık içerisindeydi. İşte toplantılar nasıl yapılacak belli değildi falan. O şaşkınlık arasında böyle boş bir dönem oldu. Toplantılar birden başlayamadı. Şöyle bir avantajım da var; çocuğum yok, işte bana bağımlı bir ebeveyn, bakımından sorumlu olduğum bir insan yok. Dolayısıyla ben bunu yapabildim ilk bir ay falan... Sonrasında... Her şey geri dönünce o pek mümkün olmadı. Şu anda organizasyonel işlerin de bastırmasıyla eski hale döndük. Zaten yöneticilik ve idari iş ile beraber, ben zaten akademik kendi işlerimle uğraşamaz hale gelmiştim. Çok bir şey fark ettirmedim. Geriye döndük. O işte bir-iki aylık güzel bir dönem oldu, akademisyenlik böyle bir şeymiş diye bir hatırladım sonra kaybettim...” (Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

“İşin açıkçası akademik çalışmalarımı çok fazla yürütemiyorum bu dönemde. Çünkü bir yandan okula gidiyorum... Hafta içi her gün okula uğruyorum. Hani varsa herhangi yönetimden gelen bir iş onu da ben üstleniyorum. Dolayısıyla hani dezavantajlı konumda olan arkadaşlarımızı biraz daha korumaya yönelik bir adım atmaya çalışıyorum... Arkadaşlarımıza, asistan arkadaşlarımıza olabildiğince destek olmaya çalışıyorum şahsen bu dönemde” (Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi).

“Bir TÜBİTAK projesi vardı, alana çıkmamız gerekiyordu. Ve alana çıkamadık. Çok sınırlı çıkabildik, değiştirdik yöntemimizi. İkinci bir projemiz vardı. Kısmen korkarak alana gittik. Ki ben yürütücü olmama rağmen onlara gidip bir tane bile konuşma yapamadım. Hem işim nedeniyle hem de kalp hastalığım nedeniyle. İlk defa kendim alanda bulunmadan arkadaşları göndererek bir alan çalışması gerçekleştirdik. Bunlar akademik çalışmalarımız için bir engel tabii. Bu sistemin bir sorunu değil. Ama tabii başka birtakım yöntemler geliştirilebilirdi. Bunları da düşünmek gerekiyor uzun süreli yapılan akademik çalışmalar açısından. Konferans yaptık ama Amerika'dan bir konuşmacı çağırırken saati düşünmek zorundasınız. Arada dokuz saat fark var. Bunları düşünmeden başlamıştık. Tüm programı değiştirmek zorunda kaldık” (Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi).

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİ

Bizim düzenli işlerimiz olan sekretarya işleri çünkü yeri geldiğinde bir dekanlık ya da bölüm, sekreterlikte bu işi yapıyoruz yeri geldiğinde hoca gibiyiz derse giriyoruz ama ya da işte bölüm işlerini yapıyoruz. (Deniz, Araştırma Görevlisi, Vakıf Üniversitesi).

Araştırma görevlileri pandemi öncesinde ve sonrasındaki çalışma ortamı ve ilişkileri açısından öğrenciler ile öğretim üyeleri arasındaki gri katmanı oluşturmakta; hem öğrenci hem de akademik personel olarak her iki kümenin kesiştiği alanda konumlanmaktadır. COVID-19 salgını araştırma görevlilerinin de çalışma tempoları ve iş yüklerinde dönüşüme yol açmıştır. Bu dönüşüm yeni çalışma rejiminin etkileriyle birlikte şekillenirken diğer taraftan öğrenci statüsünde olan araştırma görevlileri akademik çalışmalarını sürdürmeye çabalamışlardır.

Araştırma görevlilerinin salgınla ilgili deneyimlerinde, sıklıkla pandemi öncesine vurgu yapılmıştır. Salgından önce var olan sorunların derinleştiği ve bu sorunlara yeni sorunların eklendiği görülmektedir. Araştırma görevlilerinin pandemi döneminde yaşadıklarını anlamakta açıklayıcı olacağı için, salgın öncesindeki temel sorunları genel hatlarıyla aktarıp ardından salgın deneyimlerine yer vereceğiz.

2.1. “Eski Normal”de Araştırma Görevlisi Olmak

Araştırma görevlilerinin sorunları en genel kümelemede çalıştıkları kurumun vakıf ya da kamu üniversitesi olması niteliğine göre ayrılmaktadır. Vakıf üniversitelerinde görev yapan araştırma görevlileri çalışma koşulları ve ilişkileri bağlamında daha çok sorun ve handikap yaşamaktadırlar. Vakıf üniversitelerinin ticari kaygıları ve koşullanmaları araştırma görevlilerinin çalışma şartlarının yanı sıra akademik çalışmalarını da etkilemektedir. Kamu üniversitelerinde görev yapan araştırma görevlilerinde ise temel olarak “50D Sorunu” olarak bilinen kadrolarına dair güvencesizlikle ilgili kaygılar öne çıkmaktadır. Bu fark kamu üniversitesinde görev yapan Zeliha tarafından şöyle ifadesini buluyor:

“Devlet üniversitelerinin durumu vakıf üniversitelerinden gerçekten daha iyi durumdaymış arkadaşlar konuşunca durumlarına gerçekten ben de çok üzuldüm.”

Araştırma görevlileri aktarımlarında, görev ve iş tanımları dışındaki işlerde idari personel gibi çalıştıklarını sıklıkla vurgulamışlardır. Bölüm sekretaryası, dekanlık ve öğrenci işleri gibi alanlardaki evrak işlerinin ve organizasyon faaliyetlerinin araştırma görevlileri tarafından yürütülmesi söz konusudur. Katılımcılar arasında bilhassa vakıf üniversitelerinde çalışanlar görev yaptıkları yerlerde personel sayısının yetersiz olduğunu, farklı birimlerin işlerini yaptıklarını ya da birkaç bölümden hatta tüm fakülte/meslek yüksekokullarına bağlı

bölümlerden sorumlu tutulduklarını aktarmışlardır. Bu koşullar kurum içi işleyişte ve koordinasyonda aksaklıklar yaşanan yerlerde daha zorlayıcı hale dönüşmektedir.

Araştırma görevlileri bu durumu “küçük, yeni, kurumsallaşmasını tamamlamamış” üniversitelerde yaşanan sorunlar olarak nitelendirmektedir. Kurumsallaşmamış yapılar olarak tarif edilen üniversitelerde araştırma görevlilerinin yedek personel gibi konumlandırılması özellikle vakıf üniversiteleri için ekonomik kaygıların ve yönetsel tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Personel sayısının yetersizliği, birden fazla alanda görev yaptırma veya iş tanımı dışında sorumluluklar yüklemeye çalışma yaşamında beyaz yakalı ya da büro personeli olarak çalışan kesimlerin de genel sorunları arasında yer almaktadır. Çalışan maliyetlerinin asgariye düşürülmesi için az sayıda kişiyi istihdam etme eğilimi benzer bir bağlamda değerlendirilmelidir. 2000’li yılların başında kurulmuş vakıf üniversitelerinde görev yapan araştırma görevlilerinin aktarımları da, aslında soyut bir kurumsallaşma çerçevesi yerine yaşanan sorunların ve kaosun bir yönetsel anlayışının ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

“Eski ama kurumsallık ile ilgili problemler aslında [üniversite ismi]’de de var ve hala devam ediyor. Yani [üniversite ismi] eski bir üniversite olmasına rağmen özellikle bizim fakültede problemleri gözlemliyorum. Bu hani birimler arasındaki koordinasyon eksikliği, yeterli insan kaynağının olmaması gibi durumlar (...) (S)ıkıntı gerekli birimlerin mesela bölüm sekreterliği gibi bir şeyin olmaması başta araştırma görevlilerinin daha çok sekreterlik işlerini yapmasına yani genel olarak idari işleri yapmasına sebep oluyor. Bunun dışında, diğer birimler işte genel sekreterlikteki ya da öğrenci işlerindeki kadroların azlığı nedeniyle yine bu birimlerdeki yüklerde direkt bize araştırma görevlilerine yansıyor. Aslında genel olarak üniversitedeki yapı, idari kadroyu düşük tutma yani kısıtlı tutmak ve idari işi daha çok akademik personele yaptırmak üzere kurulu bence ve bu yapı tabii akademik hiyerarşinin en altındaki araştırma görevlilerini en çok etkiliyor” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“(M)esela öğrenci işlerinin yaptığı işler de bizde olduğu için çok zamanımı alıyordu benim” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

Vakıf üniversitesinde çalışan ve yüksek lisansına bir kamu üniversitesinde devam eden Çiğdem’in aktarımları, kamu ve vakıf üniversitelerindeki personel veya kadro eksikliğinden kaynaklanan farkların araştırma görevlilerinin akademik çalışmalarına ve iş yüklerine olan etkisini açıklıyor:

“Benim [bir kamu üniversitesinin ismi]’de bir tane arkadaşım araştırma görevlisi olarak başladı [yüksek lisans öğrencisi olduğu bölüm] kendi bölümümüzde. Orada zaten sayı olarak çok kalabalık 20 tane falan araştırma görevlisi psikoloji bölümünde sadece. Benim arkadaşıma yeni başladığı için uzaktan eğitimle ilgili bir görev verildi, onun biraz işi gücü fazla oluyor ama araştırma görevlilerinin o kadar yoğun bir iş yükü yok. Daha rahat bir şekilde çalışabiliyorlar akademik çalışmalarına odaklanabiliyorlar, ortamda bunu destekliyor.”

Araştırma görevlilerinin pandemi öncesinde yaşadıkları bir başka temel sorun, yeterli izinlere sahip olamadıkları için akademik çalışmaya zaman ayıramamalarıdır. Vakıf üniversitelerinde görev yapanlar ağırlıklı olmak üzere, araştırma görevlileri gün içerisinde ya da izin günlerinde akademik üretim için zaman yaratamamakta, bazı durumlarda ise yönetim akademik çalışmalar için izin hakkı tanımamaktadır. Vakıf üniversitelerinde görev yapan Kemal ve Deniz, gün içerisinde okul içerisindeki kütüphaneye gitmenin, kongre, sempozyum gibi akademik etkinliklere katılmanın, tez danışmanı ile olan görüşmelere katılmanın; dekan, dekan yardımcısı ya da bölüm başkanı düzeyinde izne tabi olduğunu aktarmıştır. Vakıf üniversitelerinde araştırma görevlilerinden genellikle “dokuz-altı” olarak belirlenen mesai saatlerinde sabit ve katı olarak ofiste olmaları beklenmektedir.

Araştırma görevlileri pandemi öncesinde kayıt dışı olarak derslerden sorumlu tutulduklarını, bazı akademisyenlerin ve yöneticilerin fiili durumlar oluşturarak dersi vermeye zorladıklarını söylemişlerdir. Bunların yanı sıra mobbing, üniversite yönetimi tarafından bölümlere biçilen farklı değerler nedeniyle disiplinler arasında çeşitli hiyerarşiler kurulması ve bu durumun akademik personele çeşitli şekillerde yansıtılması araştırma görevlilerin bahsettikleri sorunlar arasında yer almaktadır.

Araştırma görevlilerinin güvencesizliğe ve geleceğe ilişkin kaygıları ise farklı formlarda ancak ortak bir kaygı biçiminde yaşanmaktadır. Vakıf üniversitelerinde her yıl yenilenen iş sözleşmeleri, işsizlik ve belirsizlik baskısını hissettirirken; kamu üniversitelerinde “50D” hükmüyle çalışıyor olmak, kadro bulma ve geleceğin belirsiz olması kaygılarını beraberinde getirmektedir.

“Ben 50D’liyim. 50D’li olunca benim en büyük problemim aslında kendi üniversitemde kadro bulamamam” (Orhan, Kamu Üniversitesi)

“Vakıf üniversitelerinde biliyorsunuz her sene bir sözleşme imzalanıyor. Bu bizim üniversitede her zaman Mayıs ya da Haziran aylarında imzalanıyor. Vakıf üniversitelerinde de böyle bir durum var. Sözleşmeyi yenileyip yenilememe tehdidi çok oluyor” (Kemal, Vakıf Üniversitesi).

2.2. Pandemi Sırasında Araştırma Görevlisi Olmak

Öğretim görevlileri gibi araştırma görevlileri de salgın dönemini ve tecrübelerini iki döneme ayırmıştır. Salgının başlamasıyla birlikte Mart-Haziran 2020 arasındaki aylar birinci dönem ve Eylül 2020 - Ocak 2021 arasındaki aylar ise ikinci dönem olarak belirtilmektedir. İki dönemin koşullarında ve deneyimi arasında sosyal, eğitsel ve psikolojik farklar olduğu görülmektedir. Salgının ilk dönemini daha kaotik ve yorucu yaşayanlar olduğu gibi, salgın süresi uzadıkça yeni koşullarla baş etmenin daha fazla zorlaştığını söyleyenler de vardır.

“[İkinci dönem için] Bu dönem bence biraz da herkes yoruldu, belki yönetim bile alt kadrolarla uğraşmaktan yorulduğu için mi bilmiyorum, ya da belki kendilerine bir döndüler. Biraz daha iyileşme var ama hala var, sorunlar tamamen bitmedi tabii. Ama bir önceki dönem, geçen dönem gerçekten çılgıncaydı” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

Araştırma görevlileri salgına “Eski Normalde Araştırma Görevlisi Olmak” başlığında bahsedilen temel sorunlar çevresinde giriş yapmış ve mesleki olarak salgını bu sorunların derinleşmesiyle deneyimlemişlerdir. Pandemi öncesi yaşanan sorunlarda olduğu gibi görev yapılan üniversitenin kamu ya da vakıf olma niteliği görev alanlarındaki değişim yönünü etkilemektedir. Pandemi deneyimi ile ilgili aktarımlarda iş yüküne yönelik vurgu öne çıkmaktadır. Salgının görev alanlarına etkisi; kapanma, uzaktan eğitim ve iletişim üçgeninde şekil almış ve iki eğilim ortaya çıkmıştır. İş yüklerinin arttığını söyleyen araştırma görevlileri olduğu gibi, azaldığını aktaranlar da vardır. İş yükünün arttığını söyleyen araştırma görevlileri ağırlıklı vakıf üniversitelerinde görev yapanlardır. Yaşanan değişim ve deneyimde Üniversiteler düzeyinde merkezi olarak nitelenebilecek karar ve uygulamaların yanı sıra, araştırma görevlilerinin bağlı olduğu yöneticilerin bir aktör olarak belirleyici olduğu da görülmektedir.

Veterinerlik, tıp fakültesi, veterinerlik, hemşirelik gibi sağlık bilimleri gibi alanlarda, uygulamalı bölümlerde, araştırma görevlileri tam olarak esnek ve uzaktan eğitim modeline geçmemişler, idari ve akademik görevler için okula fiziken daha fazla gitmişlerdir. Bu durum iş yükünün artması ya da azalmasından ziyade salgın riskinin yarattığı kaygı bağlamında ifade edilmiştir.

“Bizler mecburen gitmek, zorundayız. Pandemi sürecindeyiz. Tabii ki bizde herkes kadar daha az insan içinde olmak istiyoruz. Onun dışında bir de şöyle şeyler oldu tabii; bizim gelmemizi istediler. Hatta 65 yaş üstü teknisyenlerimizin bile gelmesini istediler. Bizim bölüm başkanımızdan değil daha da yukarıdan emirler geldi diyebilirim. Bunlar da hoş gelişmeler değildi açıkçası...”(Ayşe, Kamu Üniversitesi).

2.2.1. Artan İş Yükü

Pandemiyle beraber, teknik ya da idari personel kapasitesi yetersiz olan üniversitelerde araştırma görevlilerinin kendi görev tanımları dışındaki işlerden sorumlu olmaları doğallaşmış, öğrenciler ile diğer akademik kadro arasındaki tüm iletişim bağları araştırma görevlileri tarafından sağlanmıştır. Bunun yanı sıra; derslerden teknoloji uygulamalarına kadar bir dizi görevde araştırma görevlileri destek ekibi olarak konumlandırılmıştır. Bu da araştırma görevlilerinin iş yüklerinin artmasına neden olmuştur.

Araştırma görevlileri dijital eğitime geçilmesiyle birlikte yeni eğitim teknik ve yöntemlerinin adaptasyonunu ve en geniş anlamda organizasyonunu sağlayan aktör olarak nitelendirilebilir. Dijitalleşme ile birlikte öğrencilerin yaşadıkları teknik ve idari sorunları doğrudan araştırma görevlilerine iletmeleri, bir tür şikayet/çözüm mercii olarak araştırma görevlilerine yönelmeleri söz konusu olmuştur. Fakülte ya da bölümler bazında “WhatsApp” gibi anlık iletilerin paylaşıldığı haberleşme grupları arttırılmıştır. Öğrenciler ve akademik kadrodakilerin üye olduğu ortak ve/veya bağımsız WhatsApp grupları oluşturulmuştur. Anlık mesajlaşma grupların ortak üyeleri ise araştırma görevlileri olarak tayin edilmiştir. Vakıf üniversiteleri ağırlıklı olmak üzere, araştırma görevlilerinden her an aktif olarak işleyen bu haberleşme akışındaki talep, öneri, şikayet ve sorunları anlık olarak takip etmeleri/yanıt üretmeleri beklenmiştir.

“Onlar öğrenci ve hoca her iki taraftan da birleşenlerin her iki bölümü de o konuda kesişim kümesi oluyor araştırma görevlileri” (Cem, Kamu Üniversitesi).

“Bir de dekanlığın kurduğu birçok WhatsApp grubu var. Hocalar artık araştırma görevlileri, sadece araştırma görevlileri, sadece dekan, dekan yardımcısı ve araştırma görevlileri gibi birçok böyle farklı grup... Öğrenciler ile olan gruplar değil benim açıkçası söylediğim (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

Araştırma görevlilerinden, iletişim ve haberleşme ile ilgili genel koordinasyonun yanı sıra teknolojik sorun ve ihtiyaçlara destek vermesi istendiğinden öğrenciler dijital eğitim süreçlerindeki teknik aksaklıkları ilk olarak araştırma görevlilerine iletmışlerdir. Ayrıca dijital eğitim süreçlerine adapte olmaya çalışan akademisyenlerin yaşadıkları uyumsuzluklarda, öğretim görevlilerinin evlerine giderek ya da bölümlerde buluşarak teknik destek ve rehberlik görevini üstlenmek zorunda kalmışlardır. Derslerde ya da derse hazırlık aşamasında, dersin teknik hazırlıkları, ders esnasında yardımcı teknik personel gibi hazır bulunulması ve derse katılım zorunlulukları söz konusu olmuştur.

“Öğrencilerdeki bu teknoloji altyapı ya da bu yeni uzaktan eğitime uyumsuzlukların yanında hocalarımızdan da bu uyumsuzluğu yaşayanlar oldu ve onlara da yardım talepleri karşısında uğraşmak, yardımcı olmak işte evlerine gitmek, üniversitelerde odalarda buluşmak. Buna benzer olaylar yaşandı yaşanmaya devam ediyor” (Cem, Kamu Üniversitesi).

“Geçen dönem online derslere bir de katılma zorunluluğunuz vardı. Çünkü teknik bir sorun yaşarsa ya hoca ya öğrenci biz devreye girecektik. Bu zaten online derslere katılma gününüzün çoğunu götürüyor” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

Derya, orta ölçekli bir vakıf üniversitesinde pandemi öncesinde asistanların derslere kayıt dışı olarak girdiklerini aktardı. Görev aldığı üniversite salgın sonrasında araştırma görevlilerine resmi olarak ders yükü/sorumluluğu vermiştir. Üniversite yönetimi öğretim görevlilerinin COVID 19 nedeniyle yaşayacağı olası sağlık sorunları riskine karşılık, araştırma görevlilerini “yardımcı akademisyen/yedek akademik personel” olarak belirlemiştir. Böylelikle salgın öncesinde kayıt dışı biçimde, fiili olarak araştırma görevlilerine yüklenen ders sorumluluğu salgınla beraber formel hale getirilmiştir.

“Pandemi öncesinde de böyleydi geçen dönem pandemi ile beraber de bu şekilde devam etti. Ama bu dönem özellikle bu daha da artarak... Gerçi kayıtlı hale getirdiler pandemi sonrasında, şu an mesela benim sekiz saat altısı resmi, ikisi resmi olmamak üzere dersim var. Bunların altı saati uygulama ve kayıtlı saatler ama ikisi yine değil. Hani belki eskiden daha fazla kayıtsız girerken şimdi kayıtlı kayıtsız toplam daha fazla ders içeriğine sahibim. Kimi arkadaşlarımla 10'a varan ders yükleri var” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“Geçen dönem yine mesela bölümümüzde 30-40 ders açılıyor. Bunların her biri araştırma görevlileri arasında bölündü ve ders yardımcısı olarak biz bu derslere atandık. Yani her

araştırma görevlisinin 10 tane onun sorumlu olduğu ders var. Bu ders yardımcılığı tabii biraz hocanın yedeği olmak gibi yapıldı. Hani bir sağlık problemi yaşarsa asistan devreye girecekti.”
(Deniz, Vakıf Üniversitesi).

Dijitalleşen yükseköğretim sisteminde araştırma görevlileri yeni öğrenme ve ölçme değerlendirme süreçlerindeki tüm duyuru, bilgilendirme, organizasyon, takip gibi işlerin yanı sıra eğitim materyallerinin kontrolü, eksik olması halinde tamamlanması gibi iş kalemlerinden sorumlu olmuştur. Bilhassa artan ve sıklaşan sınavların hem öğrenciler hem de öğretim üyesi açısından bir aksilik oluşmadan tamamlanmasından yükümlü olmak, artan iş yükünün bir diğer sebebidir.

“Online platformdaki sınavların oluşturulması, duyuruların takibi herhangi bir uzaktan eğitim materyali eksikliği olduğunda müdahale etmemiz ve eklememiz gibi şeyler bizden istendi. Yani esas sorumlu öğretim üyesi olmasına rağmen dekanlığın bize empoze ettiği şey şuydu; hani her ne kadar öğretim üyesi esas sorumlu olsa da bir eksiklik varsa onu siz tamamlayacaksınız dendi. Yani bir eksiklik olduğu anda biz sorumlu tutulacaktık bundan. Bu dönemde de tabii devam ediyor” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“Sınav yönetiminden sorumluyuz, sınavların ayarlanmasından sorumluyuz online sistemde bunu söyleyebilirim” (Çiğdem, Vakıf Üniversitesi).

“Onun dışında sınav yükü vardı. Sınav yükü otuza falan çıkmaya başladı. Eskiden bunu daha demokratik yapıyorlardı, şimdi arttırdılar. Yeni hocalar geldi, sistemi değiştiriyorlar. Sistem üzerine daha fazla gitmeye başlıyorlar”(Orhan, Kamu Üniversitesi).

Yeni dijital eğitim süreçleri salgın öncesinde alışkın olunan ve yerleşikleşmiş işleyiş süreçlerini de etkilemiş görünmektedir. Bu etki, anlatılarda yeni bürokratik arayışlar biçiminde tezahür etmektedir. İdari evrakların değişimi ve yeniden düzenlenmesi; bir iş olarak çok fazla evrakın takip edilmesi zorunluluğu, günlük hazırlanması gereken raporlar, yeni ve eski komisyonlar, resmi evrakların hızla dijitalleşememesi, yönetsel kararların sıklıkla değişikliğe uğraması ve bundan kaynaklanan belirsizlikler, adaptasyon döneminin ek iş yükleri arasında sayılmıştır. Araştırma görevlilerinden Kemal bu dönemdeki arayışı “birçoğu zaten anlamsız ve gereksiz işler” olarak nitelendirmiştir.

“İdari işlerden birtakım paslaşmalar oldu işte derste formların toparlanması hazırlanması gibi. Bir de komisyonlar var biliyorsunuz. Bizde e-imza çok geç geldi araştırma görevlilerine.

Komisyonlara direkt ıslak imza için ya da dikey geçişte muafiyet filan bunlar, niye bilmiyorum, bu sene özellikle de çok oldu. Herhalde 20-30 öğrencinin öyle muafiyetini hazırlamak zorunda kaldık” (Cem, Kamu Üniversitesi).

“Online eğitimdeki belirsizlikler nedeniyle bazı sıkıntılar yaşıyoruz. Mesela bize mesaj geliyor ve ona göre bazı raporlar hazırlıyoruz. O raporları hazırladıktan sonra, tamamladıktan sonra bir hafta üzerinde çalışıyoruz sonra deniyor ki hayır böyle olmayacaktı, başka bir şekilde hazırlanacaktı deniyor, tekrardan hazırlamaya başlıyoruz” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

Yeni sorumluluklar ve iş yükleri pandemi öncesindeki sorunlarla birleşince, araştırma görevlilerinin idari veya teknik personel gibi çalıştırılması daha yoğun hale gelmiştir. Yeni kurulmuş, küçük bir vakıf üniversitesinde çalışan Çiğdem görev yaptığı üniversitede sadece bir tane bilişim personeli çalıştığını, üniversitedeki altı araştırma görevlisinin bu personel ile birlikte bir ekip oluşturarak bir anlamda “bilişim ekibi” haline dönüştüklerini aktarıyor. Araştırma görevlileri kendi bölümleri dışındaki bölümler ve meslek yüksekokullardan da sorumlu olarak, birden fazla bölümün ve öğrencilerinin teknik sorunlarından, sınavların organize edilip yönetilmesinden sorumlu tutulmuştur.

“Biz araştırma görevliliği dışında şu an bilişim personeli gibi çalıştırıyoruz burada. (...) Ve burada teknik olarak çıkan sorunlarla, tamamı ile ilgilenmek zorundayız” (Çiğdem, Vakıf Üniversitesi).

İdari işlerde ya da bölüm sekreterliğindeki personel yetersizliği daha fazla idari işin araştırma görevlilerine aktarılmasını beraberinde getirmiştir. Katılımcılar arasında bölüm sekreteryası tarafından veya öğrenci işleri tarafından yapılması gereken işlerin araştırma görevlilerine yönlendirildiğini aktaranlar vardır. Kemal pandemi ile birlikte “adeta bir idari” memura dönüştüğünü söylerken, Çiğdem ise bu yoğunluğun akademik çalışmalarını ve motivasyonunu etkilediğini belirtmiştir.

“Sıkıntı gerekli birimlerin mesela bölüm sekreterliği gibi bir şeyin olmaması, başta araştırma görevlilerinin daha çok sekreterliğin işlerini yapmasına, yani genel olarak idari işleri yapmasına sebep oluyor. Bunun dışında diğer birimler işte genel sekreterlikteki ya da öğrenci işlerindeki kadroların azlığı nedeniyle yine bu birimlerdeki yüklerde direkt bize araştırma görevlilerine yansıyor” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

2.2.2. Azalan İş Yükü

Araştırma görevlileri arasında sınav ve ders yükleri açısından iş yüklerinin azaldığını ifade edenler de olmuştur. İş yükleri azalanların hemen hemen tümünün kamu üniversitelerinde görev yapanlardan oluşması vurgulanması gereken bir husustur.

Kamu üniversitelerindeki araştırma görevlilerinin sınav ve ders yönetimiyle ilgili sorumlulukları hafiflemiştir. Dijital eğitimle beraber sözlü sınavları gerçekleştirme, öğretim üyelerinin yerine derse girme, sınav gözetmenliği, yüz yüze derslere yardımcı olarak katılma gibi yükümlülükler ortadan kalkmıştır. Araştırma görevlilerinin bir bölümü öğretim üyelerinin bu anlamda yeni yükler vermekten imtina ettiğini aktarırken, bir kısmı ise öğretim üyelerinin yüz yüze eğitim sürecinde fiilen oluşturdukları durumu dijital ortamda gerçekleştiremediklerini ifade etmiştir. Ayrıca, pandemi sonrasında öğrenci ile bağların ve dolayısıyla öğrenci işlerinden gelen iş yükünün azalması da söz konusu olmuştur.

“Normalde bizim asistanlık ettiğimiz derslerimiz vardı. Bu derslerde sınav süreçleriyle veya öğrenciler ile ilgilenme gibi durumlarımız vardı. Fakat Pandemi süreci ile online eğitime geçildi ve online eğitim süresince de bize hiçbir görev verilmedi” (Ayşe, Kamu Üniversitesi).

“Pandemi öncesinde daha çok derse giriyorduk. Hocalar çok rahat diyebiliyorlardı işte “bir saat kalmış gel, ya da şöyle bir sıkıntım oldu girebilir misin? şöyle oldu paylaşabilir miyiz? işte iki saatimi sen yap, son bir saatte ben geleceğim” filan... Ama bu dönemde en fazla kamera arkasından yardımcı oluyoruz, olmaya çalışıyoruz” (Cem, Kamu Üniversitesi).

“Sınavlara bazen biz girerdik yani sınavları biz yapardık, gözetmenlik değil, sözlü sınavlardan hani bizler sorumlu olabiliyorduk bazen. O konuda da gene bizim çok büyük avantajlarımız oldu” (Ayşe, Kamu Üniversitesi).

“Öğrenci işleri ile şu an okuldaki bağımızın kopması nedeniyle daha az işler gelmeye başladı” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

2.2.3. Yönetici Etkisi

Üniversitelerin farklı fakülte ve hatta bölümleri arasındaki uygulama farklılıkları akademik yönetsel kadroların tutumları bağlamında açıklanmıştır. Bölüm başkan ve yardımcıları ile, dekan ve dekan yardımcıları olarak anılan akademik yönetsel kademelenmenin orta

katmanlarını oluşturan pozisyonlar araştırma görevlilerinin en yakın ve yoğun mesai ilişkisi kurdukları yöneticiler olarak salgın sürecindeki deneyimin içeriğini ve yönünü belirlemiştir.

Bir kamu üniversitesinde görev yapan Zeliha dijital eğitim ile birlikte bölümde yeni bir işbölümü modeline geçtiklerini anlatmıştır. Bölüm yönetimi pandemi ile birlikte iş çizelgelerini ve iş dağılımını yeniden oluşturarak yazılı hale getirmiş, böylelikle görevlendirmeler ve iş yükü daha adil ve sınırları belirlenmiş hale getirilmiştir.

“Online eğitimi ile birlikte hocalarımız nöbet çizelgeleri hazırladılar, görev dağılımları yaptılar. Daha önceden de bunlar yapılıyordu ancak kesin artık sınırları belirli ve daha az herkesin paylaşım yapabileceği herkese eşit iş yükü düşen bir aşamaya geldi” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

Zeliha'nın aktarımda olduğu gibi merkezi karar ve uygulamanın yanı sıra, salgın sonrasında ortaya çıkan olağanüstü halin şekillenmesinde akademik yönetsel kadroların önemli rolleri olmuştur. Pandemi deneyiminde yöneticilerin tutumlarının destekleyici ya da zorlayıcı etkiler yarattığı öne çıkmış, her iki yön için de örneklere yer verilmiştir. Pandemi sürecindeki zorlayıcı tutumlar “ek idari işlerin yüklenmesi, WhatsApp gibi anlık mesajlaşma gruplarının sürekli takibi, bulaş riskinin yüksek olduğu dönemlerde okula gelmeye zorlama, mesai saatleri dışında ve tatil zamanlarında çalıştırma ya da iş verilmesi” gibi örneklerden oluşmaktadır. Yöneticilerin destekleyici tutumlarında ise “çok fazla idari iş yükü vermemeye çalışma, araştırma görevlileri ve araştırma-öğretim görevlileri iş dengesinde adil olma, öğretim görevlilerin sorumluluğundaki görevleri araştırma görevlilerine devretmeme, mesai saatleri dışında ve izin günlerinde mesaj ya da ileti göndermeme, okula gelmeye zorlamama” öne çıkmaktadır.

“Bizim dezavantajımızın şu olduğunu düşünüyorum; bizim dekanlık yönetiminin çok sıkıntılı olması sebebiyle oluyor bunlar. Bunu zaten birçok kişide destekliyor böyle olduğunu yani sadece benim düşüncem değil. Birçok hoca birçok araştırma görevlisinin de bu yönde düşüncesi var” (Kemal, Vakıf Üniversitesi).

“Pandemide online eğitim süresince bize hiçbir görev verilmedi. Hocaların hepsi gerçekten bizi bu konuda zorlamadılar. Her şeyi, bütün yükü, öğrenciler ile ilgilenme, sınavlar vesaireler gibi. Bu süreçlerde hep kendileri sorumlulukları üstlendiler. Bu konuda şanslıyız açıkçası” (Ayşe, Kamu Üniversitesi).

2.3. Yeni Çalışma Rejimi

Yükseköğrenimin dijitalleşmesi akademisyenlerin yeni bir çalışma rejimine ve ilişkilerine fiilen dahil olmasını beraberinde getirmiştir. İş yükleri ve sorumluluklardaki farklılaşma, çalışma koşul ve normlarının değişimi aşırı ve esnek çalışmaya yol açmıştır. Farklı alanlarda çalışan ücretliler gibi, evden çalışma düzenine geçen araştırma görevlileri için de ev ve iş ayrımı ortadan kalkmış, evden çalışma rejiminin genel handikapları yaşanmıştır.

Öğrenciler ve akademik kadro arasındaki iletişim ve bağlantıları sürdürmek, dijital eğitime uyum sürecinde idari ve bürokratik sorumluluklar almak ve takibini sürdürmek, dijital derslerin tüm güne yayılması, teknik ve organizasyonel aksaklıklardan sorumlu olmak, derslere yedek olarak atanmak gibi önceki bölümde ayrıntılı olarak aktardığımız yükümlülükler araştırma görevlilerinin birden fazla alanı birlikte yürütme zorunluluğunu ve aşırı çalışmasını beraberinde getirmiştir.

2.3.1. Esnek ve Aşırı Çalışma

İş süreçlerinin dijital haberleşme ve iletişim temelinde şekillenmesi, araştırma görevlilerine daimi olarak bağlantıda olmayı ve takip etmeyi zorunlu hale getirmiştir. “WhatsApp, e-posta” gibi dijital haberleşme araçları işe dair yönlendirmelerin ve taleplerin aktarıldığı mecralar olarak sürekli işlemektedir. Araştırma görevlilerinin dijital mecralarda gerçekleşen sınav ve derslerle ilgili görevleri çalışma süreçlerinin makinelere bağlanmasına neden olmuştur. Deniz’in tarifi ile “bilgisayarın bir uzuv haline geldiği” çalışma pratiği enformasyon teknolojilerinin emek ve iş üzerindeki genel etkilerine benzer sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Araştırma görevlilerinin çalışma düzenindeki dönüşümler, salgınla beraber ortaya çıkan kriz durumuyla birlikte; araştırma görevlilerinin çalışma süresini, çalışma mekanını (yerini) ve iş sözleşmesindeki haklarını (Castells, 2005) farklı düzeylerde etkilemiştir.

“Hukuk fakültesinde bir WhatsApp grubu kurduk mesela ben sürekli orayı kontrol ediyorum bir iş var mı yok mu? Cevap vermem gereken bir şey var mı yok ? diye Pazar günü bu saatte bile bunu kontrol ediyorum. Uzaktan eğitim sürecinin dezavantajlarından biri de bu oldu. Yani sürekli elimizde telefon sürekli iş gelecek mi? bizden bir talep olacak mı? diye hafta sonu da dahil, bu WhatsApp mesajlarını kontrol ediyorum. Normal eğitim-öğretim döneminde tabii ki böyle şeyler söz konusu değildi. Uzaktan eğitim sürecinin dezavantajı bu oldu” (Kemal, Vakıf Üniversitesi).

“WhatsApp guruplarından bahsedildi, o gece gündüzü fark etmiyor. Onlar öğrenci ve hoca her iki taraftan da birleşenlerin kesişim kümesi oluyor araştırma görevlileri. Yani mesai saatleri diye bir mefhum kalmıyor tabii evde olunca” (Cem, Kamu Üniversitesi).

Öğrencilerle-öğretim üyeleri arasındaki bağlantıları sürdürme rolü bilgi akışlarının takibi ve yönetilmesini gerektirir. Salgınla birlikte özellikle WhatsApp gruplarına, saatin kaç olduğu fark etmeksizin, her an mesaj atılabildiği, bir istek ya da görev bildirilebilmektedir. Gece geç saatlerde ya da hafta sonlarında kişisel mahremiyeti ortadan kaldıracak düzeyde anlık ileti ve mesajların gönderilmesi söz konusudur. Kısa sürede bitirilmesi gereken veya ani kararlarla revize edilerek gönderilen görev ve iş kalemleri, hafta sonu veya gece geç saatlere kadar, günde 16 saati bulan çalışma temposu ile tamamlanmaya çalışılır. *Aşırı çalışma* (Gaulejac, 2013) ve *mesai mefhumunun ortadan kalktığı çalışma düzeni* mevcut izinlerin ve dinlenme zamanlarının kaybolması demektir.

“Çalışma saatlerinin esnekliği tabii çok arttı. Yani mesai saatlerinin çok dışına çıkıyoruz ve zaten hani yüklerimiz artmışken biz ister istemez hafta sonu ya da hafta içi mesai saati dışında da çalışıyoruz” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“Sabaha istenmesi ya da cuma günü atıyorum cuma akşamı ya da cumartesi sabah verilmesi, pazartesi sabahına istenmesi. Daha bu hafta aynı şeyi yaşadık yine bir raporla, uzaktan eğitimle ilgili olan binlerce rapordan bir tanesi cumartesi sabahı bize bölüm başkanı, başkan yardımcısı tarafından gönderildi. Bu tarz şeyleri çok yaşadık, yani geçen dönem özellikle daha sık yaşandı” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“Herhangi bir saatte mesaj gelebiliyor gecenin 10' unda da gelebiliyor sabah erken saatlerde de gelebiliyor. Genel olarak bölüm hocaları bu konuda çok dikkatli olmasına rağmen çeşitli idari görevlerden dolayı çok fazla mesajlar alıyoruz” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

Araştırma görevlileri esnek çalışmanın norm haline gelmesiyle daha fazla *mobbinge* uğradıklarını, iş yüklerinin özel yaşamı ihlal edecek yoğunlukta olmasının yanı sıra kimi yöneticilerin bu süreçteki beklenti ve tutumlarının da üzerlerinde baskı yarattığını aktarmıştır. Özellikle vakıf üniversitelerinde çalışanlar esnek çalışma düzeninde yöneticilerin araştırma görevlilerinin yeterince çalışmadığı kanısında olduğu ve bu nedenle ek iş yükleri verdiklerini vurgulamışlardır.

Bir vakıf üniversitesinde görev yapan Çiğdem resmi tatil gününde, bir kültürel etkinlikte olduğu için cep telefonunu bir süreliğine takip etmemiş; kendisine ulaşamadığı gerekçesiyle bağlı olduğu yönetici sesini yükselterek hakaret etmiştir. Çiğdem'in aktardığı olaydaki gibi iş sözleşmesine aykırı da olsa izin günlerinde iş buyurma yeni normal haline gelmiştir. Bu tür durumlara maruz kalan araştırma görevlilerinin itirazları ise, örtülü işsizlik tehdidi ile karşılanmıştır.

WhatsApp grupları aynı şekilde bitmeyen, yani gece gündüz yazmalar, bunlar bence yani özel hayatı tacize giriyor, çok ciddi olarak yaşadık bunları. Dolayısıyla bu tarz şeyler çok yaşandı” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“Araştırma görevlileri üzerinde mobbing zaten olan bir şeydi, uzaktan eğitim süreci ile bu daha da artmış oldu, bunu rahatlıkla ifade edebilirim” (Kemal, Vakıf Üniversitesi).

2.3.2. Evin Çalışma Alanı Haline Gelmesi

Salgınla beraber hayata geçen kısıtlamalar, sosyal yaşamı ortadan kaldırmış, iş ve ev yaşamı ile ilgili yeni norm ve koşullara uyum sağlamaya çalışan araştırma görevlileri gün içerisinde uzun saatler çalıştırılmışlardır. Evin çalışma alanı haline gelmesiyle yalnız yaşayanlar da dahil olmak üzere yaşam yükleri, temel bakım ve zorunlu ihtiyaçların karşılanmasıyla ilgili zorluklar yaşanmıştır. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi yeniden üretim faaliyetlerinin kadınların işi olarak görülmesi nedeniyle evli ya da bakım yükü olan kadınlar için bu süreç daha sert yaşanmıştır.

“Açıkçası ben bekarım, çocuğum da yok, yani kendim yaşıyordum, tek başıma yaşıyordum. Ama tabi bu süreçte bana destek veren birisi olmasa hakikaten belki yemeğimi bile yapamayacak durumdaydım. Bitmeyen WhatsApp şeyi vardı, ya da işte bitmeyen mailler vesaire bu trafikte zorladı” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

Araştırma görevlisi kadınlar açısından dikkat çekici nokta genç ve bekar olanların evli ve genellikle kendilerinden yaşça büyük öğretim üyelerinin yaşam yüklerine ortak olmalarıdır. Bekar kadınlar arasında evli ve/veya çocuklu kadın meslektaşlarının ev işlerindeki sorumluluklarından dolayı iş yüklerini sırtlanan, kadınlar arası bir tür dayanışma olarak başlayan ancak bir süre sonra iş yükü terazisinde bekar olanların ağırlığı taşıdığı tablolar da söz konusu olmuştur. Bir başka örnekte yer aldığı gibi; evli ve/veya çocuklu öğretim üyelerinin

ancak çocuklarını uyuttuktan sonra akşam geç saatlerde araştırma görevlileriyle iletişim kurlmaları kadınların hane içi yüklerinin yine diğer kadınlara sıçradığını göstermektedir.

“Bu hani olması gereken değil ama açıkçası ben de vicdanen arkadaşşıma hani lütfen ben yapayım dediğim zamanlar oldu, ama bu bir noktadan sonra bizde de yük oluyor yani bunu söylemek belki kötü hissettiriyor. Çünkü onların özel hayat yükü çok fazla bunu anlıyorsunuz, insan olarak anlıyorsunuz ama bu sefer size yani eşit kadrodaki, eşit statüdeki kişiler arasında bir görev asimetrisi olabiliyor, ama bunu gerçekten insan olarak çok iyi anlıyorsunuz onda bir sıkıntı yok. Çünkü gece istenen bir görev var ve çocuğu var bu insanın ve ona zamanını ayırmak zorunda. Ben diyorum o zaman bırak onu ben yapayım, ama bu sefer ben vazgeçiyorum kendi hayatımdan, birçok şeyimden. Genel olarak bence mesai saati dışına taşınan işler sebebiyle oluşan bir dengesizlik var” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

Aşırı iş yüküyle, aynı anda birçok şeyi takip etmek ve organize etmekle sorumlu olan araştırma görevlileri aynı zamanda akademik çalışmalarını sürdürebilmek için uyku gibi temel ihtiyaçlarından feragat ettiklerini aktarmışlardır.

“Uyuma, çok kısıtlı uyku, biraz yemek ve ev işleri ile beraber ne bir sosyal hayat yani zaten pandemideyiz ama işte ne bir arkadaşlarınızla telefonla ya da görüntülü konuşma dahi benim için lüks oldu diyebilirim” (Çiğdem, Vakıf Üniversitesi).

“Bir sarmal içerisinde uğraşıyoruz. Olabildiğince daha az uyku, daha fazla kendinizden vermeniz gerekiyor. Kötü bir yani tablo var maalesef bizim okulumuz için de” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

2.3.3. Özlük Hakları

Salgın sonrasında kamu ya da vakıf üniversitelerindeki araştırma görevlilerinin özlük haklarında radikal bir değişim yaşanmamıştır¹. Ancak vakıf üniversiteleri kısa çalışma ödeneğinden faydalanmışlardır. Maaşlarda doğrudan kesintiler ya da eksilmeler yaşanmasa da kısa çalışma ödeneğinin devreye sokulması başka hak kayıplarına neden olmuştur. Araştırma görevlileri bu kaybın iki biçimde oluştuğunu ifade etmişlerdir. Kısa çalışma ödeneğine geçildiği halde üniversiteler kısa çalışma süresine riayet etmemişlerdir. Kısa çalışma ödeneğinden

---

¹ Vakıf üniversitelerindeki araştırma görevlilerinin maaşlarının kamu üniversitelerindekilerle eşit düzeye getirilmesi henüz pandemi öncesinde sağlanmıştır. Ancak bu düzenlemenin bazı vakıf üniversitelerinde geciktirildiği ya da ücretlerdeki düzenlemeler sonrasında araştırma görevlilerinin yeni denetim mekanizmalarıyla izlendiği aktarılmıştır.

ödenen ücretlerin gelecekteki işsizlik maaşlarının bir tür ipotek altına alınması anlamına gelmesi ise ikinci hak kaybı olarak belirtilmiştir.

“Özlük hakları yani ücret için şunu söyleyebilirim; Biz Haziran ayı itibari ile kısa çalışmaya geçtik ama kısa çalışmada hani devletten aldığımız kısmın üzerine üniversite tamamladı. Yani ücret kaybı yaşamadık ama burada tabii önemli olan bence şuydu: hani o ücretin üçte birini devlet ödüyorsa eğer, biz o zaman üçte ikilik kısımda çalışmalıydık. Ama sadece rektörlükten bize 15 saatlik kısa çalışmaya riayet edilmesi ile ilgili bir şey geldi ama kendilerinin riayet ettiğini düşünmüyorum üst kadroların. Çünkü bize bununla ilgili, hani 15 saatini nasıl kullanacaksınız, gerçi bizim durumumuz da belki 30 saati olmalıydı dediğim gibi üçte ikisini biz çalışıyor olmalıydık. Ama bu 30 saati nasıl planlayacağımızla ilgili hiçbir şekilde bir tercih sorulmadı. Sonuçta üçte biri işsizlik maaşımızdan, işsizlik ödeneğinden karşılandığı için gelecekte işsizlik maaş kaybı yaşıyoruz burada. Bir özlük hakkı kaybımız var yani” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

2.4. Akademik Çalışmalar

Pandemi araştırma görevlilerinin akademik çalışmalarını, bir başka deyişle lisansüstü öğrenciliklerini olumlu ve olumsuz şekillerde etkilemiştir. Dijital öğrenme süreci deneyimi için araştırma görevlileri, öğrenim gördükleri okulların teknolojik kapasitesine, öğretim üyelerinin teknolojik yetkinliklerine ve yaşadıkları teknik aksaklıklara değinmişlerdir.

“Altyapı problemlerimiz oldu. Mesela şöyle bir problem var dersimiz üç saat ise derse bağlanma, aralardaki verdiğimiz hani teneffüs diyelim, aralar vesaire bunlarla birlikte beş saate uzayan ders saatlerimiz var. Hem bizim için hem de hocalar için bu çok fazla bir zaman kaybı oluyor ve verimi de düşürüyor açıkçası. Parazitler oluyor veya herhangi bir ses kaymaları oluyor, bundan kaynaklı yüz yüze iletişimin verdiği verimliliği yakalayamıyoruz. Ama bazı hocalarımızın derslerinde bu altyapı problemleri çözüldükten sonra çok verimli hale geldi.” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

[Üniversite ismi] “bu online eğitimi başarıyla yürüttü, şu an da başarı ile yürütmeye devam ediyor. Normal yüz yüze olsaydı da alabileceğim verimi bu kapsamda [Üniversite ismi] için de aldım. Ama benim tahminim zannediyorum [Üniversite ismi]’a has bir şey. Çünkü başka arkadaşlarımdan duyduğum şeyler daha olumsuz.... Ben online eğitim sistemimde sıkıntı görmedim” (Kemal, Vakıf Üniversitesi).

Salgının araştırma görevlilerinin akademik çalışmaları üzerindeki olumlu etkisi zaman ve mekan açısından sağladığı tasarruflar temelinde oluşmuştur. Kent merkezine uzak olan

üniversitelerde görev yapanlar sınav dönemlerinde yolda harcadıkları zamandan tasarruf ettiklerini ifade etmişlerdir. Akademik dergilerin, kitapların ve kütüphanelerin dijital ortama aktarımı, salgının ilk döneminde ücretsiz kullanıma açılması; erişimlerini kolaylaştırmış ve maliyetler azalmıştır.

“Akademik çalışmalarına gelecek olursak ders aşamasında olduğum için benim online kaynaklı erişimim konusunda çok kolaylık sağladı” (Zeliha, Kamu Üniversitesi).

“Kitap okuma konusunda da e-booklara döndük. Biraz dokunmak istiyoruz ama dokunmanın maliyeti bazen çok fazla olabiliyor” (Orhan, Kamu Üniversitesi).

Taşra üniversitelerinde görev yapanlar uluslararası ve ulusal etkinliklerin dijital olarak düzenlenmesinin olumlu etkileri üzerinde durmuştur. Yüz yüze etkinliklere ekonomik nedenler ya da mekan ya da zaman gibi kısıtlarla katılamayan araştırma görevlileri dijital etkinliklerde yer alabildiklerini, uzakta oldukları için dahil olamadıkları birçok etkinliğe böylelikle katıldıklarını belirtmişlerdir.

“Ulusal ve uluslararası kongreler artık online düzenlenmeye başlandı. Artık daha kolay katılmak mümkün oldu. Bende bu dönemde birçok ulusal ve uluslararası kongre katılma fırsatı buldum” (Kemal, Vakıf Üniversitesi).

“Kendi akademik çalışmalarım noktasında da aslında biz, taşrada uzaktan gelişen, gelişmekte olan yenilikleri biraz ıskalıyorduk galiba o konuda belki faydası da oldu. Ben de işte [üniversite ismi]doktora yapıyorum, tez aşamasındayım. Epey bir kaynağa ulaşır olduk, biliyorsunuz kütüphaneler falan açık erişime geçince, o konuda iyi oldu diyebilirim” (Cem, Kamu Üniversitesi).

“Uluslararası veya ulusal birçok seminere, işte yapılan mini eğitimlere katıldım. Benim de inanılmaz faydalandığım eğitimler oldu. Tabi ki hocaları nonline ders anlatması ve bizim de bunlara çok kolay bir şekilde ulaşabilmemiz çok büyük bir avantaj” (Ayşe, Kamu Üniversitesi).

Yeni dijital öğrenme mecralarının ve araçlarının yaygınlaşması, kolektif kullanıma açılması ve daha fazla kullanılması aşağıdaki alıntıda yer aldığı gibi ortak çalışmalar yapmaya da fırsat tanımıştır.

“Ama bir saat açıyorduk yaptığımız yerleri konuşuyorduk, kapatıyorduk. Pandemi döneminde altı arkadaş sabah kalkıyorduk, internetten, Course’dan, Udemy’den kurs takip etmeye

başladık. O kadar yararlı, güzel ders anlatıyorlar ki, o kadar odaklı, tüketici dostu haydi öğrenci dostu diyeyim, öyle anlatıyorlar dersi” (Orhan, Kamu Üniversitesi)

Salgının bir diğer olumlu etkisi de YÖK’ün tez teslimlerinde verdiği ek resmi süreler olmuştur. Okul kaydının dondurulabilmesi, akademik takvimde belirlenen teslim ve jüri tarihlerinin ertelenmesi kararlarından faydalanan araştırma görevlileri olmuştur.

“Altı yılımı doldurdum ve görev sürem bitiyordu. İşte Covid geldi, dediler bir sene öğrenciliğin dondu. Hadi oradan kazandık. Sonra kazı kazan gibi bir daha şey dediler; öğrenciliğine ekleme süren eklendi derken hadi bakalım oradan da kazandık” (Orhan, Kamu Üniversitesi)

Öte yandan, iş yükü artan, mesai kavramı ortadan kalkan, hane ve ev sorumlulukları artan araştırma görevlilerinin akademik çalışmaları salgından olumsuz etkilenmiştir. Akademik çalışmalarına iş yükü nedeniyle zaman ayıramadığını söyleyen araştırma görevlileri yüz yüze eğitim döneminde tatilde ve mesai saatleri dışında akademik faaliyetlerini yürüttüklerini, salgın sonrasında akademik çalışmalara zaman ayıramadıklarını aktarmışlardır. Katılımcılardan Deniz salgının ilk dönemindeki doktora tez izleme jürisine hazırlanamadığı için katılamamıştır. Kısa bir süre sonra gerçekleşecek yeni izleme jürisine de hazırlanma fırsatı yaratamadığını şöyle aktarıyor:

“Pandemi öncesinde en azından dörde üç gibi düşünüyorduk dört gün çalışıyorduk bir gün akademik iznimiz vardı iki günde hafta sonumuz bizimdi. Ama pandemi sonrasında zaten bu yüklerin artması ile beraber, yani sürekli çalışır hale geldiğimiz için, zaten hafta sonu bile kayıpken o hafta içi olan bir günlük Akademik izniniz de tamamen ortadan kalktı. Ben doktora yapıyorum [Üniversite İsmi]’nde tez aşamasındayım ve bir tez izlememi kaçırmış durumdayım. Yani tez önerimi verdim, birinci tez izlememi yapamadım şimdi bir ay içerisinde ikinciye yapamazsam örneğin okulla ilişiyimin kesilmesi bile söz konusu ve bunun stresini psikolojisini yaşıyorken, hafta sonu hala kendimi hafta içi olacak dersimin slaydını hazırlarken onun materyallerini oluştururken buluyorum. Onu yetiştirmek zorundayım çünkü bir yandan. Dolayısıyla böyle bir sarmal içerisinde uğraşıyoruz” (Deniz, Vakıf Üniversitesi).

“Online eğitimde artan iş yükü akademik çalışmalarımızı da olumsuz yönde etkiliyor. Çünkü ben mesela çarşamba günü sabah sekizde çalışmaya başlayıp akşam 12’de bilgisayarın başından kalkabildim. Böyle bir çalışma ortamında çok fazla akademik çalışmalara odaklanılamıyor, bugünü normalde kendi yüksek lisans tezim için ayırmıştım ama ancak verilen işler sebebi ile ona çok odaklanamadım yine aynı şekilde” (Çiğdem, Vakıf Üniversitesi).

BÖLÜM 3: ÖĞRENCİLER

“Bizim okulumuzda, bu teknik konular ilgili duyuruları açıklarken canlı yayın yaptılar. Rektörümüz canlı yayın yaptı ve canlı yayında kendi interneti kesildi. Biz daha sonra bunun da bizim başımıza da gelebileceğini “Hocam bakın size de oluyor hani bize de olabilir” şeklinde ifade kullandığımızda; “Hayır siz öğrencisiniz siz de olmaz” deyip kestirip atmıştı. Bu bizim için çok garip bir olaydı.” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

“Yüz yüze gördüğüm hocalarımın, arkadaşlarımın o ders ortamının birdenbire ekranın içine hapsolmuş olması ve herkesi sadece buradan görüyor oluşum kendimi çok yabancılaşmış hissettiğim [bir] şeydi. (...) Süremiz bittiği zaman ekranı kapatıyoruz ve birdenbire yalnız kalıyoruz. Bu geçiş aslında çok keskin oluyor. Sosyal yaşantımızda günlük hayatımız bu kadar keskin olmuyordu. Eve gidişimiz; arkadaşımızın yanından çıkıyorduk bir şeye biniyorduk ya da biraz daha yürüyorduk belki. Bu biraz daha adım adım olan bir şeyken şimdi pat diye kesilen bir şey... Biraz yabancılaştırıyor beni” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

2020 Mart ayında resmi olarak ilan edilen salgın üniversitelerde 2019-20 yükseköğretim yılının Bahar döneminin ilk yarısında etkili olmuştur. Öğrenciler de pandemi deneyimini aktarırken iki ana dönemden ve bu dönemlere bağlı deneyimlerden bahsetmişlerdir. Salgın öğrencilerin öznel koşulları ve üniversitelerin somut uygulamaları gibi faktörler eşliğinde deneyimlenmiştir.

Mart-Haziran aylarını kapsayan ilk dönem öğrenciler için sosyal, eğitsel ve psikolojik olarak şaşkınlık ve arayış ile kullanılan uygulama ve platformlarda yaşanan sorunların tespiti, giderilmesi ve iyileştirilmesi ile geçmiştir. İkinci aşama olan Eylül-Aralık döneminde yaşanan aksaklıkların düzeltildiği, yeni dijital eğitim süreçlerine daha fazla uyum sağlandığı genel değerlendirmelerde yer almaktadır. İlk aşamada öğretim üyelerinin şahsi inisiyatifle daha esnek ve öğrenci yanlısı kararlar aldığı, ancak salgın uzadıkça YÖK'ün verdiği merkezi kararlara uyma eğiliminin süreci zorlaştırdığı ve bir anlamıyla belirsizleştirdiği ifade edilmiştir.

İlk aşamada devam zorunluluğunun uygulanmaması, derslere katılımı daha esnek davranılması, inisiyatifin bölümlere hatta dersi veren öğretim üyesine bırakılması, ders kaydının öğrenciyle paylaşılması gibi uygulamaların bir kısmı zaman içerisinde üniversite yönetimleri tarafından değiştirilmiştir.

“Bunlardan biri (...) geçen senenin sonuna doğru deneyimlediğimiz bölüm. Bir de bu senenin başında bir şeyler düzelterek daha iyiye yapılmaya çalışıldığı bölüm” (Kemal, Tıp Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

“Bölüm içinde ödev olarak veriliyor, hiç online sınavımız yok ama giderek zorlaşıyor aslında süreç. Çünkü okulun ve hocaların inisiyatifinden YÖK'ün kararlarına doğru bir yol izleniyor artık. Bizim hocaların inisiyatifinde olduğu süreçte hocalar kendi eğitim verme biçimlerine ve öğrencilerinin de durumlarına göre kararlar alabiliyordu. Ama son YÖK'ün kararları ile kameraları ve mikrofonların açık olması zorunluluğu koyuldu online sınavlara. (...) Herkes bu yüzden gergin biraz” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Öğrencilerin öznel deneyimlerinde pandemiyle birlikte kapatılmanın etkileri öne çıkar. Pandeminin yarattığı yeni sosyal yaşam ve kısıtlamaları algılama ve uyum süreci birbirinin aksi yönde iki deneyimi ortaya çıkarmıştır. Bunlar; salgının ilk aşamasına hızla uyum sağlayıp kapatılma uzadıkça zorlanma veya kapatılmanın ilk aşamasında bilhassa sosyal zorlukları daha fazla hissederek zaman içerisinde yeni normlara alışmak şeklindedir. Ailesinin yaşadığı kentten uzakta, öğrenci evinde yaşayan Gülşah ilk aşamada aile yanına dönerek daha rahat bir yaşam

ortamına kavuştuğunu ancak kapatılma uzadıkça bu etkinin geçtiğini aktarır. Banu ise ilk aşamada pedagojik ve sosyal olarak uyum sorunları yaşadığını ancak üçüncü dönemle beraber yeni normlara ve koşullara daha fazla alıştığını söylüyor.

Öğrencilerin deneyimlerinde şahsi baş etme biçimlerinin yanında öğrenim gördükleri üniversitelerin teknolojik birikimleri ve süreci yönetme biçimi de bir diğer etkidir. Salgının ilk aşamasında adaptasyon sorunu yaşayan üniversiteler ile daha hızlı adapte olanlar arasında farklılıklar mevcuttur. Dijital eğitim altyapısına sahip ya da hızla tedarik eden üniversitelerle, altyapısı olmayan ya da zayıf olanlar arasındaki fark öğrenci anlatılarında da yer alıyor. Teknolojik altyapısı ve politikaları ya da teknolojiyi satın alma gücü olan köklü devlet üniversiteleri ve güçlü vakıf üniversitelerinin salgın dönemine uyumları ve olanakları diğerlerine göre daha üstün olmuş iken, taşradaki kamu üniversiteleri ile yeni kurulmuş vakıf üniversitelerinin entegrasyon sorunu yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Teknik üniversiteler başta olmak üzere salgın öncesinde, bilgi teknolojilerine dair politikaları ve stratejileri olan, organizasyon yapısında teknoloji temelli alanları destekleyen ve yeterli teknik personeli olan ve hatta müstakil olarak kendi teknolojisini üreten, geliştiren ve kullanan üniversiteler dijital eğitime geçişte hızla müdahil olmuş ve iyi sonuçlar almışlardır.

“Ben okulumun bu süreci iyi güzel yönettiğini düşünüyorum. (...) Biz bunu yaşamadık direkt sabit bir platform ile başladık Mart ayında ve hala aynı...” (Hade, İşletme Bölümü, Kamu Üniversitesi)

“Pandemi ilk patladığı zaman, ilk evlerimize gönderildiğimiz zaman zaten eşekten düşmüşe dönmüştük tabiri caizse. Çünkü herhangi bir hazırlığımız yoktu, tabii hocalarımızın da yoktu. Onlar da bu süreçte çok çok yıprandılar. Bizim üniversitemin bu arada UZEM sisteminin altyapısı uzaktan eğitime müsait değil. Bu yüzden de biz uygulamalar üstünden derslerimizi yürütmeye çalışıyoruz. Zaten müsait olsa bile UZEM sistemine her öğrenci bağlanamaz. Böyle uygulamalar onlar için de aslında daha kolay oluyor” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

3.1. Dijital Eğitim Uygulamaları ve Öğrenci Deneyimi

3.1.1. Dersin Değişimi

Pandeminin ilk aşamasında, dijital eğitime geçişte, okullar, fakülteler hatta bölümler arasında farklı uygulamalar ve teknikler uygulanmıştır. Eylül ayı ile birlikte salgının ikinci aşaması olan

öğretim dönemine gelindiğinde üniversiteler arasında çeşitli uygulama farkları devam etse de kullanılan araçlar ve teknikler belirginleşmiştir. Dersler senkron veya asenkron olmak üzere iki ana teknikle gerçekleştirilmiş az sayıda durumda da her iki tekniğin birlikte kullanıldığı ifade edilmiştir. Senkron dersler canlı ve anlık olarak yapılırken, asenkron dersler ise öğretim üyeleri tarafından önceden kayıt altına alınan derslerin öğrenciler tarafından takip edilmesi temelinde işlemektedir.

“Bizde her ikisi de oluyor. Böyle canlı bir şekilde de yapabiliyoruz. Ya böyle canlı ders oluyor ya da hocalar kaydedip o kayıtları bizimle paylaşıyorlar” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

Her iki tekniği bir arada uygulayan bölümlerde ise asenkron olarak kayıt altına alınan ders videosunun öğrenci tarafından izlenmesi bekleniyor. Dersin senkron aşaması ise tartışmalar ekseninde düzenleniyor. Bu modelde öğrencinin asenkron dersi çeşitli notlar alarak dinlemesi, senkron derse temel bilgilerle girmesi mecburidir aksi takdirde öğrencinin dersi kavraması imkansız hale gelmektedir.

“Bizim senkronlara çok katılım olmuyor. Çünkü program olarak asenkronun arkasına senkron koyuyorlar. Dolayısıyla bazı insanlar asenkronu dinlememiş oluyorlar ben dinlemediğim şeyin neyin sorusunu soracağım diyor o yüzden giremiyor” (Kemal, Tıp Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

Dijital eğitimde ders süreleri açısından standart bir ortalamadan bahsetmek mümkün değildir. Derslerin süreleri oldukça esneklerdir. Katılımcılar arasında iki-üç saat ders yapıldığını söyleyenler olduğu gibi 20-30 dakikaya indiğini söyleyenler de vardır. Ders sürelerinin kısıtlı tutulduğu durumlarda öğretim üyelerinin konulara çok genel düzeyde değindikleri, derslerde yeterince örnek ve ayrıntı aktarmadıkları öğrenciler tarafından belirtilmektedir.

“Ders anlatımları normalde bir dersimiz 50 dakika sürerken, bu videolarda konular daha çok özet şeklinde 20 dakikalık maksimum 30 dakikalık uzunlukta anlatıldı” (Hülya, Tıp Fakültesi, Kamu Üniversitesi).

“Örnek vererek çözmüyorlar mesela direkt konuyu anlatıp üstünden çözüp gidiyorlar örneklendirmiyorlar” (Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi)

Öğrencilerin derse devam ve katılımlarını sağlamak için, derslerde yoklama alınması gibi kriterleri salgın öncesindeki gibi sürdüren öğretim üyeleri vardır. Bazı derslerde ise, katılım için,

mikrofonun veya kameranin zorunlu olarak açık tutulması gibi yeni ön koşullar getirilmiştir. Öğrenciler pandemi öncesine göre derslere katılımın azaldığını, sürekli dersleri takip edenler ise interaktif öğrenme ortamını yakalayamadıklarını söylemişlerdir.

“İki tane derste kamera açma zorunluluğu var ve kamera açmıyorsanız derse girmeyin şeklinde bir beyanı var hocamızın. (...) Mazeretim olmadan da ben o dersi kamerasız bir şekilde almak, bu benim hakkım en doğal hakkım. Ama hocalar bunu engelledi ve ben bir dönem boyunca o iki dersi almadım yüz yüze şekilde yani canlı şekilde almadım kayıtları izledim” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi).

“Amae bazı dersler oluyor ki hiç katılan olmuyor ve o derste hoca dersi canlı şekilde işlemiyor. Belge paylaşıyor. Bazı derslerinde beş-alto kişiyiz. Bizim sınıf mevcudumuz 73 küsur şu an. Beş-altı kişi oluyoruz yani en fazla gördüğümüz sayı 20” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi).

Öğrencilerin derslerle ilgili değerlendirmelerinde dersin işleniş şekli olan senkron ya da asenkron olma özelliği kadar, ders anlatımlarının ve ilgili materyallerin kayıtlı olup olmaması ya da erişime açık olup olmamasıyla ilgili vurgular öne çıkmaktadır. Derslerin kayıt altına alınarak öğrencilerin erişimine açık tutulması bir avantaj olarak sıklıkla belirtilmiştir. Kayıt altına alınan derslerin ya da derse ait sunum ve kaynaklar gibi materyallerin sistemde yüklü olması; dersleri yeniden izleme imkanını sağlamaktadır. Öğrenciler bunlara hızlı ve kolay şekilde erişebildikleri durumlarda dijital eğitimin avantajları öne çıkmaktadır. Yüz yüze eğitimde olası nedenlerle kaçırabilecekleri dersleri yakalama fırsatının bulunması, uzun süren derslerdeki dikkat dağınıklığı nedeniyle oluşan kayıpları yeniden izleyebilme fırsatı, dersi izlemeye dair zaman esnekliğinin bireysel öğrenme eğilimleriyle verimli hale gelişi avantajlar olarak sıralanmaktadır.

“Normalde yüz yüze olsaydı dersleri tekrar yapma imkanı olmadığı için muhtemelen bazı yerlerde kaçıracaktım ve hani her zaman derslere katılımınız tam olamayabiliyor hastalık gibi sorunlar vesaire. O yüzden bence derslerin videosunun yüklenmesi iyi” (Aylin, Ekonomi Bölümü, Kamu Üniversitesi)

“Ders kayıtları var. Bunlar benim gerçekten çok fazla işime yarıyor. Çünkü derslerim en az üç saatlik hani bir yere kadar dinliyorum ama bir yerden sonra gerçekten kopuyorum, hemen

yarısında kayıttan izliyorum, bunun da iyi olduğunu düşünüyorum. Yani genel olarak beni olumlu etkiledi akademik anlamda olumlu” (Hade, İşletme Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Benim derslerim fizik matematik bunlar çok ileri derece olduğu için çok zorlanıyorum ben bu konuları anlamakta ama sistem olduğu için sistemde yükleniyor, tekrardan dersleri oradan bir-iki tekrarla dinleyip konuyu anlayabiliyorum, slaytlar falan veriliyor, mesela hocaların anlattığı kitapları pdf olarak indirip oradan takip etmek kolay oluyor” (Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi).

Üniversitelerin ya da öğretim üyelerinin teknik nedenler ya da telif hakları nedeniyle ders kayıtlarını, notlarını ve içeriklerini saklı tutmak istemeleri, erişime açmamaları da söz konusudur. Bazı okullar kayıt altına alınan dersleri ve materyalleri dijital olarak izleme-inceleme olanağını sunmuş ancak ilgili malzemenin bilgisayara indirilmesi işlemini engellemiştir. Öğrenciler ders kayıtlarının yüklenmemesi, veri depolama sistemlerinin büyüklük kapasitesi nedeniyle yüklenenlerin kısa süre içerisinde silinmesi, öğretim üyelerinin ders kaydı için ek olarak zaman ayırmak istememeleri, telif kaygıları ve politik olarak fişlenme baskısı gibi nedenlerle derslere ya da ilgili içeriklere yeniden ulaşamadıklarını söylemişlerdir. Öğrenciler kayıtlara yeniden erişememenin öğrenme deneyimlerini olumsuz etkilediğini düşünmektedirler.

“Derslerin sonradan izlenmesi gibi bir olanak olmuyor bizde genelde. Yani bazı derslerde yükleme yapılıyor ama sonrasında bazıları kaldırılabilir ya da hiç yüklenmeyebilir ve girip izleyemediğim zaman, o saatte uygun değilsem hele ki çalışıyorsan vesaire onları izleme şansım olmuyor ve kaçırabiliyorum” (Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi).

“Bizim bir dersimizde, bizim bölüm içinde çok politik, çok siyasi şeyler konuştuğumuz ve tartıştığımız şeyler oluyor. Okulda bunu çok daha rahat yapabiliyorduk. Çünkü kayıt altına alınamadığını en azından kendi içimizde birbirimize olan güvenimizden bunu bilebiliyorduk. Sınıf içindeki mevcutlarımız biraz daha az. Her dersimizde maksimum 40 kişi oluyor ama ortalama 30 civarındayız. Online’da dersimizin kaydını alıyoruz ama sisteme yüklemiyor hocamız. Bunu dersin başında ortak bir şekilde kararlaştırdık. Çünkü daha rahat konuşabilmek, kayıtlara YÖK erişebilir buna erişmemesi için... Eğer isterlerse mecburi, zorunlu kılarsa bu kayıtların alınmasını, o zaman vermek için kaydediyoruz dersleri ama sisteme yüklemiyoruz ki derslerde daha rahat tartışıp konuşabilelim. Bunun şeyini yaşıyoruz tabii ki” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Ya hocalarımız bu konuda çok anlayışlı zaten derslerin çok büyük bir kısmı Modula yükleniyordu ve biz oradan istediğiniz zaman izleyebiliyorduk ama indiremiyorduk. İndirmek bilişim suçuna girdiği için ceza alabiliyorduk öyle de bir sorunumuz var. Sadece izleyebiliyoruz işte bir daha izlemek istediğimizde giriş yapıyoruz vs.” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

3.1.2. Ölçme Değerlendirme

Dijital eğitim dönemiyle birlikte öğretim üyeleri gibi öğrenciler açısından da ölçme ve değerlendirme teknikleri ve süreçleri farklılaşmış, dijital eğitimin en fazla handikap içeren konusu haline gelmiştir. İntihal ve etkin öğrenme ile ilgili kaygılar öğretim üyelerinin öğrencilere daha fazla ödev vermesini beraberinde getirmiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmı hemen her dersten bir haftalık sürelerle ödev yükümlülükleri olduğunu aktarmıştır. Kısa sürelerde verilen çok fazla ödevi hazırlayabilmek için öğrenciler uykusuz kalmakta, geceleri uyanarak ders çalışmakta ve yüz yüze eğitime göre çok daha fazla yorulmaktadırlar.

Öğretim üyelerinin intihal kaygısıyla ödevlerin hazırlanması ve tesliminde “el yazısı ile yazma, fotoğraf çekerek iletme” gibi kıstaslar koyması, bireysel öğrenmeyi etkin hale getirmeyi amaçlasa da öğrenciler için ek yorgunluklar anlamına gelmektedir. Yükümlü olunan ödevlerle ilgili doğrudan kaynaklara erişememek ise konuların kavranışını engellemektedir.

Ölçme değerlendirme teknikleri açısından sınav merkezli bir sistemden ödev merkezli sisteme geçilmiştir. Sınavlar tamamen ortadan kalkmamakla beraber birçok bölüm ve ders için ödevler sınav notu yerine geçmiştir. Özellikle değerlendirme süreçlerinde sadece ödevin geçerli olduğu okullarda öğrenim görenler, sosyal bilimlerin farklı dallarında yer alanlar, dijital eğitim süreçlerinde kendi tabirleriyle “ödev yükü altında” kalmıştır. Bu durumu fark eden öğretim üyeleri arasında ödev-sınav seçeneğine öğrencilerle karar verenler olduğu gibi, alan dersleri dışındaki derslerde “ödev ve sınav” yükü oluşturmamak için daha kolay ve basit ölçme değerlendirme teknikleri uygulamaktadırlar.

“Genelde ödev olarak ilerliyor sınavlarımız. Yani test üzerinden ya da direkt girip çözmeli olmuyor. Öncesinde ödev veriyorlar ama şöyle bir şey de ekleyebilirim; vize ve final haftaları dışında, ya 4. sınıf olduğundan da kaynaklanıyor olabilir ama, her hafta her derste, neredeyse sürekli ödev veriliyor. Yani uzaktan eğitimdesiniz madem o zaman ödev yapın gibi bir anlayış benimsenmiş durumda bölüm içinde ve bu da yani sekiz ders alıyorum ve hepsi için çok zorlayıcı olabiliyor. Haftada birçok ödev yapmış oluyorum. Her derse ayrı ayrı her hafta ödev yetiştirmiş

oluyoruz. Staj ödevlerinin de dışında gerçekleşiyor bunlar” (Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi).

“Resimlerini çekip attık kendimiz çözüp el yazımızla. Yani kontrol etmeleri uzun sürecek diye düşünüyorum” (Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Ödev şeklinde yüklüyorlar, belirli bir zaman sınırı koyuyorlar ki bu zaman sınırı da normalden biraz az oluyor hani tek önlemleri de bu aslında, sonra biz hiçbir toplantı falan açılmadan kendimiz yapıp gönderiyoruz” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

“Çoğu zaman yoğun şekilde verilen ödevlerimi tamamlamakta zorlanıyorum. Bunu arkadaşlarıma da danıştım. Onlar da benimle aynı fikirdeler, aynı fikri paylaşıyorlar” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

Ödevlerin üniversiteler tarafından kullanılan uygulamalara/yazılımlara yüklenmesi zorunluluğu yeni bir bürokrasi ve külfet oluşturmuştur. Ödevlerin yüklendiği ancak altyapısı zayıf olan sistemlerde sıklıkla aksaklıklar ve hatalar çıkması ödev yükleme işleminin uzun sürmesine neden olabilmektedir. Belirli bir saate kadar yüklenme zorunluluğu olan ödevlerin yüklenmesinde yaşanan hatalar yeni bir stres alanı yaratmaktadır. Ödev yüklemelerinde sistemde yer alan kural ve limitlerde bir aksilik yaşanması durumunda, sistem yüklemeye müsaade etmediğinde öğrenciler ancak öğretim üyelerine e-posta atarak sorunlarını çözebilmektedirler. Fakat bu aşamada da öğretim üyelerine ulaşmanın, e-postalarına yanıt almanın eskiye oranla daha güç ve yavaş olduğu vurgulanmaktadır.

“11 tane ders alıyorum ve benim için bu şey biraz, hani benim de günüm 24 saat hocam. Yetişemiyorum bir yerden sonra, bir şekilde yetmiyor zamanım. Bir de bu konuda çok katılar biz Modal sistemini kullanıyoruz ödevler ve dersler için. Onun bir deadline’ı var mesela son ödev yükleme saati var. Sistem kaynaklı bir dakika geciktiğiniz de ödeviniz sayılmıyor mesela. E-posta atıp düzeltme isteyebiliyorsunuz ama attığınız e-postaya ne zaman bakacağını bilmiyorsunuz.. Çünkü eskiden gerçekleştirilen ofis saatleri artık geçerli değil. Ofis saatinde hocamız zaten okulda olmadığı için ulaşamıyorsunuz, ya da ulaşmanız biraz zor oluyor açıkçası. E-posta atıyorsunuz ama kaç gün sonra geri dönüyorsa artık, o zaman iletişim kurabiliyorsunuz. O yüzden ikili ilişkilerde iletişimi çok fazla zayıflattığını söyleyebilirim. Bir de bu dönemde öğretmenler genellikle hem kendilerini hem öğrencilere kolaylık sağlamak adına dersleri ödevlere çevirme konusunda çoğu hemfikir aslında. Ama dediğim gibi bu ödevlerin çok katı çerçeveler içinde verilmesi bizi birazcık zorluyor” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

Sınavlarda öğrencilerin kopya çekmesini engellemek için alınan önlemler ve kurallar öğrenciler açısından tartışmalı hale gelmiştir. Katılımcıların tamamı sınav sürelerinin kıaldığından ve yetersizliğinden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra sınavlarda öğrencilerden buldukları yere kameranın ters açısına yerleşecek şekilde ayna koymaları, IP adreslerini açmaları, fotoğraf göndermeleri, kamera ve mikrofonlarını açmaları, bilgisayarlarındaki hareketi takip edecek çeşitli yazılım ya da uygulamalar yüklemeleri istenmiştir. Ayrıca kameranın tüm mekanı çekmesi, bulunduğu alana üç metre mesafede eşya bulunmaması, göz bebeği hareketlerinin kamera ile takip edilmesi gibi dijital denetim teknikleri de sınav önlemleri olarak sıralanmıştır. Üniversiteler tarafından geliştirilen bu denetim ve gözetim tekniklerinin öğrencilerin kendi aralarındaki ve öğretim üyeleriyle olan ilişkilerine zarar verdiği dile getirilmiştir. Denetim ve gözetleme tekniklerinin yarattığı sosyal düzenin paranoyayı ve kötümserliği beslemesi gibi (Lyon, 1997), oluşan güvensizlik atmosferi ve kopya çekmeyi engelleme odağındaki kaygılar bilhassa öğrenciler arasındaki öğrenme temelindeki paylaşımları azaltmıştır. Öğrenciler arasında üniversitelerin bu girişimlerini engelleyen ve zayıflatan karşı çıkışlar da söz konusudur.

“Bizim üniversitede bölümde yardımlaşmadan çok korkuyorlar, böyle kopya niyeti görülecek diye hiç kimse birbirine bilgi aktarımı yapmıyor. Geçenlerde 5 gün 6 gün önce gruba ben yazsam kimse birbirine yardım etmiyor böyle çok korkuyor birbirlerinden grupta hoca var falan” (Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Öğrenciye olan güvensizlik bir noktada onur kırıcı bir hal alıyor diyebilirim. Çünkü zaten hepimizin yaşadığı çok zor bir süreç ve bu süreçte bazen bazılarımız bu etik şeylere uymayabilir ama bunun sorumluluğunu, tüm yükünü biz taşıyor oluyoruz bu durumda. İşte kameralarımızı açmak, mikrofonu açmak belli sistemleri bizim okulun kullandığı Tunitin adında bir uygulaması var. Bunu kullanıyor hocalarımız ve ödevlerimizi buraya yüklediğimiz zaman zaten intihal oranını, nereden aldın gibi oranı elde edebiliyorlar” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Kamera ile odanızın videosunu çekip bize gönderin, masanızın 3 metre yakınında hiçbir eşya olmayacak, işte göz bebeğiniz kameradan ayrıldığı anda sınavınız geçersiz sayılacak gibi çok katı kurallar konulmuştu bizim sınavlarımıza. Biz Mayıs’taki bu programı korumayı ve sistemdeki programı kullanmayı reddetmeyi başarmıştık ama. (...) Okulumuz bizim bilgisayarlarımıza erişip bir program kurmak istedi. Biz bunun reddettik, çok şiddetli bir şekilde karşı çıktık.” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

3.1.3. Öğrencinin Yeni Kaygısı: “İnternetim Kesilirse”

Dijital öğrenme sürecinin öğrenciler açısından en büyük kaygılarından biri bağlantı sorunları, internet ve elektrik kesintileridir. Öğrenciler, kendilerinin ve öğretim üyelerinin internet bağlantı kaliteleri nedeniyle dersler sırasında da kesintiler-kopmalar yaşamaktadır. İnternet sağlayıcıların kota kısıtlamaları, sınav anları gibi kritik anlarda servislere ulaşamamak, kesintiler, bağlantı kopuklukları ve ses-görüntü kalitesizliği gibi teknik sorunlardan yakınılmaktadır.

“Sınavlarda internet kesintileri vs. şeylerle uğraşıyoruz. Ben uğraşmadım daha önce ama sistemin, sistem hatasından attığını gördük. Önceki dönem özellikle bazı hatalar oluyordu. Bir soruya bir kere girebilme hakkı veriliyordu ve dolayısıyla sistem o soruda iken sizi attığında ve sisteme geri girdiğinizde o soruyu bir daha göremiyordunuz” (Kemal, Tıp Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

“Bir de yüklenen videolarında kalitesizliği. Yani internet erişim konusu gerçekten Türkiye’deki altyapı sorunu sanırım. Yani internetimiz çok yavaş olduğu için sadece bizden kaynaklı değil, hocaların yükledi videolar da sürekli kesik kesik... Özellikle bazı derslerimizde ben defalarca geriye alıp burada hangi terimi söylüyor diye onu anlamaya çalışıyorum, bir de en önemli yerde gidiyor falan....Bazen video atıyorlar tamamen sessiz bir şekilde siliyorlar onu yeniden atıyorlar vesaire. Bu tarz sıkıntılar yaşanıyor” (Çiğdem, Hukuk Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

“Sınavdan bir gün önce elektrikler kesildi bir gün. Ertesi gün bir sınav vardı. O beni biraz strese soktu” (Hülya, Tıp Fakültesi, Kamu Üniversitesi).

Sınav anlarında yaşanan ya da yaşanabilecek olan internet bağlantısı ile ilgili arıza veya aksaklıklar katılımcıların bir kısmı için büyük bir basınç nedenidir. Bu durumun temel nedeni bağlantı kesintilerinin bazı okullarda geçerli “mazeret” olarak kabul edilmemesidir. Bazı okullar internet kesintilerini mazeret olarak saymazken, alternatif olarak öğrencilere sınavlara okulda girme seçeneği sunmaktadır. Öğrenciler nezdinde ise bu seçenek şehir dışında olma, ev ile okul arasındaki mesafe, bu bilgiye sahip olmama gibi nedenlerle makul bulunmamaktadır. Üniversiteler arasında bağlantı kesintilerini de kapsayacak şekilde mazeret sınavını/ikinci sınav hakkını kabul edenler vardır.

Sınav esnasında bağlantı sorunu yaşayan öğrencilerden biri 25 dakikalık sınav süresinde 7 dakikalık kaybı olduğunu, bir diğeri ise internet bağlantısında sıklıkla sorunlar yaşadığı için

sınav sırasında kopma sorunu stresi yaşadığını söylemiştir. Sorun yaşamayan öğrenciler de elektrik kesintisi gibi potansiyel engellerin bir stres nedeni olduğunu ifade etmişlerdir. Teknik sorunların geçerli mazeret kabul edilmemesi nedeniyle dijital eğitimde “ya sınav anında teknik sorunlar oluşursa” endişesinin yerleşikleştiği söylenebilir.

“Kendi akademisyenlerimle konuştuğum zaman, sistemden kaynaklanan her sorunda öğrencinin sorumlu olduğunu, yani internetin yavaş olabilir vesaire dediler. Bundan birçok arkadaşım da rahatsız. Senin internetin yavaş olabilir, bu yüzden sınav sisteminde sorun olmuş olabilir falan dediler. Mazeret sınavı başvurusu açıldı ve ben başvurumama rağmen başvurum reddedildi. İşte bu yüzden sadece 6 sorusunu cevaplayabildiğim bir sınava girdim ve bunu yaşayan başka arkadaşlarım da var. Mesela sistemde hala sınavı görülmeyen arkadaşlarım var. Sınav başlamış ama sistemde hala bir sınav yok, ya da sınav anında sistem donabiliyor. Yanıt verilemiyor diyor” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Mazeret sınavı konusunda da bu teknik sorunlar genellikle öğrenci kaynaklı görüldüğü için hiçbir şey kabul edilmiyor mazeretler kabul edilmiyor” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

“İnternet kesintisi, elektrik kesintisi bizde mazeret sayılmıyor. Aynı şekilde sınava girdiğin anda yani o sisteme girip o sınavı açtığın anda bütün bu koşulları kabul etmiş ve mazeret hakkını zaten istemiyor, kendi rızamla istemiyormuş gibi, kabul etmiş oluyorsun. Bunun da aslında yönergeyle en son maddeye bu şekilde eklemişler. Yani sınava girdiğin anda bütün bu kararların hepsi senin onayından geçmiştir demek olarak alıyoruz biz diyor ve aslında öğrenciyi sorumlu tutuyor gibi bir şey. Yani elini kolunu bağlayan bir şey oluyor” (Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi).

3.1.4. Dijital Eğitimin Sınıf, Bölüm ve Alanlara Yansımaları

Dijital eğitimin öğrenme süreçlerindeki etkisi bölümler, dersler, öğrencinin yükseköğrenimin hangi aşamasında olduğu gibi farklı dinamiklerle oluşmaktadır. Katılımcılar arasında yer alan, yabancı dil hazırlık sınıfını yüz yüze tamamlayanlar da dahil olmak üzere, birinci sınıf öğrencileri, yüz yüze eğitim ile dijital eğitim arasında bir kıyaslama yapmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Birinci sınıfta ders yükünün çok fazla ve yorucu olmadığını söyleyen Hade “(Yüz yüze eğitimi kast ederek) fiziksel olarak nasıl bir eğitim olduğunu bilmediğim için şu anki ile kıyaslayamıyorum. Ama şu an daha rahatım, kendime ayıracak çok daha vaktim oluyor” diyerek üst sınıflarla olan farkı açıklıyor. İngilizce hazırlık eğitimi gören öğrenciler ise,

dersleri yeniden izleme, konuşma pratiklerini daha fazla ve disiplinli şekilde gerçekleştirme, yabancı dil öğrenimindeki bireysel çabayı daha fazla gösterme gibi nedenlerle dijital eğitimin verimli olduğunu düşünmektedir. Hazırlık ve birinci sınıf öğrencileri için dijital eğitimin temel eksikliği, akademik kayıplardan ziyade üniversite atmosferini yaşayamamak olarak gözükmektedir.

“Bu yüzden sürekli tekrar dinlemek ve okulda bu imkanın olmaması açısından online bizim için çok faydalı oldu. Okulda olsam da ses kaydı alırdım büyük ihtimal. Bunu okulun benim yerime yapıyor olması güzel oluyor benim için” (Hade, İşletme Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Üniversiteye yeni başladığım için hiçbir arkadaşım yok yani daha ilk senem olduğu için. Online üzerinden de biraz zor oluyor arkadaş edinmek...Yani biraz gruplarımız var oradan sosyalleşmeye çalışıyoruz” (Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi).

El becerisine dayalı kazanımları olan, uygulamalı, saha çalışması içeren ya da yaparak-uygulayarak öğrenmeyi gerektiren derslerde/bölümlerde dijital eğitimin eksiklikleri daha fazla hissedilmektedir. İç mimarlık, mimarlık, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, psikoloji, tıp, eğitim fakültesi öğrencileri gibi bölümlerde öğrenim gören öğrenciler, alanları itibarıyla dijital eğitimin olumsuzluklarını yaşamaktadırlar. Çünkü dijital eğitim, halen uygulanan biçimiyle, deneyim aktarımına dayanan, somut pratik ya da ürünlerle ilgili, bedensel iletişimin önemli olduğu öğrenme biçimlerine imkan tanımamaktadır. El becerisi ile hazırlanan projeler, ödevler, tasarımlar gibi ürünlerin dijital alana aktarımı, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi hem öğretim üyeleri hem de öğrenciler için güçlükler içermektedir. İletişim Fakültesi öğrencisi olan Berna'nın bu durum için yaptığı yorum sembolik manasıyla da dikkat çekicidir: *“Ben iletişim bölümü okuduğum için benim için biraz zor geçiyor dersler. Çünkü iletişimi iletişim kurmadan anlamak biraz zor açıkçası” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).*

“Bizim bölümümüz iç mimarlık olduğu için, hani tıpta da büyük ihtimal böyle bir cevap geleceğini düşünüyorum, uygulamalı derslerde biz tabii yüz yüze daha iyi eğitim görüyorduk, şimdi online olunca bazı şeyleri anlamamız, üstünde durmamız mümkün olmuyor. İşte hocamızın mesela çizim yaparken elimizi düzeltmesi olsun ya da kalemi nasıl tutacağımız olsun bir sürü şey var onları tabii yapamıyorlar. Çünkü şimdi hoca bilgisayar başında bizim her şeyimizi kendi oradan çizip hani kameraya gösterecek hali olmadığı için öyle bir sıkıntı yaşıyoruz. Ama hocalar buna rağmen aynı performansı bekliyorlar orası da ayrı bir konu tabii. Yani bizim bütün derslerimiz minimum dört saat sürüyor. O dört saat boyunca genelde üç saati bunun ya da iki saati anlatım

oluyor sonrasında kalan saatte de uygulama yapıyoruz” (Tamer, İç Mimarlık Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Tasarım derslerini çoklu bir alanda ve bir atölyede gerçekleştirmek yerine, bir reklam atölyesinde gerçekleştirmek yerine, uzaktan ve böyle kağıt kalem kullanarak çizmek yani evet bizim de programımız vesaire var ama bunları sunabilmek de bizim için çok büyük bir sorun haline geldi. İşte yaptığımız çizimlerin fotoğraflarını çekip atmak da çok büyük bir sorun bizim için” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

Dijital eğitim ile birlikte çok fazla ödev ve projenin verilmesi, bu ödevlerin hazırlanması da bazı zorluklar içermektedir. Yüz yüze eğitimde öğretim üyeleri öğrencilerle bireysel olarak ilgilenmeleri çok daha kolay-hızlı ve pratiktir. Sınıf ortamında bir mimik ya da el uygulaması ile gösterilebilecek bir kazanım/bilgi dijital alanda aynı hız ile aktarılamamaktadır. Ekip çalışması ve kolektif proje hazırlığı gibi ekran öğrenmesine dayanan grup çalışmalarının uygulanamaması, dokunarak/temasla öğrenilmesi gereken konuları fiziki ortamda gerçekleştirememeye, tasarım ve projelerin öğretim üyeleriyle paylaşımında ya da geri bildirim almada yaşanan sorunlar, iç mimarlık ve mimarlık, tıp ve sağlık bilimleri gibi alanlarda öğrenim gören öğrenciler tarafından ifade edilmektedir. Tıp fakültesi öğrencisi olan Kemal geleceğin hekimi olarak birikiminde ileride doldurulamayacak boşluklar olup olmadığı konusunda kaygı duymaktadır. Ona göre; teorik dersler tüm zorluklarına rağmen bir şekilde tamamlanmakta ancak uygulamalı öğrenmeye dayalı derslerdeki olası boşluklar ileride mesleki eksikler olarak ortaya çıkacaktır.

“Bir de tek başımızayız. Yüz yüze eğitim de hocamız başımızda oluyor, ilk başta derste başlarız bir şey yapmaya. Şimdi burada tek başımızayız bir şeyi yanlış yaptığında sana sıranın gelmesini bekliyorsun 30 kişinin arasında, o da zaten iki saat gidiyor. Hani herkes sorusunu bile soramıyor derste, herkes yaptığı şeyi gösteremiyor örneğin” (Tamer, İç Mimarlık Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Sosyal hizmet, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, psikoloji, iletişim, eğitim fakültesi, öğrencileri gibi uygulamalı dersleri veya saha çalışmaları olan bölümlerde de öğretim üyeleri teorik derslere ağırlık veren bir ders planı oluşturmuşlardır. Öğretim üyelerinin Mart ayı²

---

² Sağlık Bakanlığı'nın verilerine göre 31 Mart 2021 günü 39.302 vaka ve 1.401 hasta tespit edilmiştir (Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu, 2021)

sonuna kadar teorik derslere öncelik vererek, havaların ısınmasının avantaj yaratma ihtimalini gözettikleri anlaşılmaktadır. Bu arayışın sonucu olarak ise, teorik yüklemenin çok fazla olduğu, uygulamalı derslerin ise teorik dersler gibi işlendiği aktarılmıştır.

“Uygulamalı derslerimiz var. Onları uygulamalı yapamıyoruz teorik olarak işlemek durumundayız. Yani sadece ne yapabiliriz? Dediğim gibi bir ödev verirler, ödev doğrultusunda uygulamaya çalışırız.” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Çünkü şu an Mart’a kadar sadece teorik ders görüyoruz. Marttan sonra uygulama görmeye başlayacağız. O yüzden onlar da uygulamaları ful verecekleri için Marttan sonra bari bütün teorikleri marta kadar verelim dediler ki marttan sonraki kendilerine düşen iş yükünü azaltsınlar aslında.... Ya normalde okulda olsaydık sabah dört saat teoriğimiz olacaktı. Öğleden sonra iki saat uygulamamız olacaktı. Yani uygulamada teorikteki kadar yorulmuyorsunuz. Çünkü aslında nasıl diyeyim sizi yormuyor uygulama teorik kadar, çünkü bilgi yükü yok. Orada aldığınızı pekiştiriyorsunuz sadece” (Hülya, Tıp Fakültesi, Kamu Üniversitesi).

Psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarında öğrenim gören öğrenciler danışmanlık uygulamalarını dijital görüntülü görüşmelerle yapmaya çalışmaktadırlar. Staj aşamasında olan okul öncesi öğretmenliği öğrencisi Eda, stajı boyunca çocuklarla karşılaşmadığını aktarıyor. Staj yaptığı anaokulunda görev yapan öğretmenlerle dijital mecralarda görüntülü görüşmeler yaparak stajını tamamlamaya çalışıyor. Mesleğe hazırlık aşaması olan staj çalışmalarının salgınla birlikte fiili olarak ortadan kalkmasının eksikliği gelecekte daha fazla hissedilecek gibi görülmektedir.

3.2. Dijital Eğitim Sürecinde “Eskisiyle ve Yenisiyle” Eşitsizlikler

3.2.1. Teknolojik Eşitsizlikler

Dijital öğrenme deneyimini aktardığımız bir önceki bölümdeki öğrenciler tarafından avantajlar/olumluluklar ya da dezavantajlar/olumsuzluklar bağlamında ifade edilen konuların arka planı farklı sosyal-ekonomik eşitsizlik biçimleriyle ortaya çıkmaktadır. Üniversiteler ve bölgeler arasındaki teknolojik eşitsizlikler ile sınıf ve cinsiyet temelindeki eşitsizlikler tekil olarak ya da çeşitli kesişimlerle yaşanmakta olduğu görülmektedir. İnternet ve bilişim teknolojilerine sahip olma ya da erişim kapasitesi açısından üniversiteler, bölgeler ya da öğrenciler arasındaki farklar/eşitsizlikler anlatılarda yer alıyor. Anadolu’dan, özellikle Van ve Muş’tan katılan öğrenciler ile İstanbul’un “seçkin” olarak addedilen üniversitelerinde öğrenim görenlerin anlatımları, eğitimdeki eşitsizliklerin radikal boyutunu ortaya koymaktadır. Nazan

ve Gülşah köylerden katılan sınıf arkadaşlarının bilgisayarları olsa bile yaşadıkları köyde internet bağlantısı olmadığını söylerken, Kemal okulundaki simülasyon merkezindeki deneyimlerinden bahsediyor.

“Eğitimde fırsat eşitliğinden zaten hiçbir zaman bahsedilemiyordu. Ama uzaktan eğitim sürecinde eğitimde fırsat eşitsizliği bir kere daha bizim gözümüze sokulurcasına ortaya çıktı, aslında biz görüyoruz bunu. İyice göze batır hale geldi” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

Pandeminin birinci aşamasında teknoloji altyapısı ve politikaları ya da teknolojiyi satın alma gücü olanların salgın dönemine uyumları ve olanaklarının diğerlerine göre daha üstün olduğundan, dolayısıyla dijital eğitim sürecine daha hızlı uyum gösterdiklerinden bahsetmiştik. Müstakil model ya da yazılımlar ile altyapısını kuran üniversitelerde, hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerin bu sistemlere aşina ve hakim oldukları görülüyor. Bir başka deyişle salgın öncesinde bu teknolojileri kullanma yetkinliğine sahip olmak ve bu sistemlerin salgın öncesinde ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenmiş olması bir avantaj olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojik üstünlüğe sahip üniversitelerde öğrenim görenler teknik aksaklıklardan ziyade organizasyonel yavaşlamalardan bahsetmişlerdir.

“Pandemi başında her türlü eğitimin, tüm üniversitelerin online’a geçmesi ile biz aslında çok zorlanmadık. Çünkü biz halihazırda bir sisteme sahiptik ve bunu çok aktif olarak hem hocalarımız hem öğrenciler olarak kullanıyorduk. Ders materyallerimiz online’a yükleniyordu, hala böyle oluyor. Bazı online derslerimiz vardı zaten, çoğunlukla seçmeli derslerimiz online oluyordu. Bu yüzden sistem açısından zorlanmadık. Arkadaşlarımın çoğu sistem bulma sürecinde bekledi, işte sınav tarihleri ertelendi, derslere katılamadılar, dersler kaydolacak vesaire bir sürü şey yaşadılar. Biz aslında hiç etkilenmeden derslerimize hemen başlayabildik. Bu konuda iyi diyebilirim” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Teknolojik altyapısı ve olanakları zayıf olan üniversiteler ise ilk dönemi arayış, ihtiyaç tespiti ve aksaklıkların giderilmesi ile geçirmiştir. Bu kurumlarda kullanılan platform ve sistemlerin sıklıkla hatalar verdiği, kapasitesinin, hızının ve veriminin düşük olduğu anlatılmıştır. Örneğin salgın öncesinde uzaktan eğitim modülü olan bir üniversitede sistem salgınla ortaya çıkan yoğunluğu kaldırabilecek kapasiteye sahip olmadığı için, öğretim üyeleri genel kullanıcılara açık mecraları tercih etmiştir. Öğretim üyeleri ve yöneticilerinin bireysel çabalarıyla aşmaya

çalıştıkları teknik yetersizlikler Zoom, Google Classroom, diğer bulut teknolojileri gibi genel kullanıcılara açık mecralar hatta Whatsapp gibi kişisel uygulamalarla aşılmaya çalışılmıştır.

“Classroom mesela yani uzam bildiğim kadarıyla- bakın ben bilmiyorum bile... Bildiğim kadarıyla üniversitenin sisteminde bir uzam sistemi var. Ve oradan girip arkadaşlarımız belki o şekilde derslerini yürütüyorlardır. Ama biz Classroom’dan veya Meet’ten yürütüyoruz. Aynen öyle classroom Google’ın bir alt uygulaması diyeyim. Hani bulut var, işte fotoğraflar gibi uygulamalar var ya, Classroom şu anda öyle bir uygulama. Biz o şekilde derslerimizi yürütüyoruz. WhatsApp grupları ile yürütüyoruz” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

Üniversiteler arasındaki eşitsizliğin bölgesel eşitsizlikler temelinde yaşandığını düşünen öğrenciler de vardır. Anadolu’da okuyan ve özellikle köylerde ikamet edenler, kentsel alanlarda okuyan ve ikamet edenlere göre teknolojik yetersizlikleri ve altyapı sorunlarını daha fazla yaşamıştır. İnternet şebekesi olmayan köylerde yaşayan üniversite öğrencilerinin yaşadıkları erişim sorunları, bilgisayar ve diğer teknolojik gereçlere sahip olmamanın ötesinde, bir yoksunluk haliyle tarif edilebilir. Doğu-Batı arasında büyük bir uçurum olduğu *“Her konuda olduğu gibi uzaktan eğitim konusunda da doğu üniversiteleri olarak geride başlıyoruz”* cümlesiyle vurgulanmıştır.

“Doğu üniversite öğrencileri genellikle çevre illerden, çevre ilçelerden ve hatta köylerden oluyor. Öğrenciler oralardan geliyor. Benim üniversitem yaklaşık 10.000 kişilik ve bunun yüzde 70’ine yakını zaten köyden gelen arkadaşlarım. Onlar zaten çok çok daha geride başlıyorlar. Çünkü teknoloji aletleri yok. Olsa bile şebeke yok. Yani internet ihtiyacını giderecek ama bunun için alt yapı yok. Bunu istese de yapamaz. Zaten maddi imkansızlıklar başka. Ama ondan da bağımsız maddi imkânı olsa bile bunu kuracak bir altyapısı yok. Şebekesi yok.” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

Salgının ortaya çıkardığı teknoloji temelindeki eşitsizliklerin öğrenim süreçlerindeki etkisi ayrıntılarda gizlidir. Öğrencilerin teknolojik olanaklarının eşit olduğunun varsayılması bir başka deyişle bazı kural ve normların teknik altyapı ve donanıma dair eşitsizlikler gözetilmeden hayata geçirilmesi öğrenciler tarafından sıklıkla eleştirilmektedir. Bu eleştiriler ise ilk bakışta fark edilmeyecek bazı ayrıntıları ortaya koymaktadır. Öğrenciler arasında bilgisayar performans farklılıkları, mesela tanınan sınav süresi/soru sayısı ile uyum gösteremeyenler olduğu gibi, bilgisayarı gereken hız ile çalışmayanlar da vardır. Sınavlarda ya da derslerde

kamera ya da mikrofon kullanma zorunluluğu gibi şartlar, herkesin bu türden donanımlara sahip olmadığı ve olamayacağı konusunda eleştirilmektedir. Öğretim üyeleri arasında bu eşitsizlikleri fark ederek bireysel özveri ve çabalarıyla öğrencilerin ihtiyaçlarını gidermeye çalışanlar olsa da, bu eşitsizliklere dair daha köklü politikaların yaşama geçirilmesi gerektiği görülmektedir.

“Ev arkadaşım dördüncü sınıf ve yıl uzatmaya kadar gidebilecek bir süreci yaşıyor. Bunun altından kalkacak ekonomik durumumuz da belki olmayabilir. Yani oladabilir, olmayadabilir ama okulun bunu dikkate almaması, herkesin bilgisayar varmış, herkesin interneti varmış da öğrenciler bile isteye girmiyormuş gibi bir bakışla bakılması, bizi kötü etkiliyor ve yani öğrenci yanlı politikalar yürütülmüyor diyebilirim” (Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi).

“Geçen dönem, ilk eve geldiğimiz dönemlerde köyde yaşayan arkadaşlarımıza hocalarımız şey demişti: İnternet ihtiyacı olanlara ben paket yapabilirim. Çünkü bağlantı için yani eve bağlamak için şebeke ve alt yapı yok. Ya telefonunuza bağlayayım merkeze gidin sınavlara bu şekilde girin, ya da sınavlara girmek için Muş’a gelin ben sizin ücretinizi ödeyeyim demişlerdi. Bunu söyleyen hocalarımız olmuştu.” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi).

3.2.2. Yükseköğrenimin Ekonomik Maliyeti

Vakıf üniversitelerinin salgın dönemindeki politikaları ve uygulamalarına yönelik eleştiriler eğitimin piyasalaşmasının yarattığı bazı sonuçlarını göstermektedir. Öğrenciye yüklenen yeni mali yükler, öğrencilerin ve ailelerinin ekonomik olarak güçlü olduğunun varsayılması, öğrencileri sınıf tekrarına zorlama, ek sınav ücretlerinin çok yüksek olması gibi, yüz yüze eğitimdeki birçok gider kaleminin ortadan kalkmış olmasına rağmen ücretlerde iadelerin olmaması, bazı vakıf üniversitelerinin ticari kaygılarla yüz yüze öğrenime devam etme isteği eğitimin ticarileşmesinin yansıması olarak değerlendirilmiştir.

“Ben vakıfta okuyan bir öğrenci olarak bir ekleme daha yapmak istiyorum. Bu sorularda yoktu ama okulun bütün imkânlarını kullanmıyoruz, kullanamıyoruz. Ama okul fiyatlarında hiçbir değişiklik olmadı, yine döviz kurları ve enflasyon oranı ile her seneki fiyatlarımıza artış da eklendi. Bunun olmaması gereken bir şey olduğunu düşünüyorum.. Öğrenciler okulun imkanlarını daha aktif kullanabiliyorlardı ama artık olmadığı için, mesela okulun yurdu açık olmadığı için, belki indirim yapmak düşünülebilirdi... Vakıf üniversitelerinin tümü için belki gereken bir uygulamaydı ama yapılmadı” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Mezun olmak için üç ders sınavı var mesela her okulda. Bizde aşırı derecede fazla ücret alıyorlar ondan... Ben bir dersten düşük alırsam sınavdan, üniversiteyi bitirebilmek için sınavlara gireceğim, ama bunlara çok fahiş fiyatlarda ücret ödemek zorunda kalacağım” (Çiğdem, Hukuk Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

“Bir tane seçmeli dersimiz var onun vizesine girdik ve 10 soru 15 dakika, yine aynı şekilde paragraf soruları, 10 soruya 15 dakikada bitirmek gerçekten yani bizim açımızdan çok zor. Çünkü okul, hani öğrenciler sanki böyle bilgisayar açısından, internet altyapısı açısından hep en iyi koşullara sahipmiş ön kabulü ile hareket ettiği için. Halbuki mesela benim bilgisayarım çok yavaş, bu oturuma da giremeyecektim neredeyse, çünkü bilgisayarım kapandı anlamadığım bir şekilde” (Çiğdem, Hukuk Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

“Sınav olacağız mesela “evinizdeki kamera ile”... Kameramız olduğundan çok eminler hani kamerası olmayan öğrenciler olabileceğini asla düşünmüyorlar. Doğu’dan burs kazanarak gelip okumayan öğrenciler var ve hani herkes böyle maddi imkanlar ile bu okula geliyormuş gibi davranmaları bizi çok zor duruma sokuyor” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

Teknoloji temelli eşitsizliklerin yanı sıra öğrenciler pandeminin yarattığı ekonomik krizin sonuçlarından da etkilenmişlerdir. Sosyal bilimler alanında öğrenim gören bir öğrenci kütüphanelerin kapalı olmasından dolayı önerilen kaynaklara ulaşmada zorlandığını ve yükümlü olduğu kaynakların satın almak için de çok pahalı olduğunu belirtmiştir. Salgın ile birlikte yaşanan iş kayıplarından hem öğrenciler hem de aileleri etkilenmiştir. Öğrenci işi olarak bilinen kafe-bar çalışanı olan bir öğrenci, pandemi sonrasında çalıştığı kafenin kapanmasıyla gelir kayıpları yaşadığını, evde takı yaparak bu kaybı telafi etmeye çalıştığını aktarmıştır. Benzer şekilde büyük kentlerde öğrenim gören ve çalışan öğrenciler ailelerinin yaşadıkları ve istihdam olanakları daha sınırlı kentlere geri döndüklerinde kaybettikleri işlerin yerine yeni işler bulamamaktadırlar.

“Kaynak ulaşımımız kısıtlı yani aksi durumda olanlar da vardır ama yani öğrenciyiz ve bu dönemde herhangi bir gelirimiz yok çalışmıyoruz zaten” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi).

“Biz öğrenciler olarak mesela Doğu’da çalışmıyoruz. Çalışacak herhangi bir yer yok. Gerçekten yok mesela ben [kent ismi] ...’da okuyorum. Çok küçük bir şehir. [Kent ismi] ....’de okuyor olsaydım mesela batıda okuyor olsaydım gerçekten hem okuyup hem çalışabilirdim. Burs almasam, kredi almasam yine de çalışabilirdim. Ama burada öyle bir şansım yok. Yani eğer burs

veya kredi almıyorsan, ailenizin 4 yıl veya iki yıl boyunca sizi okutabilecek durumu yoksa okuyamıyorsun” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi).

“Benim yazın biraz çalışma deneyimim oldu garson ya da komi olarak... Kadıköy’de yaşıyorum ben. Gelir olsun diye ek sağlasın diye. Kira var faturalar var vesaire çevremde arkadaşlar da vardı. Ama işi bırakmak zorunda kaldık pandemi sebebiyle kapanınca mekanlar... Pandemi sürecinde işte artan vaktimi değerlendirmek için, gelir elde etmeyi hedefleyerek ben de takı yapıp satmaya başladım” (Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi).

Salgınla beraber babası işsiz kalan Berna orta ölçekli bir vakıf üniversitesinde öğrenim görmektedir ve okulunu dondurmak istediğinde karşılaştığı durumu şöyle anlatır:

“En azından o pandemi geçene kadar [okulumu] dondurayım [istedim]. Pandemi geçtikten sonra başlayayım çok istedim. Fakat biz de okulu dondurmak dönem ücretinin yarısı olduğu için dondurabilmek için okula para ödemeniz gerekiyor. Ben öğrenci işlerini ya da muhasebeyi arayıp işte bakın ben param olmadığı için dondurmak istiyorum, çok basit ve anlaşılabilir bir problem bence. Memleketime gittim param yok. Mesela babam işten çıkarıldı ve ödeyemiyorum o yüzden okulumu dondurmak istiyorum dediğimde yine benden para istiyorlar. Ödeyemiyorsam bunu nasıl ödeyeceğim bu konuda hiçbir çözüm üretmiyorlar işte her zamanki gibi. O yüzden de isteyende bırakamadı açıkçası hala devam ediyorlar” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

3.2.3. Ev ve Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler

COVID-19 salgınınında eve kapanma, hane yükleri ve hane içi yaşam koşullarının belirleyiciliğini ortaya çıkardığı, salgının toplumsal cinsiyet rejimlerinin uzantısı sayılabilecek eşitsizlikleri derinleştiği birçok çalışma tarafından kabul edilmiştir. Haneye ait yaşam koşulların ve kapanma kadınların dezavantajlarını arttırmıştır. Üniversite öğrencisi olmak da bu durumdan azade değildir. Pandemi ile ailelerinin evlerinde geri dönen öğrencilerin bir bölümü açısından evde öğrenci olmak her zaman konforlu bir alana sahip olmak anlamına gelmemektedir. Bilhassa kalabalık hanelere üye kadın öğrenciler ev koşullarının ve ev sorumluluklarını da yeniden yüklenmiştir. Eve gelen misafirler ve çocukları, evin gürültülü olması ve ancak öğretim üyelerinin öğrencilerden sessiz bir ortam yaratarak derse katılmalarını beklemeleri bir handikap olarak aktarılmıştır. Ev içi koşullar ve sorumluluklar bağlamındaki farklılıklar özellikle genç kadınlar tarafından aşağıdaki gibi vurgulanmaktadır.

“Şimdi ödevler ve sınav konusuna değinecek olursam, gerçekten ev içerisindeki sorumluluklarımız ve uğraşlarımız çok fazla.(...) Çoğu zaman evdeki sorumluluklarımızdan dolayı arkadaşlarımıza katılamama durumları olabiliyor” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Herkesin yaşamı bir değil. Öncelikle bu hepimizin bildiği bir şey. Herkesin evdeki ortamı ev yaşamı da bir değil...”. (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

“İnsanlar derslerini çok fazla aksatıyorlar. Çünkü evde hem derse girecek imkanları yok, hem de evli çocuklu arkadaşlarımız da var” (Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi)

Nazan kalabalık bir ailede yaşadığını kardeşlerinin de uzaktan eğitim sürecinde olduğunu, onların eğitimine yardım ettiğini ve kardeşleriyle ilgilendiği için gündüzleri ders çalışmadığını, ancak geceleri ders çalıştığını aktarıyor. Gülşah'ın ise altı kardeşi vardır. Ailesinin evinde geçirdiği dijital eğitim sürecinin, öğrenci evinden daha fazla iş yükü getirdiğini, kardeşleriyle ilgilenmenin yanı sıra anne ve babasına çeşitli şekillerde yardım ettiğini, derslerine ve kendisine zaman ayırmakta zorlandığını, “bu düzeni oturtmanın” zor olduğunu söylüyor. Hatta bu dönem için aileden ayrı okumanın avantaj olduğunu fark ettiğini ekliyor. Gülşah'ın evi gibi birden fazla öğrencinin bulunduğu ve tek bilgisayara sahip evlerde üniversite öğrencileri için yüksek öğrenimi devam ettirmek, kardeşlerin ders sıralarının gelmesi ve bilgisayarın dönüşümlü olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Bu durum Gülşah tarafından şöyle aktarılıyor:

“Ayrıca teknolojik olarak değerlendirdiğimizde çok imkana sahip olmama durumu var. Mesela arkanızda ödevinizi bitirmenizi ve canlı derse girmeyi bekleyen bir kardeşiniz olunca gerçekten çok daha zor oluyor” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

3.3. Pandemi Sonrasında Öğrencilik Hali, İlişkiler ve Yeni Gündelik Yaşam

3.3.1. Öğrencilik Hali Açınırken

Dijital eğitim süreci öğrenmeyi dönüştürdüğü gibi öğrencilik halini, ilişkilerini ve gündelik yaşamı da dönüştürmektedir. Üniversite ve üniversite öğrenciliği akademik ya da mesleki öğrenmenin dışındaki öğelerle bir bütündür. Üniversite öğrenciliği yaşam dertlerine adım atmadan önceki, kendine özgü zaman ve mekan dilimleri olan genel toplumsal zaman normlarından ve zorunluluklarından azade (Bourdieu ve Passeron, 2014) son yetişkinlik

durağıdır. Kampüs öğrencilik faaliyetlerinin aynı mekanda toplandığı, öğrencilerin çeşitli etkinlikler ve gruplar aracılığıyla kendilerini tanıdıkları ve ayrıca hem öğrenciler arasındaki hem de öğrencilerle öğretim üyeleri arasındaki sosyal ilişkilerin geliştiğı yerdir. Eğitimin piyasallaşmasıyla birlikte öğrenciler arasındaki öğrencilik hali genel anlamıyla silikleşse de (Kaya-Erdoğan, 2020), salgın sonrasındaki kapatılmalarla mevcut paylaşım mekanları ve ilişkileri oldukça daralmıştır. Öğrencilerin aktarımlarında boşluk ve dönüşüm olarak tarif edilen bu durum öğrencilik halini içerdiği gibi gündelik yaşam alışkanlıklarının da dönüşümünü kapsamaktadır.

“Etkinliklere katılmak bizim için çok şey bir hale geldi artık.Çünkü üniversite insanın tabii ki akademik gelişmesi için, kendi kimliğini zeminini yaratması için çok önemli bir yer. Ama bu biraz da sosyalleşmek ile ve etkinliklerle olabilir işte ilişki kurmakla olabilir ve biz bunu şu an yaşayamıyoruz. Ben 3. Sınıfım mesela, hazırlıkta okudum, 4. Senem bu okulda. Fakat 1. sınıflara özellikle bu konuda çok üzülüyorum. Çünkü hiçbir alanları yok, üniversitenin sadece online’den ibaret olduğunu sanıyorlar. Okulun olanaklarından faydalanamamak, işte spordan müziğe hiçbir şeyden faydalanamamak, eminim onları daha fazla etkilemiştir bizden” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

Okuldaki spor tesislerinde ya da takımlarda spor yapamamaktan, kütüphanelere gidememeye; okul bahçesindeki ayaküstü sohbetlerden öğrenci kulübü çalışmalarına kadar üniversite öğrencisi olmayı besleyen mekan ve ilişkiler salgınla beraber ortadan kalkmıştır. Lisans eğitiminin ikinci yarısında olan üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri için salgın kampüslerindeki sportif, sosyal, kültürel etkinliklerden mahrum olmak anlamına gelirken, birinci sınıf öğrencilerinin kampüs yaşamıyla henüz tanışmaması söz konusudur. Pandemi öğrenciliğın kolektifleştirici yönlerini, paylaşım dayalı öğrencilik halini ve araçlarını dönüştürmekte, yalnızlaşma ve tek başınalık öne çıkmaktadır. Öğrenciliğın kolektif paylaşımlarında, ders notlarını paylaşmaktan, birlikte ödev yapmaya; kütüphanelerden kulüplere kadar bir dizi yakınlaştırıcı araç ve mecra kullanılamaz hale gelmiştir.

“Bir tane kütüphanemiz var. Genelde ben projelerimi o kütüphanede arkadaşlarımla birlikte yardımlaşarak yapıyordum. Onlar benden bir şey alıyordu ben onlardan bir şey alıyordum ve tabii böyle daha kolay oluyordu çoğu mimarlık öğrencisi de böyle yapıyordu. Ama işte şimdi online eğitim olunca bu kütüphaneye gidip birlikte yardımlaşarak o sırada sosyalleşerek

birbirimizle bağlar kurarak yaptığımız dersler artık öyle olmamaya başladı. Hani herkes tek başına kaldı yani yalnız kaldı öyle diyeyim” (Tamer, İç Mimarlık Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Paylaşım mekanları arasında öğrenci kulüplerinin eksikliği katılımcılar arasında öne çıkmaktadır. Öğrenci kulüplerinde aktif olarak görev yapanlar faaliyetlerine dijital olarak devam etmeye çalışsalar da eskisi kadar etkin ve etkili olamadıklarını aktarıyorlar. Yüz yüze eğitim döneminde birinci sınıf öğrencilerine rehberlik faaliyetleri düzenleyen kulüpler özellikle birinci sınıf öğrencilerine yönelik olarak film gösterimi, tartışma ve tanışma etkinlikleri düzenlemeye çalışmışlardır. Temel bilgisayar becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler düzenlemeye çalışan kulüpler de aktarımlarda yer almaktadır.

“Şöyle bir şey geliştirmiştik biz okulda; yeni gelen arkadaşlarla, okulu hiç görmeyen arkadaşlarla tanıştığımız... Ben de kulüpte belli bir çevreye sahibim, yani kulüpte yönetici şeyindeydim, başkandım. Bu çevreyle yeni gelen arkadaşları birleştirip bu süreci aslında daha kolay nasıl yürütebiliriz üzerinden bir dayanışma ağı gibi bir şey oluşturmuştuk. Biraz Whatsapp üzerinden ilerleyen biraz da belki sosyal medyadan işte sorunlarını bize anlattıkları birlikte çözüm üretmeye çalıştığımız” (Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi).

“Online bir görüşmemiz olacak, online bir eğitim verelim arkadaşlarımıza böyle bir şey kararlaştırıyoruz ama o hafta birinin ödevi oluyor, ya da evde farklı bir sorumluluğu oluyor. Böyle şeyler ortaya çıktığı zaman maalesef bunları gerçekleştiriyoruz. Yani sahada yapmak gibi kesinlikle olmuyor. Özellikle psikolojik olarak baktığımda yani asla sahadaki gibi olmuyor. Etkili olmuyor. Şu an neredeyse hiçbir faaliyette bulunamıyoruz diyebilirim” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Online eğitimler verebiliyoruz. İşte Excel olsun, Word olsun böyle eğitimler vermeye çalışıyoruz. Dil eğitimleri vermeye çalışıyoruz. Ama onun için de çok yapabildiğimiz bir şey yok” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

Okulunda “Gönüllülük Kulübünde” başkanlık görevini sürdüren Hade, kapatılma sonrasında en çok acı çektiği konunun kampüsten ve kulüp etkinliklerinden uzak kalmak olduğunu söylüyor. Yaşamının büyük bir kısmını kapsayan ve temel motivasyonlarından biri olan kulüp faaliyetlerinin azalması konusunda *“bir anda hani yapacak hiçbir şeyim kalmadı ders dışında... Çok da meraklı değilim ders çalışmaya”* diyor.

“Pandemi sürecinde de işte sosyo kültürel anlamda yani kulüp aktivitelerini zaten online yapmaya çalışıyoruz. Ben bir kulüp yönetiminde de varım. Hani bir şekilde idare etmeye çalışıyoruz ama fiziksel ile tabii yerini tutmuyor” (Aylin, Ekonomi Bölümü, Kamu Üniversitesi).

Pandemi sonrasında üniversite öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri ve öğretim üeleriyle olan ilişkileri de farklılaşmıştır. Farklı kentlerden gelen öğrenciler yaklaşık bir senedir birbirlerini görmediklerini, arkadaşlarıyla bağlarının koptuğunu söylüyorlar. Ayrıca katılımcı öğrenciler okul dışı sosyalleşme zeminlerini de kısıtladıklarını belirtmişlerdir. Birçoğu, ebeveynlerinin ya da haneyi paylaştıkları diğer yaşlı üyelerin risk altında olduğunu düşünerek salgın kısıtlarına uyarak kapatılma haline devam ettiklerini aktarmışlardır. Sosyalleşme zeminleri oluşturduklarında da lise arkadaşlıklarıyla görüştiklerini söylemişlerdir. Birinci sınıf öğrencileri açısından ise dersler gibi üniversite arkadaşlıkları edinmenin de zemini dijital mecralar olmuştur. Ders dışı zamanlarda “Zoom” gibi görüntülü görüşmelerle, birlikte dijital oyunlar oynayarak birbirlerini tanımaya çalışmaktadırlar.

“Üniversiteye yeni başladığım için hiçbir arkadaşım yok yani daha ilk senem olduğu için. Online üzerinden de biraz zor oluyor arkadaş edinmek yani biraz gruplarımız var, oradan sosyalleşmeye çalışıyoruz. Ama orada da genellikle ders konuşuluyor sosyal aktivite şu ana kadar çok görmedim. Arkadaşlar falan oyuna giriyor arada bir onlara katılıyorum oyunlar falan oynuyorum” (Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Ben çok fazla etkinlik yapan bir insandım o anlamda birazcık bende özledim bir şeyler yapmayı ama onun dışında ben arkadaş çevremde yani bir senedir görüşemedim birçok arkadaşımın neredeyse, çok yaklaştı bir seneye bu Covid ’den dolayı. Çünkü tıp fakültesinde bir de çok fazla dış arkadaşımız var. Yani toplasanız bir 85 kişiyiz. Bir 10 kişi İstanbul’dan çok zor bulursunuz. Sürekli herkes yurtta kaldığı için, sürekli herkes evinde anavatanında biz burada İstanbul’dayız. O yüzden görüşebileceğimiz arkadaşlarımız liseden falan kalan arkadaşlarımız oluyor genelde” (Kemal, Tıp Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

“Birincisi arkadaşlarımla görüşemiyorum. Bu bayağı olumsuz bir şey benim için. Çünkü evde olmak, zaten tek sosyalleşme imkânımız aslında... Hayat pahalılığı falan sürekli konserlere, tiyatroya, tatillere gitmiyorduk, gitmiyordum öncesinde. Arkadaşlarımızla belki kahve içiyorduk, birbirilerimizin evine gidiyorduk. Belki bu bile ufak da olsa bir imkân tanıyordu sosyalleşmek için ama bunların hiçbiri kalmadı. Ders aralarında sohbet etmek, dersten sonra

işte bahçede biraz oturmak, çok keyifliydi hepimiz için diye düşünüyorum. O yüzden bu biraz zor geçti hepimiz birbirimizi çok özlüyoruz” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkilerde olduğu gibi “hoca-öğrenci” ilişkisi de tek başına akademik öğrenme temelinde oluşmaz. Sınıf ortamı, ders araları, danışmanlık saatleri, okul içinde ve dışındaki çeşitli mekanlarda bir araya gelmek yükseköğrenimdeki ilişkileri oluşturur ve büyütür. Pandemi süreci, daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi, öğretim üyelerinin salgını karşılama ve tutumları farklı olmuştur. Salgın koşullarını gözeterek yüz yüze eğitimdeki beklenti ve kurallarını gevşeten öğretim üyeleri olduğu gibi öğrencilerin daha fazla sorumluluk almasını bekleyenler de vardır. Öğrencilerin aktarımlarında öğretim üyeleriyle ilişkilerinde iletişim sorunları yaşandığı görülmektedir.

“Bazı hocalar anlayışlı davranıyorlar bu duruma, hani bizim uzaktan eğitim görüp aynı performansı veremeyeceğimizin farkında olan hocalar anlayışlı davranıyorlar. Bazı hocalar da tabii aynı şeyi bekliyorlar ve düşük not veriyorlar” (Tamer, İç Mimarlık Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Hocalarımızla gerçekten daha çok sınav başlığında muhatap oluyoruz. Yani sınav dışında artık bir muhabbetimiz olmuyor ama sınıf ortamında olsaydı bu gerçekten çok daha farklı olurdu” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Akademik olarak ilişkilerimiz inanılmaz zayıfladı. Mutlaka görüşüyoruz hepsi ile istediğimiz zaman da ulaşabiliriz, fakat bir sınıf ortamında birlikte konuşmak, tartışmak, münazara yapmakla, WhatsApp mesajı aynı şey değil benim için kimse açısından da değildir diye düşünüyorum. O yüzden ilişkilerin zayıfladığını kesin olarak söyleyebilirim yani” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

Yüz yüze iletişime göre dijital haberleşmenin iletişim sorunlarına ve yanlış anlaşılmalara da yol açtığı ifade edilmektedir. Birbirini hiç tanımayan akademisyen ve öğrencilerin e-posta üzerinden haberleştiklerinde yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilmektedir. Bunun dışında öğrenciler e-posta ile erişmeye çalıştıklarında, öğretim üyelerinin yoğunlukları nedeniyle, yanıtların çok uzun zaman sonra kendilerine ulaştığını, ya da yanıt alamadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler arasında e-posta attıklarında sert tepkiler aldıklarını söyleyenler vardır.

“Eskiden gerçekleştirilen ofis saatleri artık gerçek değil. Ofis saatinde hocamız zaten okulda olmadığı için ulaşamıyorsunuz ya da ulaşmanız biraz zor oluyor açıkçası. E-posta atıyorsunuz

ama kaç gün sonra geri dönüyorsa artık o zaman iletişim kurabiliyorsunuz. O yüzden ikili ilişkilerde iletişimin çok fazla zayıfladığını söyleyebilirim” (Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi).

“Bir de benim fark ettiğim bu süreçte yüz yüze iletişim kurmak ile online da iletişim kurmak arasında çok fark var. Onlineda daha yanlış anlayabiliyoruz ya da hiç anlayamayabiliyoruz sosyal etkileşim açısından öğretim üyelerini. Okuldan hiç tanımadığım hocalardan ders alıyorum ve onlarda beni tanımıyorlar haliyle. Online görüşme imkânımız yoksa eğer e-posta üzerinden iletişim kuruyoruz ve bazen iyi niyetle söylediğimiz bir şey yanlış anlaşılabilir, tavrımız çok sert ya da onların tavrı çok sert gibi görünebiliyor. Böyle iletişim sorunları da yaşayabiliyoruz” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Asla öyle değil yani e-posta atıyoruz, e-postaya bir kere dönüş alamıyoruz zaten. Yani çok büyük oranda e-postaya dönüş yapılmıyor. Mesela bir hocamız oradan dönmüyor, online derste diyor ki şu isimde arkadaş bana e-posta atmış, bu diyor ne kadar saçma bir soru, on dakika işte o soruyu kendisine neden atmaması gerektiğini söyleyerek mesela 10 dk. böyle konuşabiliyor mesela” (Çiğdem, Hukuk Fakültesi, Vakıf Üniversitesi).

3.3.2. Eve Sığınan Üniversiteli

Salgınla beraber Türkiye düzeyinde alınan kapatılma ve kısıtlamalar tüm toplumsal gruplar gibi üniversite öğrencilerinin de gündelik yaşamlarını alt üst etmiştir. Öğrenciler, üniversite öncesi yıllar da dahil olmak üzere, yaşamlarının büyük bir kısmını ev dışındaki kamusal alanda geçirmiş olduklarından dolayı kapatılmanın bir dizi zorluğundan ve dönüştürücü etkisinden bahsetmişlerdir. Salgının gündelik yaşamda yarattığı altüst oluş, öğrenme süreçleri ve öğrencilik halinin yanı sıra yaşamın rutin pratiklerini de etkilemiştir.

Öğrenciler 65 yaş üstüne uygulanan yasaklar kadar sıkı tedbirlere tabi olmasalar da ebeveynleri başta olmak üzere yakınlarındaki riskli kişileri korumak için kapanmayı tercih etmişlerdir. Nazan salgından sonra evden hiç çıkmadığını ve etkisini şöyle aktarıyor: *“Ben gerçekten aylardır dışarı çıkmıyorum ve halim perişan... Annem de astım hastası yani ben de onları riske atamıyorum. Aslında benim sebepim asıl sebepim yasaklar değil evdekileri riske atmamaktı”*. Ailelerinin evlerine geri dönen öğrenciler kişisel olarak kendilerine zaman harcamakta zorlandıklarını, kitap okumak, film seyretmek gibi faaliyetlerinin azaldığını belirtmişlerdir.

“Ailem Edremit ilçesinde oturuyor. Üniversite uzak olduğu için ben de maalesef arkadaşlarımla evde kalmak durumunda kaldım. Aslında bu benim için bir olanakmış. Dezavantaj olarak görüyordum ama o zaman daha çok gerçekten kendime ayıracak vaktim varmış. Şu an böyle bir durumda, bunu da daha iyi anlayabildik. (...) Kitap okumaya gerçekten öncekiyle karşılaştırdığım zaman mesela eskiden haftada 2 kitap okuyorsam, şu an iki haftada bir kitap okuyabiliyorum. Mesela eskiden günlük düzenli bir film izlemeye çalışıyordum. Özellikle üniversite döneminde bu çok önemli bir şey ama şu an günlük değil belki haftalık bir film bile izleyemiyorum” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

Ders ve ödev yüklerinin artması, hane sorumluluklarının çoğalması, uyku düzeninin farklılaşması zaman yönetiminde sorunlar oluşmasına neden olmuştur. İlk kısımda aktardığımız ödev yükleri öğrencilerin tüm boş zamanlarını doldurmaktadır. Kapatılmayla beraber az sayıdaki katılımcı akademik olarak salgının olumlu etkilerini gördüklerini ifade etmiştir. Evleriyle öğrenim gördükleri üniversiteler arasında uzak mesafeler bulunanlar yola harcadıkları zaman ve enerjiden tasarruf etmişlerdir.

“Not ortalamam yükseldi. Çünkü bir buçuk saat yol gidip 3 saat ders dinlemek mümkün olmayan bir şey. Gidiyordum dersin bir saatini belki aktif olacak şekilde dinleyebiliyordum. Kalanında da biraz daha kopmuş oluyordum. Bu süreç, tüm dezavantajlarına rağmen olumlu olarak bana yansımış oldu aslında” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Öğrenciler yeni bir şey öğrenme ve keşfetmeye dair motivasyonlarının düştüğünü, kamusal alanda edindikleri motivasyon ve paylaşımlarla sağladıkları gelişimin eve kapanma ile düştüğünü ifade etmişlerdir. Gülşah’ın ifadesiyle kendi kuşakları “üniversite dönemini bir eve sığdırmak durumundadır”. Gündelik yaşamın bilgisayar, yatak ve ödevler arasında geçtiğini söyleyenler, kampüs yaşamın ayaküstü sohbetlerini, soluk aldıkları kısa anları, sürekliliği olan ilişkileri özlediklerini ifade ediyorlar. Günlerin birbirini tekrar eden tek düzeliğinde derslerde konsantre olmak zor olmaktadır.

“Uzaktan eğitim sistemi bizim yeni şeyler öğrenme ve üniversite çağındaki öğrenciler için özellikle yeni şeyler öğrenme ve keşfetme hazzımızı gerçekten büyük oranda olumsuz etkiledi” (Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi).

“Konsantrasyon sürelerimiz bence biraz daha azaldı. Onun da sürekli yine aynı şeyi yapıyor olmakla ilgisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü sürekli bir ekrana bakıyoruz ve bir dersim 3 saat

sürüyor, o dersim bitiyor arkasından 1 saatlik ders daha başlıyor. Ama okuldayken ya da gündelik hayatımızın devam edebildiği, dışarı çıkabildiğimiz süreçlerde çıkıyorduk, yürüyorduk, başka bir sınıfa gitmek bile aslında biraz daha dikkatimizi toplamamıza yardımcı olacak bir şeymiş yani bunu öğrenmiş olduk” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

Ekranı bağımlı olmanın, kampüste ya da kampüs dışında spor yapamamanın, hareketsiz kalmanın göz, bel ve sırt ağrılarını neden olduğu da ifade edilmektedir. Aylin’in ifade ettiği gibi tüm gün evde olmasına rağmen öğrenciler pandemi öncesine göre kendilerini daha yorgun hissediyorlar.

“Spor çok yapardım hani gerek okulda olsun, gerek Amerikan Futbolu vardı bizim onu oynuyordum okuldan sonra. Direkt okuldan çıktığım gibi belli başlı planlarım vardı, spora giderdim. Pandemi dolayısıyla tabii bunları hiç yapamıyorum. Şimdi hiçbir spor salonuna gitmeye cesaret edemiyorum” (Tamer, İç Mimarlık Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

“Sağlıktan bahsedildi benim muhtemelen gözüm bozuldu. Sınav haftalarında belki günde yirmi saat boyunca ekrana bakıyorum ve gerçekten gözlerimin çok ağrıdığı, bel ve sırt ağrılarımın arttığı bir dönem oluyor benim için. Bunun dışında bir de biraz yabancılaştığım bir dönemdi ilk başlarda, her türlü şeye sosyalleşmeye de eğitime de” (Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi).

SONUÇ

COVID-19 pandemisi nedeniyle üniversite ve meslek yüksekokullarının eğitim-öğretim faaliyetlerini uzaktan eğitim sistemleri altında yapmak zorunda kalmaları; üniversitenin tüm bileşenlerini, hazırlıklı olmadıkları ve bir dizi yapısal eksikliği de barındıran yeni bir sistemle karşı karşıya bırakmıştır. Hatta bu mecburi dijital dönüşüm, pandeminin ilk dönemindeki genel kaygılarla birleştiğinde, hemen hemen bütün üniversitelerde ilk başta kaotik bir durumun yaşanmasına neden olduğu görülmektedir. Bu araştırma, üniversitenin bileşenleri olan öğrenci, araştırma görevlisi, öğretim üyesi ve yönetsel kadroların bu kaotik dönemde ve sonrasındaki deneyimlerine, süreci nasıl yönettiklerine ve bugün gelinen aşamada bu dönüşümün her bir bileşen için ne anlam ifade ettiğine odaklanmaktadır. Her bir grupla yapılan odak grup toplantılarından elde edilen niteliksel veri üç ana bölüm altında çözümlenmiştir. Birinci bölümde yönetsel görevleri olanlar da dahil olmak üzere öğretim üyeleri, ikinci bölümde araştırma görevlileri ve üçüncü bölümde ise öğrencilerin deneyimlerine dair analizler yer almaktadır.

Araştırma verisi, pandemi nedeniyle üniversitelerde ve meslek yüksek okullarında eğitimin tamamen uzaktan yapılmaya başlanmasının bu dört grup için benzer ve farklı sorunlar yarattığını göstermektedir. Bütün bileşenler için ortak sorunların başında uzaktan eğitim için gerekli dijital teknolojilerin yetersizliği ve bu teknolojiye uyum sağlamadaki eksiklikler gelmektedir. Özellikle pandeminin ilk döneminde derslerin nasıl devam edeceğine dair yeni planlamaların yapılması ve hangi teknolojilerin kullanılacağına dair kararların alınması zaman almış ve palyatif çözümlerle eğitim sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu süreçte derslerin videoya kaydedilerek asenkronik olarak yapılmasında karşılaşılan sorunlar ve kapanmadan hemen sonra başlayacak ara sınavların ödev verilerek yapılmaya çalışılması sürecinde karşılaşılan “kopya sorunu” ve “kopya stigmatı” olguları farklı cephelerde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan bir diğer sorun ise hem öğretim üyelerinin teknoloji kullanımındaki donanımlarının yetersizliği hem de kullanılan teknolojideki yetersizlikler konusunda olmuştur. Öte yandan öğrenciler için ise uzaktan eğitim için gerekli teknolojik alt yapıya erişim sıkıntısı ve ev içindeki koşullar, derslere katılımı engelleyen önemli sorun alanlarını oluşturmuş; dijital eğitim sisteminde yaşanacak olası aksaklıklar yeni bir stres kaynağına dönüşmüştür.

Pandeminin ilk döneminde uzaktan eğitime daha rahat geçebilen, uzaktan eğitim teknolojilerine halihazırda sahip üniversiteler, mali olanakları daha geniş üniversiteler ve eğitimde teknolojik dönüşümleri daha kolay gerçekleştirecek fakültelere sahip olan üniversiteler olduğu görülmektedir. Mali açıdan güçlü vakıf üniversiteleri bu dönüşüme kaynak aktararak öğretim üyeleri ve öğrencilerin karşılaştıkları teknolojik sorunları daha kolay çözebilmişlerdir. Aynı şekilde mali olanakları ve teknolojik donanımları yüksek olan kamu üniversiteleri de süreci görece daha kolay yönetebilmişlerdir. Özellikle yeni kurulmuş ve arkalarında mali olarak güçlü bir vakıf yapısı olmayan küçük ölçekli vakıf üniversitelerinin ise gerek öğretim kadrosu gerekse öğrencileri bu süreci daha sorunlu olarak deneyimlemektedirler.

Ders veren hocalar sadece teknolojik sorunlardan değil aynı zamanda pedagojik olarak öğrenciyi derse bağlamakta ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Üniversiteler asenkronik dersten senkronik derse geçebilecek teknolojileri kullanmaya başladıklarında ise hocalar, ders verme alışkanlıklarındaki bu zorunlu değişime uyum sağlayamamaktan dolayı performans düşüklüğü sorunu yaşamışlardır. Aynı zamanda öğrenciler de derse bağlandıkları ortamın olumsuz koşulları nedeniyle derslere yeterli katılımı gösterememişlerdir. Bu süreçte özellikle başka kentlere üniversite okumaya gitmiş öğrencilerin evlerine döndüklerinde ders için gerekli teknolojik donanımın (internet, bilgisayar, akıllı telefon) olmaması önemli sorunlardan biridir. Bir diğer sorun ise öğrencinin yaşadığı evin, mekanın koşullarını paylaşmak istemedikleri için derse katılımda hevesli olmamalarıdır. Gerek ders veren hocalar gerekse akademik yöneticiler bu sorunların aşılması için çeşitli önlemler almalarına rağmen bu problemin tamamen çözümediği görülmektedir.

Pandemi döneminde öğretim üyelerinin yaşadığı sorunların başında, uzaktan eğitim sistemine teknolojik ve pedagojik olarak uyum sağlamak ve evden çalışma olarak adlandırılan bu yeni çalışma rejiminin handikaplarıyla baş etmeye çalışmak gelmektedir. Derslerin uzaktan verilmesinde karşılaşılan teknolojik aksaklıklar, ekrana ders anlatmanın yabancılaştırıcı etkisi ve öğrencinin ekranın arkasında "saklanması" öğretim üyelerinin hocalık performanslarını önemli ölçüde etkilemektedir. Hocalar öğrencilerini yeterince tanıyamamaktadırlar.

Bu sistemde ölçme ve değerlendirme konusunda da yaşanan sorunların bir kısmı bu yetersiz hoca-öğrenci ilişkisiyle de bağlantılıdır. Sınavların dijital sistemler üzerinden yapılması, yeterli teknolojik alt yapı sağlanamadığı koşullarda sınavlar istismara son derecede açık olmakta ve hocanın öğrencisini (ve kopya girişimlerini) denetleme imkanı olmamaktadır. Uzaktan yapılan online sınavlarda kopya çekme oranlarındaki artış çeşitli önlemlerle engellenmeye çalışılsa da bir olgu olarak halen devam eden bir durumdur. Diğer taraftan “kopya sorununun” önüne geçmek için sınavlar yerine ödevlerin ağırlığının artması bazı bölümlerde öğrencilerin dersler dışındaki tüm zamanlarını “ödev yaparak/yetiştirerek” geçirmesine neden olmuştur.

Öğretim üyelerinin yaşadığı bir diğer sorun evden çalışmanın getirdiği handikaplardır. Ev ve iş zamanının birbirinin içine girmesi, ev işleri ile okul işlerinin bir arada olmasının yarattığı kaos ve online çalışmanın getirdiği mesai saatleri belirsizliği bu handikapların başında gelmektedir. Evden çalışma, kadın akademisyenleri toplumsal cinsiyete dayalı geleneksel iş bölümü nedeniyle daha olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde özellikle çocuklu kadın akademisyenlerin iş yükü daha da artmıştır. Çocukların okulları da kapalı olduğundan ev işleri, çocuk bakımı ve okul işlerinin organizasyonu kadınlar için evde kaotik bir çalışma ortamına neden olmuştur. Akademisyenler arasında toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı erkek akademisyenlerin de benzer sorunları yaşadığı aktarılmıştır.

Pandemi döneminde akademisyenlerin özlük hakları konusunda da sorunlar yaşandığı görülmektedir. Kamu üniversitelerinde yüz yüze eğitime zorlanma ve ek ders ücretlerinin geç yatırılması gibi sorunlar yaşanırken, vakıf üniversitelerinde daha ağır özlük hakları ihlalleri yaşanmıştır. Bunlar arasında sözleşme yenilememe, kısa çalışma ödeneği ile işten ayırma, tam zamanlı çalışmadan yarı zamanlı çalışmaya geçirme, okulda ders vermeye zorlama ve yüz yüze eğitime zorlama gibi durumlar vardır. Burada vakıf üniversiteleri arasında da önemli bir fark ortaya çıkmaktadır. Daha kurumsallaşmış ve mali açıdan güçlü vakıf üniversitelerinde özlük hakları ihlalleriyle görece daha az karşılaşılırken, yeni kurulmuş vakıf üniversiteleri bu geçişin mali zorluklarını akademisyenlere çeşitli yollardan yansıtmışlardır.

Pandemiyle birlikte uzaktan eğitime geçiş ve evden çalışma akademik çalışmalarını da iki yönlü olarak etkilemiştir. Özellikle yönetsel görevleri de olan akademisyenler, ders yükü artan akademisyenler ve aile sorumluluğu olan kadın akademisyenler akademik çalışmalar için vakit

ve çalışma ortamı bulamazken, görece ev içi sorumlulukları ve ders sorumlulukları az olan akademisyenler okula giderken kaybettikleri vakti akademik çalışmaları için kullanabildiklerini ifade etmektedirler. Aynı şekilde online olarak yapılan çeşitli akademik toplantılara katılım kolaylığı bazı akademisyenler için olumlu bir durum olarak değerlendirilirken, bazı akademisyenler yüz yüze olmayan çok sayıda toplantının verimsiz olduğunu ve bir bilimsel etkileşim ortamı yaratmadığını düşünmektedirler.

Araştırma görevlileri ile yapılan odak grup görüşmesinden elde edilen veri onların yaşadığı en önemli sorunun öğrenci ile öğretim üyeleri arasında bir arayüz olmaktan dolayı artan iş yükleri ve mesai saatlerinin belirsizleşmesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin yaşadığı derse bağlanma ile ilgili sorunların çözülmesinden, öğretim üyelerinin uzaktan eğitime teknolojik uyum sağlamada yaşadıkları sorunlarda destek mekanizması olarak görev üstlenmekten ve idari personelin yapması gereken pek çok işi yapmaktan dolayı iş yüklerinin artışı söz konusu olmuştur. Bu artan iş yükü ve sorumluluk tez aşamasında olan araştırma görevlilerinin tezlerini yazacak vakit bulamamalarına neden olmaktadır. Çalışmamıza katılan araştırma görevlileri arasında kamu üniversitelerinde çalışanların vakıf üniversitelerine göre daha az sorunla karşılaştıkları görülmüştür. Vakıf üniversiteleri özellikle öğrencilerle iletişimde ve sorunların çözümünde araştırma görevlilerini bir nevi öğrenci işleri gibi çalıştırıyor olmaları dikkat çekmektedir.

Araştırma verileri öğrencilerin bu dönemde karşılaştıkları en önemli sorunları, teknolojik yetersizlikler, üniversitenin sosyal yaşamından uzakta olmak, derslerin tekdüzeliği, hocalarla ders dışı saatlerde de bilgi alışverişinde bulunulamaması, motivasyon eksikliği, aşırı ödev yükünden sorumlu tutulma, ev koşullarının olumsuzluğu, uygulamalı alanlardaki derslerin yetersizliği ve bu şekilde mezun olacaklarına dair kaygılar oluşturmaktadır. Öğrenciler de öğretim üyeleri gibi dijital eğitim uygulamalarına adapte olmakta zorlanmış, özellikle uygulamalı bölümlerde veya derslerde yüz yüze eğitimin sağladığı etkin öğrenmeyi kaybetmişlerdir. İnternet teknolojilerinde yaşanacak olası aksaklıklar öğrenciler üzerinde stres birikimine yol açmış, zamanında ödev yüklemek, dijital sınavları yetiştirmek ve herhangi bir aksaklık yaşamadan tamamlamak yeni bir kaygı kaynağı haline gelmiştir. Öğrencilik halini oluşturan ve besleyen kampüs hayatı, öğrenci kulübü, arkadaşlıklar ve etkinliklerinden

mahrum kalan öğrenciler üniversitede olmanın zenginleştirici ve büyüten yönlerini yaşayamamaktadırlar.

Odak gruba katılan akademisyenler pandemi sona erdiğinde de eğitimdeki bu dijitalleşmenin belli düzeylerde süreceğini, hatta kaçınılmaz olacağını düşünmektedirler. Bu konuda kendi mesleklerinin nasıl etkileneceğinin ve dijital eğitimin geleceğinin daha kapsamlı olarak ele alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, Bilim, Teknoloji ve Toplum Çalışmaları (STS) alanında çalışan (Ansal, Ekinci, ve Kaşdoğan, 2018) akademisyenlerin, eğitim fakültelerinin, üniversitelerin bilişim teknolojileri birimlerinde görev yapan uzmanların ve ilgili alanlardaki akademisyenlerin kolektif olarak ve disiplinlerarası çalışmalarla oluşturacakları modellerin dijital eğitim süreçleri için son derecede kritik önem taşıdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2021). Koronavirüs Günlerinde Toplumsal Cinsiyet Bakımından Problemler. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Web Sitesi:
<http://kasaum.ankara.edu.tr/2020/04/11/koronavirus-gunlerinde-toplumsal-cinsiyet-bakimindan-problemler-2/> adresinden alındı
- Ansal, H., Ekinci, M., & Kaşdoğan, D. (2018). Bilim, Teknoloji ve Toplum Çalışmalarına Bir Giriş. *Toplum ve Bilim*, 9-37.
- Aygüneş, A., & Ok, O. C. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları İzleme Raporu. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2014). Varisler (1 b.). (L. Ü. Sümer, Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Castells, M. (2005). Ağ Toplumunun Yükselişi (1. b.). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Columbia University The Institute for the Study of Human Rights. (2021). Gender and COVID-19. Columbia University Women and Gender in Global Affairs Network:
<http://www.humanrightscolumbia.org/content/gender-and-covid-19> adresinden alındı
- Gaulejac, V. d. (2013). İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum (1. b.). (Ö. Erbek, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaya-Erdoğan, E. (2020). Diplomalı İşsiz ve İşsizlik: Geçmişin Birikimi, Gündelik Hayat ve Etkileşim. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Langin, K. (2021, Şubat 9). Pandemic hit academic mothers especially hard, new data confirm. Mart 02, 2021 tarihinde Science:
<https://www.sciencemag.org/careers/2021/02/pandemic-hit-academic-mothers-especially-hard-new-data-confirm> adresinden alındı
- Lyon, D. (1997). Elektronik Göz. (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Öztaş, E., & Biçer, Ö. (2021). İşte Hayat. İstanbul Karakarga Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu. (2021, Mart 31). Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu Web Sitesi: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html> adresinden alındı

UN Women. (2021). COVID-19 and Gender Data Resources. UN Women Web Sitesi:
<https://data.unwomen.org/COVID19> adresinden alındı

EK 1

- **Öğretim Üyeleri**

1. Deniz, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
2. Alper, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
3. Meral, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
4. Ozan, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
5. Yıldız, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
6. Özlem, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
7. İdris, Öğretim Üyesi, Kamu Üniversitesi
8. İlker, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi
9. Seda, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi
10. Ahmet, Öğretim Üyesi, Vakıf Üniversitesi

- **Öğretim Üyeleri– Akademik Yöneticiler**

11. Ebru, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi
12. Berrin, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi
13. Yıldırım, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi
14. Sedat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Kamu Üniversitesi
15. Fırat, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi
16. Sedef, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi
17. Ali, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi
18. Dilek, Öğretim Üyesi-Akademik Yönetici, Vakıf Üniversitesi

- **Araştırma Görevlileri**

19. Kemal, Vakıf Üniversitesi
20. Çiğdem, Vakıf Üniversitesi
21. Deniz, Vakıf Üniversitesi
22. Zeliha, Kamu Üniversitesi
23. Cem, Kamu Üniversitesi
24. Zeliha, Kamu Üniversitesi

- **Öğrenciler**

25. Aylın, Ekonomi Bölümü, Kamu Üniversitesi
26. Eda, Okul Öncesi Öğretmenliği, Kamu Üniversitesi
27. Mehmet, Fizik Bölümü, Kamu Üniversitesi
28. Hade, İşletme Bölümü, Kamu Üniversitesi
29. Tamer, İç Mimarlık Bölümü, Vakıf Üniversitesi
30. Kemal, Tıp Fakültesi, Vakıf Üniversitesi
31. Banu, Sosyoloji Bölümü, Vakıf Üniversitesi
32. Çiğdem, Hukuk Fakültesi, Vakıf Üniversitesi
33. Nazan, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Kamu Üniversitesi
34. Gülşah, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Kamu Üniversitesi
35. Hülya, Tıp Fakültesi, Kamu Üniversitesi
36. Berna, Reklam-Halkla İlişkiler, Vakıf Üniversitesi